

Eindverslag onderzoeksproject

“Van horen zeggen” (I) Mondelinge, historische bronnen bewaren en ontsluiten

Mondelinge, historische bronnen in Vlaanderen

Een kritische bevraging naar de huidige expertise (kennis, ervaring en realisaties) inzake de productie, bewaring en ontsluiting van mondelinge, historische bronnen in Vlaanderen als vorm van oraal erfgoed.

© Dr. Roel Vande Winkel

December 2004

Inhoud

1.	BELEIDSSYNTHESE	3
2.	Inleiding: het onderzoeksproject <i>Van Horen Zeggen (I)</i>	8
3.	Begripsafbakening: mondelinge, historische bronnen als voortvloeisel van mondelinge geschiedenis (<i>oral history</i>) praktijken	11
4.	Onderzoeksresultaten: analyse van de expertise betreffende de productie, bewaring en ontsluiting van mondelinge, historische bronnen in Vlaanderen	15
5.	Beleidsaanbevelingen	20
6.	Bijlage 1: consultatie van de sector	25
1.1.	Academische sector	25
1.1.1.	Katholieke Universiteit Leuven – Afdeling Nieuwste Geschiedenis	25
1.1.2.	Katholieke Universiteit Leuven - Vakgroep Literatuurwetenschap	27
1.1.3.	Université Libre de Bruxelles - Unité ‘Sources Audiovisuelles en Histoire contemporaine’ / Prosopopée	29
1.1.4.	Universiteit Gent – Vakgroep Nederlandse Taalkunde	32
1.1.5.	Universiteit Gent – Vakgroep Nieuwste Geschiedenis	35
1.1.6.	Vrije Universiteit Brussel – Opleiding Archivistiek en Hedendaags Documentbeheer	37
1.2.	Archieven, musea en andere erfgoedinstellingen	39
1.2.1.	Amsab - Instituut voor Sociale Geschiedenis (Amsab-ISG)	39
Archief- en Documentatiecentrum voor het Vlaams-nationalisme vzw (ADVNI)		42
1.2.2.	Archief en Museum van het Vlaams Leven te Brussel vzw (AMVB)	45
1.2.3.	Auschwitz Stichting	48
1.2.4.	Brugge vertelt / verteld – Digitale Verhalenbank	51
1.2.5.	Joods Museum van Deportatie en Verzet (JMDV)	54
1.2.6.	KADOC - Documentatie- en Onderzoekscentrum voor Religie, Cultuur en Samenleving	56
1.2.7.	Meetjesklap – Bewaar-de verhalen uit het Meetjesland	60
1.2.8.	Museum voor Industriële Archeologie en Textiel (MIAT)	62
1.2.9.	Museum en Archief Zusters van Liefde Jezus en Maria vzw	65
1.2.10.	Stadsarchief Antwerpen	68
1.2.11.	Studie- en Documentatiecentrum Oorlog en Hedendaagse Maatschappij (SOMA)	70
1.2.12.	Vlaams Theater Instituut (VTi)	72
1.2.13.	Vlaamse Radio en Televisie (VRT)	74
1.3.	Internationale context	80
1.3.1.	Britse respondenten	80
1.3.1.1.	British Library National Sound Archive – Oral History Society	80
1.3.1.2.	Imperial War Museum (IWM)	83
1.3.2.	Nederlandse respondenten	85
1.3.2.1.	Internationaal Instituut voor Sociale Geschiedenis (IISG)	85
1.3.2.2.	Meertens Instituut	87
1.3.2.3.	Nationaal Instituut voor Oorlogsdocumentatie (NIOD)	89

1.3.3. Ruimere context: XIII International Oral History Conference ~ ‘Memory and Globalization’	91
7. Bijlage 2: Selectieve bibliografie	94
8. Bijlage 3: Studiedag Mondelinge, historische bronnen in Vlaanderen - programma	96
9. Bijlage 4: Oral history projects - Helping your application (Heritage Lottery Fund, June 2004).....	98

1. BELEIDSSYNTHESE

De termen mondelinge (historische) bron en mondelinge geschiedenis zijn onderling verwant en worden daarom vaak als synoniemen gehanteerd. Er is nochtans een wezenlijk onderscheid. **Mondelinge geschiedenis** of *oral history* is de gemeenschappelijke term voor een aantal samenhangende onderzoeksactiviteiten, erop gericht het verleden te reconstrueren door het interviewen van getuigen. Mondelinge geschiedenis is als dusdanig een geïntegreerde onderzoekspraktijk en omvat een aantal stappen, welke min of meer in onderstaande volgorde worden doorlopen:

- het formuleren van historische vraagstelling(en) waarop men een antwoord wil vinden door getuigen te interviewen
- het zich documenteren over de materie (periode, concrete gebeurtenis) waarnaar men onderzoek verricht door andere (bijvoorbeeld geschreven) bronnen te raadplegen
- het contacteren van potentiële getuige(n)
- het interviewen van deze respondent(en), gebruik makend van vooraf opgestelde vragen- en themalijsten
- het documenteren van deze getuigenissen door (voor of na het interview) identificatiefiches van de respondenten op te stellen
- het ontsluiten van de interviews, enerzijds door het afsluiten van een overeenkomst (met de respondent) over de toegankelijkheid van het interview, anderzijds door het opstellen van een volledige of verkorte transcriptie
- het aanwenden van de verworven informatie in een historisch betoog, dat diverse vormen kan aannemen (geschreven publicatie, tentoonstelling, audiovisuele productie, website enz.)

Hoewel dit niet als *conditio sine qua non* wordt beschouwd, streeft de onderzoeker er doorgaans naar het interview op een audiovisuele informatiedrager (geluids- of beeldbron) te registreren. Het geheel van documenten dat uit deze onderzoekspraktijk ontstaat, met andere woorden de opname van het interview én alle randdocumenten (identificatiefiche, vragenlijst, juridische overeenkomst, transcriptie enz.), omschrijven we als een **mondelinge (historische) bron**. Een mondelinge, historische bron is dus een (belangrijk) eindproduct van mondelinge geschiedenis onderzoeksactiviteiten. Internationaal heerst de consensus dat mondelinge historici alles in het werk moeten stellen om de optimale bewaring en ontsluiting van door hen gecreëerde mondelinge, historische bronnen te verzekeren. Ook deze activiteit is een cruciaal onderdeel van mondelinge geschiedenis als praktijk.

Voor radio of televisie opgenomen interviews zonder specifieke historische vraagstelling, tijdens feesten of plechtigheden opgenomen toespraken, door taalkundigen geregistreerde volksverhalen, dialectvarianten en straatliedjes, ... In klank- of beeldarchieven kunnen we heel wat vormen van **oraal erfgoed** terugvinden, die niet aan de definitie van mondelinge, historische bron voldoen, maar toch historisch relevant zijn. Hetzelfde geldt voor andere audiovisuele sporen uit het verleden zoals opnamen van muziekconcerten, theatervoorstellingen, fictiefilms, familiefeesten... Mondelinge, historische bronnen vormen dus slechts een onderdeel van ruimere begrippen als oraal erfgoed of audiovisuele archivalia. Deze vaststelling sluit natuurlijk niet uit dat bepaalde aanbevelingen met betrekking tot

mondelinge, historische bronnen (bijvoorbeeld over bewaringsaspecten) ook op andere audiovisuele archivalia van toepassing kunnen zijn.

Het **onderzoeksproject “Van horen zeggen.” Mondelinge, historische bronnen bewaren en ontsluiten** werd in januari - september 2004 uitgevoerd door de vakgroep Nieuwste Geschiedenis (Universiteit Gent) in samenwerking met het Vlaams Centrum voor Volkscultuur vzw (VCV) dankzij de financiële steun van de Vlaamse Gemeenschap. *Van horen zeggen* stelde zich tot **doel**:

- de huidige expertise (kennis, ervaring en realisaties) betreffende de productie, bewaring en ontsluiting van mondelinge, historische bronnen als vorm van oraal erfgoed in Vlaanderen kritisch te bevragen
- op basis van deze bevraging een sterkte/zwakte analyse op te maken
- op basis van deze analyse een aantal beleidsaanbevelingen te formuleren
- de conclusies en aanbevelingen tijdens een rondetafel met betrokken actoren af te toetsen en vervolgens in een definitief eindrapport te gieten

Als **onderzoeksmethode** werd geopteerd voor een consultatie en bevraging van een aantal academische instellingen, archieven, documentatiecentra, musea en andere erfgoedwerkers. Tijdens een dertigtal expertinterviews werd gepeild naar de activiteiten die deze actoren op het vlak van mondelinge geschiedenis ontwikkel(d)en. In deze consultatieronde werden ook erfgoedspelers betrokken wier audiovisuele archivalia slechts gedeeltelijk aan de hogerop geformuleerde wetenschappelijke definitie van mondelinge, historische bron beantwoorden. De bevraging was er niet in de eerste plaats op gericht een exhaustieve inventaris van alle mondelinge, historische bronnen opgeslagen in Vlaamse archieven, musea en andere erfgoedinstellingen op te maken. (Een dergelijke actie behoort tot de opdracht van het project Archiefbank Vlaanderen.) De bedoeling was om via een steekproef enerzijds te peilen naar een stand van zaken over het behoud en beheer van mondelinge, historische bronnen bij instellingen die in de late jaren 1970 en de vroege jaren 1980 actief aan mondelinge geschiedenis deden, anderzijds een analyse te maken van activiteiten die nieuwe erfgoedspelers momenteel her en der in Vlaanderen ontwikkelen. Om de resultaten van dit onderzoek in een ruimere context te kunnen plaatsen, werd niet alleen over de taalgrens gekeken, maar ook werkbezoeken gebracht aan relevante buitenlandse onderzoekscentra en deelgenomen aan een internationaal congres van de *International Oral History Association* in Rome.

Het onderzoek leidt tot volgende **analyse van de expertise betreffende de productie, bewaring en ontsluiting van mondelinge, historische bronnen** in Vlaanderen:

- Mondelinge geschiedenis is geen nieuwe (historische) praktijk in Vlaanderen. De *oral history wave* die Vlaanderen aan het einde van de jaren 1970 en in het begin van de jaren 1980 kenmerkte, liet en laat zijn sporen na. Hoe met de erfenis van die periode omgesprongen wordt, is van verschillende factoren afhankelijk. Sommige instellingen maken gebruik van informele interviews (gesprekken) als onderdeel van een ruimere onderzoeksstrategie zonder die bronnen te registreren/archiveren. Anderen houden wel vast aan de internationaal aanvaarde methodologie en creëren occasioneel nieuwe mondelinge, historische bronnen. De bewaring/ontsluiting van in het verleden geproduceerde/verworven bronnencollecties is doorgaans problematisch. De toegang tot vele interviews wordt inhoudelijk belemmerd (vb. door een gebrek aan catalogisering/ontsluiting of het ontbreken van randdocumenten) als de materiële toegankelijkheid (vb. door de fysieke degeneratie van geluids- en beeld dragers). Vaak

zijn onvoldoende tijd, middelen en expertise voor handen om deze problemen het hoofd te bieden. Instellingen die over belangrijke historisch gegroeide collecties beschikken, hebben vaak meer behoefte aan middelen en know-how om die collecties te ontsluiten dan aan vorming over mondelinge geschiedenis als praktijk of aan middelen voor het opstarten van nieuwe projecten mondelinge geschiedenis. Deze nood wordt aangewakkerd door voorbeelden van buitenlandse instellingen, die dankzij digitale technieken hun mondelinge bronnen internationaal valoriseren, bijvoorbeeld door on-line interviewcollecties toegankelijk te maken.

- De nood aan vorming en ontwikkeling van expertise over mondelinge geschiedenis is nochtans reëel. Mondelinge geschiedenis lijkt de laatste jaren in het Vlaams erfgoedlandschap een heropleving te kennen, maar die indruk blijkt bij nader onderzoek slechts gedeeltelijk correct. ‘Mondelinge geschiedenis’ wordt in het discours van diverse erfgoedspelers gehanteerd als containerbegrip. De term wordt ingezet ter omschrijving van allerlei projecten die weliswaar gebruik maken van interviewtechnieken of –fragmenten, maar gemeten aan internationale conventies niet aan de wetenschappelijke definitie van mondelinge geschiedenis beantwoorden. Men streeft een snelle en grootschalige publieksvalorisatie na, wat op zich toe te juichen valt, maar heeft daardoor te weinig oog voor aspecten waarvan het belang pas op langere termijn duidelijk wordt, zoals het creëren van randdocumenten en het gebruik van hardware en software die de lakmoestest van professionele archivariissen doorstaan. Rekening houdend met de tijdseconomische beperkingen waarbinnen deze actoren opereren (vaak gaat het om relatief kleinschalige projecten van korte duur) kan men hier begrip voor opbrengen. Maar men kan enkel vaststellen dat projecten die de lange termijn bewaring/ontsluiting van bronnen die men verzamelt/produceert veronachtzamen, het potentieel belang van deze bronnen voor toekomstige onderzoekers ondergraven, terwijl men uitgerekend van projecten in de erfgoedsector een grote gevoeligheid voor deze problematiek mag verwachten. Een aantal actoren zijn zich van dit probleem bewust en zijn vragende partij voor initiatieven die de methodologische ruggengraat van projecten ondersteunt, getuige het succes van de publicatie *Gestemd Verleden*¹ en de grote belangstelling voor de (Zw)erfgoed cursussen die het VCV organiseert.
- Een andere belangrijke bijdrage tot de vorming van mondelinge historici en tot de creatie van mondelinge, historische bronnen wordt geleverd door opleidingen geschiedenis (logischerwijze vooral door departementen nieuwste of hedendaagse geschiedenis) van Vlaamse universiteiten. Op deze manier is bijvoorbeeld de Universiteit Gent, waar prof. Bruno De Wever de traditie van prof. Herman Balthazar voortzet, een belangrijke producent van mondelinge, historische bronnen, die vervolgens hun weg vinden naar diverse archieven.
- Globaal kan gesteld worden dat diverse van de geconsulteerde instellingen elk op hun terrein een voorbeeldfunctie vervullen. Het Amsab - Instituut voor Sociale Geschiedenis ontwikkelde een gesofisticeerd programma om mondelinge, historische bronnen te ontsluiten, het Archief en Museum van het Vlaams Leven te Brussel vzw richt zich met zijn mondelinge geschiedenis projecten naar internationale conventies, het Stadsarchief Antwerpen ontwikkelde relevante kennis over de bewaring van geluidsarchieven (wat natuurlijk ook voor de VRT archieven geldt), het KADOC

¹ De Wever, B., & François, P. (2003). *Gestemd verleden: mondelinge geschiedenis als praktijk*. Brussel: Vlaams Centrum voor Volkscultuur.

Documentatie- en Onderzoekscentrum voor Religie, Cultuur en Samenleving integreerde mondelinge geschiedenis in diverse onderzoekspraktijken, de KULeuven, de UGent en het VCV leveren apart en samen een belangrijke bijdrage aan de vorming van ‘oral historians’ en de productie van mondelinge, historische bronnen.... De uitdaging bestaat erin deze expertise te bundelen.

Op basis van deze analyse kunnen volgende **beleidsaanbevelingen** worden geformuleerd:

- **Aanbeveling 1: het potentieel van de beweging rond *oral history* stimuleren door een intersectoraal overleg te organiseren en in een kenniscentrum en/of –netwerk te verankeren.** De overheid stelt een intersectorale werkgroep mondelinge geschiedenis (en oraal erfgoed) samen, die expertise uit het brede erfgoedveld en uit de academische wereld bundelt. Deze werkgroep fungeert als inhoudelijk kennisnetwerk. Het netwerk adviseert de overheid bij het ontwikkelen van beleidsvisies en -acties en creëert een draagvlak voor synergie tussen diverse actoren (vb. tussen academici en erfgoedwerkers). Het netwerk onderhoudt nauwe contacten met de internationale ‘oral history community’ en maakt maximaal gebruik van in Vlaanderen beschikbare expertise. Het is aangewezen het Vlaams Centrum voor Volkscultuur vzw, dat momenteel de functie van **katalysator, opleidings- en kenniscentrum** uitbouwt, in de totstandkoming en coördinatie van dit netwerk een centrale rol toe te kennen.
- **Aanbeveling 2: een globaal beleid voor de productie, bewaring en ontsluiting van mondelinge, historische bronnen ontwikkelen.** De overheid ontwikkelt in overleg met het netwerk een transparante beleidsvisie betreffende de productie, bewaring en ontsluiting van mondelinge, historische bronnen: een visie die ook op andere vormen en bronnen van oraal erfgoed (vb. historische opnamen van streekdialecten, liederen en verhalen enz.) van toepassing is. In dit verband zou men stappen kunnen ondernemen om de UNESCO Conventie immaterieel erfgoed (17/10/2003), waarin expliciet aandacht besteed wordt aan (bedreigd) oraal erfgoed, te ratificeren.
- **Aanbeveling 3: de subsidiëring van nieuwe erfgoedprojecten (met een component mondelinge geschiedenis) koppelen aan het halen van realistische minimumvereisten.** De overheid vertaalt haar beleidsvisie naar een aantal minimumcriteria waaraan nieuwe erfgoedprojecten dienen te beantwoorden. Concreet wordt aanbevolen het voorbeeld van de Britse *Heritage Lottery Fund* te volgen, die in de brochure *Helping your application – Oral history projects*² concrete, haalbare minimumvereisten voor projectaanvragen verwoordt. Indieners van nieuwe projecten worden zo gestimuleerd het te volgen onderzoekstraject doordacht te plannen en te budgetteren, van het voorbereidend onderzoek tot en met het verzekeren van lange termijn bewaring en ontsluiting van de gecreëerde bronnen.
- **Aanbeveling 4: de algemene kwaliteit en toegankelijkheid van mondelinge, historische bronnen stimuleren door het opzetten van vormingsactiviteiten.** Om bestaande initiatieven te ondersteunen of nieuwe projecten mondelinge geschiedenis te

² Deze volledige brochure kan worden teruggevonden als bijlage bij dit rapport.

stimuleren, worden via diverse platformen en media (lessenreeksen, handboeken, websites enz.) introducties en bijscholingen georganiseerd. Hierbij kan worden voortgebouwd op het educatief instrumentarium dat in het vervolgproject *Van horen zeggen II* zal worden ontwikkeld. De aangeboden vorming mag niet louter gericht zijn op de productie van ‘nieuwe’ mondelinge, historische bronnen maar moet ook bijdragen tot een herwaardering, bescherming, ontsluiting en valorisatie van in het verleden gecreëerde bronnencollecties. Het is aangewezen middelen te creëren voor meer (permanente) vormingsinitiatieven en directe vormen van consultancy voor projecten (coaching) en erfgoedinstellingen (advisering).

- **Aanbeveling 5: de functie van een technologische onderzoekscel of -centrum onderzoeken.** De overheid zou een initiatief kunnen nemen tot de oprichting van een zelfstandig onderzoekscentrum of, wanneer dat niet haalbaar is, van een onderzoekscel aangehecht bij een bestaande structuur, dat adviseert bij het oplossen van technologische vraagstukken. Deze cel ontwikkelt technische expertise en adviseert bijvoorbeeld betreffende het wetenschappelijk verantwoord conserveren van verouderde dragers (vb. analoge audio- en videocassettes), het duurzaam ‘beschermen’ van in gevaar verkerende bronnen (vb. adviseren over voor- en nadelen van op de markt beschikbare softwarepakketten om informatie te digitaliseren), het gebruik van nieuwe hard- en software (vb. waarschuwen voor te sterk gecomprimeerde bestanden als mp3 en mpeg2) enz. Enerzijds zou men dus technologische expertise over conservering, restauratie en publieksontsluiting kunnen ontwikkelen, anderzijds deze expertise op audiovisueel erfgoed (in de ruimste zin van het woord) kunnen toepassen. De eenheid zou tevens kunnen investeren in apparatuur die ter beschikking kan worden gesteld van spelers uit het erfgoedveld. Deze ‘technische onderzoekscel’ zou de expertisecore kunnen vormen van een op termijn te organiseren (eventueel virtueel of genetwerkt) ‘Vlaams geluidsarchief’ (zie onder).
- **Aanbeveling 6: de oprichting van een ‘Vlaams audio(visueel) archief’ onderzoeken.** De overheid zou een initiatief kunnen ondersteunen om in overleg met de archiefsector en de betrokken expertisecentra en collectiebeheerders (vb. de VRT) de kwalitatieve lange termijnconservering van mondelinge bronnen (en audiovisueel erfgoed) te garanderen. In het kader van het archiefdecreet zou men bijvoorbeeld de mogelijkheid kunnen nagaan om naar internationaal voorbeeld (*British Library National Sound Archive*, Franse *Institut National de l’Audiovisuel*, Nederlands *Instituut voor Beeld en Geluid*) een Vlaams audioarchief (of audiovisueel archief) te organiseren. Dit betekent niet noodzakelijk het oprichten van een nieuwe archiefinstelling, maar kan zich ook vertalen in het coördineren en ondersteunen van onder andere decentrale deponering, behoud en beheer (restauratie, conservering, ontsluiting). Hiertoe kan een bijzondere (coördinatie)opdracht aan één of meerdere (archief)instellingen worden toegekend.

2. Inleiding: het onderzoeksproject *Van Horen Zeggen (I)*

Het onderzoeksproject “*Van horen zeggen*” *Mondelinge, historische bronnen bewaren en ontsluiten* werd in januari - september 2004 uitgevoerd door de vakgroep Nieuwste Geschiedenis (Universiteit Gent). Prof. dr. Bruno De Wever en prof. dr. Karel Velle waren promotors van dit onderzoek, dat werd uitgevoerd in samenwerking met het Vlaams Centrum voor Volkscultuur vzw (VCV) en gefinancierd door de Vlaamse Gemeenschap. De ter beschikking gestelde subsidie werd door het Ministerie van de Vlaamse Gemeenschap (Afdeling Beeldende Kunst en Musea) toegekend in het kader van de *Subsidies voor experimentele en vernieuwende initiatieven op het vlak van permanente ontsluiting van cultureel erfgoed -2003*.

Aangezien voor de uitvoering van dit project twee derde van de gevraagde subsidie werd toegekend, dienden de oorspronkelijk geformuleerde doelstellingen te worden herbekeken. Reeds in de beginfase van het project werd duidelijk dat de valorisatie van de onderzoeksresultaten als gevolg van deze operatie in het gedrang kwam. Om dit euvel te verhelpen besloten de onderzoekspartners een vervolgproject in te dienen, dat zich veeleer concentreert op sensibilisering, valorisatie en publieksgerichte communicatie. Dit vervolgproject, ingediend in het kader van hetzelfde reglement als zijn voorganger,³ werd in juni 2004 goedgekeurd en kreeg de titel “*Van horen zeggen*” (II) *Mondelinge, historische bronnen bewaren en ontsluiten* mee. Om verwarring te vermijden wordt het oorspronkelijke project voortaan betiteld als “*Van horen zeggen*”(I) of VHZ I.

VHZ I stelde zich tot doel:

- de huidige expertise (kennis, ervaring en realisaties) betreffende de productie, bewaring en ontsluiting van mondelinge, historische bronnen als vorm van oraal erfgoed in Vlaanderen kritisch te bevragen.
- op basis van deze bevraging een sterkte/zwakte analyse op te maken.

³ Dit reglement is in 2005 niet meer als dusdanig van kracht, want geïntegreerd in het decreet houdende de organisatie en subsidiëring van een cultureel-erfgoedbeleid, kortweg het Erfgoeddecreet (7 mei 2004).

- op basis van deze analyse een aantal beleidsaanbevelingen te formuleren.
- de conclusies en aanbevelingen tijdens een rondetafel met betrokken actoren af te toetsen en vervolgens in een definitief eindrapport te gieten.

Als onderzoeker werd Roel Vande Winkel, licentiaat geschiedenis en doctor in politieke en sociale wetenschappen, aangeworven op 4/5 basis. De onderzoeker werd tijdens het hele proces inhoudelijk bijgestaan door een wetenschappelijk comité, bestaande uit de projectpromotors en stafmedewerkers van het VCV. Als **onderzoeksmethode** werd geopteerd voor een consultatie en bevraging van een aantal representatieve Vlaamse academische instellingen, archieven, documentatiecentra, musea en andere erfgoedwerkers. Tijdens expertinterviews werd gepeild naar de activiteiten die deze actoren op het vlak van mondelinge geschiedenis ontwikkel(d)en. In deze consultatieronde werden ook erfgoedspelers betrokken wier audiovisuele archivalia slechts gedeeltelijk aan de strikt gedefinieerde (in het *derde hoofdstuk* toegelichte) wetenschappelijke definitie van mondelinge, historische bron beantwoorden.

De bevraging was er niet in de eerste plaats op gericht een exhaustieve inventaris van alle mondelinge, historische bronnen opgeslagen in Vlaamse archieven, musea en andere erfgoedinstanties op te maken. (Een dergelijke actie behoort tot de opdracht van het project Archiefbank Vlaanderen.⁴) De bedoeling was daarentegen om via een steekproef enerzijds te peilen naar een stand van zaken over het behoud en beheer van mondelinge, historische bronnen bij instellingen die in de late jaren 1970 en de vroege jaren 1980 actief aan mondelinge geschiedenis deden, anderzijds een analyse te maken van activiteiten die nieuwe erfgoedspelers momenteel her en der in Vlaanderen ontwikkelen.

Om de resultaten van dit onderzoek in een ruimere context te kunnen plaatsen, werd niet alleen over de taalgrens gekeken, maar ook werkbezoeken gebracht aan relevante buitenlandse onderzoekscentra en deelgenomen aan een internationaal congres van de *International Oral History Association* in Rome. De uitvoerige neerslag van deze

⁴ Dit register van Vlaamse private archieven wordt in opdracht van de Vlaamse Gemeenschap (*Decreet houdende de privaatrechterlijke culturele archiefwerking*, 19 juli 2002) ontwikkeld en beheerd door de vier Vlaamse privaatrechtelijke archief- en documentatiecentra ‘op basis van maatschappelijk-filosofische stromingen’. <http://www.archiefbank.be>

consultatieronde worden aan dit rapport toegevoegd als eerste bijlage. De algemene **onderzoeksresultaten** van deze consultatieronde worden samengevat in het *vierde hoofdstuk*. Op basis van deze analyse worden in het *vijfde hoofdstuk* **zes beleidsaanbevelingen** geformuleerd. Tijdens een op 15 september 2004 georganiseerde studiedag⁵ werden deze bevindingen en aanbevelingen getoetst aan de mening(en) van tijdens het onderzoek geconsulteerde respondenten en andere ‘spelers’ uit het ruime erfgoedveld. Tijdens deze studiedag genoteerde reacties en aanvullingen werden in het voorliggende onderzoeksrapport geïntegreerd.

⁵ Het programma bevindt zich in bijlage 3.

3. Begripsafbakening: mondelinge, historische bronnen als voortvloeijsel van mondelinge geschiedenis⁶ (oral history)⁷ praktijken

De termen mondelinge (historische) bron en mondelinge geschiedenis zijn onderling verwant en worden daarom vaak onterecht als synoniemen gehanteerd. Waar de termen vandaan komen en in welke periode ze in zwang raakten, is aan nationale en regionale verschillen onderhevig.⁸ Academics en (semi-)professionele *oral historians* hanteren **mondelinge geschiedenis of oral history** momenteel als de gemeenschappelijke term voor een aantal samenhangende onderzoeksactiviteiten, erop gericht het verleden te reconstrueren door het interviewen van getuigen. Paul Thompson, wiens *The voice of the past* als een cruciale studie in het veld geldt, heeft er op gewezen dat dergelijke onderzoekspraktijken ettelijke eeuwen oud zijn (historici deden al in de Oudheid beroep op ooggetuigenverslagen of via orale traditie overgeleverde vertellingen), sinds de 19^e eeuw gemarginaliseerd werden (ten faveure van

⁶ Voor een Nederlandstalige inleiding, zie De Wever, B., & François, P. (2003). *Gestemd verleden: mondelinge geschiedenis als praktijk*. Brussel: Vlaams Centrum voor Volkscultuur. Deze publicatie vloeide voort uit *Studie en praktijk mondelinge geschiedenis*, een door De Wever en François (op dat moment eveneens verbonden aan de vakgroep Nieuwste Geschiedenis van de Universiteit Gent) in 2002 uitgevoerd deelproject van *Project Alpha*. In dit verband werd over de meest uiteenlopende onderdelen van de discipline de meest relevante en meest recente nationale en (vooral) internationale literatuur samengebracht. De selectie focuste hoofdzakelijk op actuele, methodologisch gerichte literatuur, maar verwees ook naar concrete cases in diverse toepassingsvelden. Het eindresultaat is samengebracht in een geannoteerde **portfolio** van ca. 2.500 pagina's, raadpleegbaar bij de Vakgroep Nieuwste Geschiedenis (prof. dr. B. De Wever) en bij het VCV (stafmedewerker Björn Rzoska).

⁷ Uitstekende inleidingen kunnen ook worden gevonden in buitenlandse syllabi (vermeld in het notenapparaat van dit hoofdstuk of opgenomen in de selectieve bibliografie in bijlage 2 bij dit rapport) en/of op websites van verenigingen die mondelinge historici samenbrengen, zoals de Britse *Oral History Society* (<http://www.oralhistory.org.uk>) of de Amerikaanse *Oral History Association* (<http://omega.dickinson.edu/organizations/oha>).

⁸ Een literatuuroverzicht vinden we terug in het notenapparaat van Perks, R., & Thomson, A. (1998). Critical developments: introduction. In R. Perks & A. Thomson (Eds.), *The oral history reader* (pp. 1-8). London - New York: Routledge.

archief- en documentgebaseerde geschiedschrijving) maar na de Tweede Wereldoorlog een heropleving beleefden.⁹ De (her)waardering van mondelinge geschiedenis, een trend die tot op heden aanhoudt, is ondermeer te danken aan de ontwikkeling en voortdurende innovatie van betaalbare, technische relatief eenvoudig manipuleerbare opnameapparatuur.

De hernieuwde belangstelling, die van natie tot natie en regio tot regio sterke verschillen kan vertonen,¹⁰ liet mondelinge geschiedenis toe zich na de Tweede Wereldoorlog te ontwikkelen tot een multidisciplinaire methodologie die binnen en buiten de academische wereld erkenning heeft gevonden.¹¹ In het kader van deze academisering/professionalisering ontstond een, vanzelfsprekend aan dialectische processen onderhevige, consensus over wat *oral history* al dan niet is. **Momenteel wordt mondelinge geschiedenis begrepen als een geïntegreerde onderzoekspraktijk.** Deze praktijk omvat een aantal stappen, welke min of meer in onderstaande volgorde worden doorlopen:

- het formuleren van historische vraagstelling(en) waarop men een antwoord wil vinden door getuigen te interviewen.
- het zich documenteren over de materie (periode, concrete gebeurtenis) waarnaar men onderzoek verricht door andere (bijvoorbeeld geschreven) bronnen te raadplegen.
- het contacteren van potentiële getuige(n).
- het interviewen van deze respondent(en), gebruik makend van vooraf opgestelde vragen- en themalijsten.
- het documenteren van deze getuigenissen door (voor of na het interview) identificatiefiches van de respondenten op te stellen.

⁹ Thompson, P. (1988 (2nd. ed.)). *The voice of the past: oral history*. Oxford: Oxford University Press, pp. 22-71.

¹⁰ Dit werd andermaal duidelijk tijdens het internationale congres van de *International Oral History Association* in Rome (2004), waarover in bijlage 1 word bericht.

¹¹ Aan hedendaagse geschiedenis gewijde musea maken in toenemende mate gebruik van op beelddragers vastgelegde mondelinge getuigenissen om hun publiek directer bij het onderwerp te betrekken. Humphries, S. (2003). Unseen stories: video history in museums. *Oral History*, 31(2), 75-84.

- het ontsluiten van de interviews, enerzijds door het afsluiten van een overeenkomst (met de respondent) over de toegankelijkheid van het interview, anderzijds door het opstellen van een volledige of verkorte transcriptie.¹²
- het aanwenden van de verworven informatie in een historisch betoog, dat diverse vormen kan aannemen (geschreven publicatie, tentoonstelling, audiovisuele productie, website enz.)

Hoewel dit niet als *conditio sine qua non* wordt beschouwd, streeft de onderzoeker er doorgaans naar het interview op een audiovisuele informatiedrager (geluids- of beeldbron) te registreren. Het geheel van documenten dat uit deze onderzoekspraktijk ontstaat, met andere woorden de opname van het interview én alle randdocumenten (identificatiefiche, vragenlijst, juridische overeenkomst, transcriptie enz.), omschrijven we als een **mondelinge (historische) bron**. Een mondelinge, historische bron is dus een (belangrijk) eindproduct van mondelinge geschiedenis onderzoeksactiviteiten. Internationaal heerst de consensus dat mondelinge historici alles in het werk moeten stellen om de optimale bewaring en ontsluiting van door hen gecreëerde mondelinge, historische bronnen te verzekeren. Ook deze activiteit is een cruciaal onderdeel van mondelinge geschiedenis als praktijk.

Voor radio of televisie opgenomen interviews zonder specifieke historische vraagstelling (vb. een in 1974 afgenomen interview met Eddy Merckx), tijdens feesten of plechtigheden opgenomen toespraken, door taalkundigen geregistreerde volksverhalen, dialectvarianten en straatliedjes, ... In klank- of beeldarchieven kunnen we heel wat vormen van oraal erfgoed terugvinden, die niet aan de definitie van mondelinge, historische bron voldoen, maar toch historisch relevant zijn. Hetzelfde geldt voor andere audiovisuele sporen uit het verleden zoals opnamen van muziekconcerten, theatervoorstellingen, fictiefilms, familiefeesten...

Mondelinge, historische bronnen vormen dus slechts een onderdeel van ruimere begrippen als oraal erfgoed of audiovisuele archivalia.

¹² Terzake is een duidelijke verschuiving merkbaar. Waar men vroeger traditioneel zwoer bij volledige transcripties, wordt nu in toenemende mate aanvaard dat het volledig uitschrijven van interviews voor de meeste onderzoekers of onderzoeksinstelling financieel noch qua werklast haalbaar is. Men opteert daarom in toenemende mate voor verkorte transcripties.

Deze vaststelling sluit natuurlijk niet uit dat bepaalde aanbevelingen met betrekking tot mondelinge, historische bronnen ook op andere audiovisuele archivalia van toepassing kunnen zijn. En vice versa: bij het op dragers registreren van mondelinge, historische bronnen en het (streven naar) duurzame bewaring van dergelijke dragers wordt men immers geconfronteerd met een **technische problematiek die ook voor andere audiovisuele dragers en archivalia van toepassing is.**

Wat op het gebied van groot- of kleinschalige mondelinge geschiedenis projecten de *best practices* zijn, is natuurlijk onderhevig aan debat. Zoals in elke wetenschappelijke discipline worden de aan te bevelen theoretische en methodologische invalshoeken (interview- of transcriptietechnieken, legale en/of ethische beperkingen, technische vraagstukken) regelmatig in vraag gesteld. Het debat terzake wordt gevoerd via enkele gespecialiseerde tijdschriften (*Oral History*, *Oral History Review*, *Words and Silences*, *Oral History Forum* enz.)¹³, maar in toenemende mate ook via on-line nieuwsgroepen (*oral history communities*), waarvan het *H-Oralhist*¹⁴ netwerk veruit het belangrijkste is.

¹³ Een recent voorbeeld vindt men bij: Green, A. (2004). Individual remembering and 'collective memory': theoretical presuppositions and contemporary debates. *Oral History*, 32(2), 35-44.

¹⁴ <http://www.h-net.msu.edu/~oralhist>. Deze website levert een zeer constructieve en (eigen aan het medium) uiterst actuele bijdrage aan de internationale communicatie tussen personen die vanuit uiterst diverse achtergronden en wetenschapsdisciplines op dit terrein actief zijn.

4. Onderzoeksresultaten: analyse van de expertise betreffende de productie, bewaring en ontsluiting van mondelinge, historische bronnen in Vlaanderen

Mondelinge geschiedenis maakte zijn intrede in onze regio minder snel dan in de Verenigde Staten (waar in 1948 een eerste universitair *oral history* project werd gelanceerd) en Groot-Brittannië (waar *social historians* de methode omarmden in de jaren 1950 en 1960). Toch is **mondelinge geschiedenis zeker geen nieuwe (historische) praktijk in Vlaanderen**. Aan het begin van de jaren 1970 en het begin van de jaren 1980 werd Vlaanderen gekenmerkt door een eigen *oral history wave*, die tot op heden zijn sporen nalaat. Deze golf, die ook in Franstalig België merkbaar was, was vooral het resultaat van initiatieven die universiteiten en industriële archeologen lanceerden.¹⁵ Een in 1997-1998 uitgevoerde enquête, die leidde tot het eerste gepubliceerde systematisch overzicht van mondelinge bronnen in Belgische openbare archieven¹⁶ toonde duidelijk aan dat mondelinge geschiedenis als onderzoekspraktijk minder courant werd toegepast dan voordien, maar toch zijn sporen had nagelaten in de collecties en actuele werking van verscheidene belangrijke instellingen. De in het kader van *Van Horen*

¹⁵ Overzichten van toenmalige initiatieven werden geboden tijdens studiedagen, waarvan de akten werden gepubliceerd. De Herdt, R. (Ed.). (1982). *Mondelinge Geschiedenis: handelingen. (Handelingen van het colloquium mondelinge geschiedenis - Gent, 17 januari 1981)*. Gent: Museum voor industriële archeologie en textiel. De Herdt, R. (Ed.). (1983). *Mondelinge geschiedenis: handelingen van het tweede colloquium in Vlaanderen over mondelinge geschiedenis (Gent, 27 februari 1982)*. Gent: Museum voor industriële archeologie en textiel. De Herdt, R., & Demoen, E. (Eds.). (1985). *Mondelinge geschiedenis: handelingen van het derde colloquium in Vlaanderen over mondelinge geschiedenis (Gent, 30 oktober 1983)*. Gent: Museum voor industriële archeologie en textiel - Stad Gent.

¹⁶ De Wever, B. (2000). Mondelinge bronnen. In P. Van den Eeckhout & G. Vanthemsche (Eds.), *Bronnen voor de studie van het hedendaagse België*, (pp. 1245-1260). Brussel: VUBpress. Aan de *Université Libre de Bruxelles* (ULB) ondernam de onderzoekseenheid *Prosopopée* (die in het kader van het voorliggende onderzoek geconsulteerd werd – zie bijlage 1) kort nadien een soortgelijke, grootschaligere inventarisatiepoging, waarvan de resultaten tot dusver ongepubliceerd bleven.

Zeggen (I) uitgevoerde consultatieronde bevestigt deze onderzoeksresultaten en breidt ze uit naar andere erfgoedsectoren.

Hoe met de fysieke erfenis van die pioniersperiode (en de daaropvolgende jaren) wordt omgesprongen, is afhankelijk van diverse factoren en doorgaans voor verbetering vatbaar. Men kan niet ontkennen dat de **bewaring/ontsluiting van in het verleden geproduceerde/verworven bronnencollecties doorgaans problematisch is**. De toegang tot vele interviews wordt inhoudelijk belemmerd, vb. door een gebrek aan catalogisering/ontsluiting of het ontbreken van randdocumenten. Ook de materiële toegankelijkheid (vb. door de fysieke degeneratie van geluids- en beeld dragers) laat te wensen over. Hoewel er in Vlaanderen terzake expertise wordt opgebouwd en verspreid,¹⁷ blijkt uit de in het kader van dit rapport uitgevoerde consultatieronde dat vele instellingen ofwel onvoldoende vertrouwd zijn met deze richtlijnen, ofwel (en dit is eerder de regel dan de uitzondering) niet over voldoende tijd, ruimte en middelen beschikken om deze richtlijnen te implementeren. Instellingen die over belangrijke historisch gegroeide collecties beschikken, uiten daarom eerder een behoefte aan middelen en know-how om al aangelegde/verworven collecties te ontsluiten¹⁸ dan aan vorming over mondelinge geschiedenis als praktijk of aan middelen voor het opstarten van nieuwe projecten mondelinge geschiedenis.

Het gebrek aan technologische know-how en/of financiële middelen om dergelijke kennis te implementeren, is ook duidelijk merkbaar bij de productie van nieuwe, mondelinge, historische bronnen. Verscheidene respondenten blijken bijvoorbeeld gebruik te maken van opnameapparatuur die interviews enkel en alleen in mp3 formaat registreert: een compressievorm die radiofonisch niet aan de kwaliteitsminima voldoet en evenmin aan archiefnormen beantwoordt. Het valorisatiepotentieel van deze bronnen wordt hierdoor van

¹⁷ Het Stadsarchief Antwerpen profileert zich terzake overtuigend als kenniscentrum. Boudrez, P. (2002). *Magnetische dragers voor het archief*. Antwerpen: Stadsarchief Antwerpen. Baaten, L. (2003). *Krachtlijnen conserverings- en digitaliseringsbeleid: geluidsarchief*. Antwerpen: Stadsarchief Antwerpen. Als bewaarinstelling heeft het Stadsarchief Antwerpen natuurlijk meer behoefte aan kennis over de archivering/conservering dan over de productie van nieuwe audio(visuele) dragers.

¹⁸ Deze nood wordt aangewakkerd door voorbeelden van buitenlandse instellingen, die dankzij digitale technieken hun mondelinge bronnen internationaal valoriseren, bijvoorbeeld door on-line interviewcollecties toegankelijk te maken. Een van de mooiste voorbeelden terzake vinden we bij *Voices of the Colorado Plateau* (<http://archive.li.suu.edu/voices/>).

meet af aan gehypothekeerd. Dat men zich doorgaans niet van deze problematiek bewust is, is grotendeels begrijpelijk. De snelheid waarmee in dit digitale tijdperk nieuwe hard- en software wordt gelanceerd om na steeds korter wordende intervallen weer te worden afgeschreven ten voordele van nieuwere technologie, maakt dat enkel professionele geluidstechnici nog het bos door de bomen kunnen zien. Men kan hieruit concluderen dat er nood is aan een technologisch aanspreekpunt voor Vlaamse erfgoedspelers. Vanzelfsprekend is deze problematiek geen uniek Vlaams gegeven. Belangrijke technologische vraagstukken werden internationaal onder meer aangekaart op het seminarie *Technology talks: Oral History and the New Media*, dat de gezaghebbende *Oral History Society* in april 2002 organiseerde in samenwerking met het *British Library National Sound Archive*.¹⁹ Het is kenmerkend voor de snelheid waarmee alles evolueert dat uit dit seminarie voortvloeiende publicaties op technologisch vlak intussen achterhaald zijn.²⁰

De nood aan vorming en ontwikkeling van expertise over mondelinge geschiedenis beperkt zich natuurlijk niet tot het materiële. **Ook inhoudelijk is de werkwijze van diverse instellingen vanuit wetenschappelijk standpunt voor verbetering vatbaar.** Mondelinge geschiedenis lijkt de laatste jaren in het Vlaamse erfgoedlandschap een heropleving te kennen, maar die indruk blijkt bij nader onderzoek slechts gedeeltelijk correct. *Oral history is hot* en ‘Mondelinge geschiedenis’ wordt in het discours van diverse erfgoedspelers gehanteerd als containerbegrip. De term wordt bijvoorbeeld ingezet ter omschrijving van allerlei projecten die weliswaar gebruik maken van interviewtechnieken of –fragmenten, maar gemeten aan internationale conventies niet aan de wetenschappelijke definitie van mondelinge geschiedenis beantwoorden. Men streeft een snelle en grootschalige publieksvalorisatie na, wat op zich toe te juichen valt, maar heeft daardoor te weinig oog voor aspecten waarvan het belang pas op langere termijn duidelijk wordt, zoals het creëren van randdocumenten en het gebruik van hardware en software die de lakmoestest van professionele archivariissen doorstaan. Rekening houdend met de tijdseconomische beperkingen waarbinnen deze actoren opereren (vaak gaat het om relatief kleinschalige projecten van korte duur) kan men hier begrip voor opbrengen. Maar men kan enkel vaststellen dat projecten die de lange termijn

¹⁹ Beide instellingen worden met elkaar verbonden in de persoon van Robert Perks, die (zoals aangegeven in bijlage 1) als respondent geconsulteerd werd tijdens de voorbereiding van het voorliggende onderzoeksrapport.

²⁰ Copeland, P., Fox, B., & Perks, R. (2002). 'All or nothing': current and future recording technologies for oral history. *Oral History*, 30(2), 101-109.

bewaring/ontsluiting van bronnen die men verzamelt/produceert veronachtzamen, het potentieel belang van deze bronnen voor toekomstige onderzoekers ondergraven, terwijl men uitgerekend van projecten in de erfgoedsector een grote gevoeligheid voor deze problematiek mag verwachten.

De mate waarin de geconsulteerde instellingen belang hechten aan mondelinge geschiedenis, is uiterst variabel. **Een eenduidig beeld schetsen is onmogelijk.** Sommige instellingen maken gebruik van informele interviews (gesprekken) als onderdeel van een ruimere onderzoeksstrategie zonder die bronnen te registreren/archiveren. Anderen houden wel vast aan de internationaal aanvaarde methodologie en creëren occasioneel nieuwe mondelinge, historische bronnen. Geen der geconsulteerde instellingen beschikt over een fulltime medewerker mondelinge geschiedenis. Met uitzondering van het Archief en Museum van het Vlaams Leven te Brussel (AMVB), dat er op kortere termijn projectmatig wel in slaagt een onderzoeker op dit terrein tewerk te stellen, bestaat daar evenmin een constante behoefte aan. Hoewel mondelinge geschiedenis dus eerder als een complementaire dan als een prioritaire activiteit gezien wordt, wensen de meeste respondenten, zij het projectmatige basis, op dit terrein actiever te worden en zelf mondelinge, historische bronnen te creëren in plaats van ze louter passief te verwerven. Veel actoren zijn vragende partij voor initiatieven die de methodologische ruggengraat van projecten ondersteunt, getuige het succes van de publicatie *Gestemd Verleden*²¹ en de grote belangstelling voor de (Zw)erfgoed cursussen die het VCV organiseert. Ook het aantal dagelijkse ‘hits’ op de in mei 2004 voor het VCV gelanceerde website www.mondelingegeschiedenis.be bewijst de levendige interesse voor vorming.²² Een opmerkelijke bijdrage tot de vorming van mondelinge historici en tot de creatie van mondelinge, historische bronnen wordt geleverd door opleidingen geschiedenis (logischerwijze vooral door departementen nieuwste of hedendaagse geschiedenis) van Vlaamse universiteiten. Op deze manier is bijvoorbeeld de Universiteit Gent een belangrijke producent van mondelinge, historische bronnen, die vervolgens hun weg vinden naar diverse archieven.

²¹ De Wever, B., & François, P. (2003). *Gestemd verleden: mondelinge geschiedenis als praktijk*. Brussel: Vlaams Centrum voor Volkscultuur.

²² Hiermee wordt wat Vlaanderen betreft een lacune ingevuld die vrij recent nog voor de lage landen werd signaleerd in Scholliers, P. (2002). *IA@WWW in.BE en.NL. Internet, geschiedenis en volkscultuur in Vlaanderen en Nederland in de 21e eeuw*. Brussel: Vlaams Centrum voor Volkscultuur, p. 18.

Het is tot slot belangrijk aan te geven dat de Vlaamse expertise betreffende de productie, bewaring en ontsluiting van mondelinge, historische bronnen weliswaar diep onder het peil van de *founding fathers* van deze discipline (Groot-Brittannië en de Verenigde Staten ligt), maar toch niet verwaarloosbaar is.²³ **Globaal kan gesteld worden dat diverse van de geconsulteerde instellingen elk op hun terrein een voorbeeldfunctie vervullen.** Het Amsab - Instituut voor Sociale Geschiedenis ontwikkelde een gesofisticeerd programma om mondelinge, historische bronnen te ontsluiten, het Archief en Museum van het Vlaams Leven te Brussel vzw richt zich met zijn mondelinge geschiedenis projecten naar internationale conventies, het Stadsarchief Antwerpen ontwikkelde relevante know-how over de bewaring van geluidsarchieven (wat natuurlijk ook voor de VRT archieven geldt), het KADOC Documentatie- en Onderzoekscentrum voor Religie, Cultuur en Samenleving integreerde mondelinge geschiedenis in diverse onderzoekspraktijken, de Auschwitz Stichting nam deel aan een door de Yale University geleid project, het Erfgoed Meetjesland en de Verhalenbank Brugge ontwikkelden interessante projecten rond oraal erfgoed, de KULeuven, de UGent en het VCV leveren apart en samen een belangrijke bijdrage aan de vorming van *oral historians* en de productie van mondelinge, historische bronnen.... **De uitdaging bestaat erin deze expertise te bundelen.**

²³ De consultatie van enkele gerenommeerde Nederlandse instellingen, de staalkaart aangeboden op de *XIII International Oral History Conference* en het door de Franstalige onderzoeksgroep *Prosopopée* (ULB) uitgevoerde onderzoek, toont aan dat men ook in andere landen en regio's dit Anglo-Amerikaanse vaker niet dan wel haalt. Meer informatie hierover kan worden teruggevonden in de bijlagen.

5. Beleidsaanbevelingen

Voortbouwend op de consultatieronde en aansluitende analyse, kunnen een aantal beleidsaanbevelingen worden geformuleerd.

Aanbeveling 1:

Het potentieel van de beweging rond *oral history* stimuleren door een intersectoraal overleg te organiseren en in een kenniscentrum en/of –netwerk te verankeren.

De overheid stelt een intersectorale werkgroep mondelinge geschiedenis (en oraal erfgoed) samen, die expertise uit het brede erfgoedveld en uit de academische wereld bundelt. Deze werkgroep fungeert als inhoudelijk kennisnetwerk. Het netwerk adviseert de overheid bij het ontwikkelen van beleidsvisies en -acties en creëert een draagvlak voor synergie tussen diverse actoren (vb. tussen academici en erfgoedwerkers). Het netwerk onderhoudt nauwe contacten met de internationale *oral history community* en maakt maximaal gebruik van in Vlaanderen beschikbare expertise. Het is aangewezen het Vlaams Centrum voor Volkscultuur vzw, dat momenteel de functie van **katalysator, opleidings- en kenniscentrum** uitbouwt, in de totstandkoming en coördinatie van dit netwerk een centrale rol toe te kennen.

Aanbeveling 2:

Een globaal beleid voor de productie, bewaring en ontsluiting van mondelinge, historische bronnen ontwikkelen.

De overheid zou vervolgens in overleg met het in aanbeveling (1) vermelde netwerk tot een transparante beleidsvisie inzake de productie, bewaring en ontsluiting van mondelinge,

historische bronnen kunnen komen. Het is van groot belang dat deze visie niet restrictief is, maar de problematiek met open geest benaderd. De ontwikkelde visie zou dus ook op andere vormen en bronnen van oraal erfgoed van toepassing moeten zijn: op historische opnamen van streekdialecten, liederen en verhalen enz.

Het culturele belang van dergelijk oraal erfgoed wordt zeer expliciet erkend door de nieuwe UNESCO Conventie immaterieel erfgoed (17/10/2003).²⁴ Deze conventie, die immaterieel cultureel erfgoed wil vrijwaren en daarbij groot belang hecht aan orale tradities en uitdrukkingen (met inbegrip van taal als vehikel voor immaterieel cultureel erfgoed) werd tot dusver nog niet geratificeerd door de Vlaamse Gemeenschap. Een dergelijke ratificering staat hoog op de lijst van te ontwikkelen beleidsopties.

Aanbeveling 3:

De subsidiëring van nieuwe erfgoedprojecten (met een component mondelinge geschiedenis) koppelen aan het halen van realistische minimumvereisten.

De overheid vertaalt haar beleidsvisie naar een aantal minimumcriteria waaraan nieuwe erfgoedprojecten dienen te beantwoorden. Concreet wordt aanbevolen het voorbeeld van de Britse *Heritage Lottery Fund* te volgen, die in de brochure *Helping your application – Oral history projects*²⁵ concrete minimumvereisten voor projectaanvragen verwoordt. Indieners van nieuwe projecten worden zo gestimuleerd het te volgen onderzoekstraject doordacht te plannen en te budgetteren, van het voorbereidend onderzoek tot en met het verzekeren van lange termijn bewaring en ontsluiting van de gecreëerde bronnen.

²⁴ De volledige tekst van de *Convention for the Safeguarding of the Intangible Cultural Heritage* kan worden geraadpleegd op de UNESCO website http://portal.unesco.org/culture/admin/ev.php?URL_ID=15782&URL_DO=DO_TOPIC&URL_SECTION=201&reload=1069936007. Het Unesco Platform UNESCO@Vlaanderen publiceerde in zijn driemaandelijks tijdschrift een samenvatting en duiding van deze conventie: Jacobs, M. (2004). Nieuwe Unesco-conventie over immaterieel cultureel erfgoed aanvaard. *Unesco info*(52), 17-22.

²⁵ Deze volledige brochure kan worden teruggevonden als vierde bijlage bij dit rapport.

Aanbeveling 4:

De algemene kwaliteit en toegankelijkheid van mondelinge, historische bronnen stimuleren door het opzetten van vormingsactiviteiten.

Om bestaande initiatieven te ondersteunen of nieuwe projecten mondelinge geschiedenis te stimuleren, worden via diverse platformen en media (lessenreeksen, handboeken, websites enz.) introducties en bijscholingen georganiseerd. Hierbij kan worden voortgebouwd op het educatief instrumentarium dat in het vervolgproject *Van horen zeggen II* zal worden ontwikkeld. De aangeboden vorming mag niet louter gericht zijn op de productie van ‘nieuwe’ mondelinge, historische bronnen maar moet ook bijdragen tot een herwaardering, bescherming, ontsluiting en valorisatie van in het verleden gecreëerde bronnencollecties. Het is aangewezen middelen te creëren voor meer (permanente) vormingsinitiatieven en directe vormen van consultancy voor projecten (coaching) en erfgoedinstellingen (advisering).

Aanbeveling 5:

De functie van een technologische onderzoekscel of -centrum onderzoeken.

De overheid zou een initiatief kunnen nemen tot de oprichting van een zelfstandig onderzoekscentrum of, wanneer dat niet haalbaar is, van een onderzoekscel aangehecht bij een bestaande structuur, dat adviseert bij het oplossen van technologische vraagstukken. Deze cel ontwikkelt technische expertise en adviseert bijvoorbeeld inzake het wetenschappelijk verantwoord conserveren van verouderde dragers (vb. analoge audio- en videocassettes), het duurzaam ‘beschermen’ van in gevaar verkerende bronnen (vb. adviseren over voor- en nadelen van op de markt beschikbare softwarepakketten om informatie te digitaliseren), het gebruik van nieuwe hard- en software (vb. waarschuwen voor te sterk gecomprimeerde bestanden als mp3 en mpeg2) enz. Enerzijds zou men dus technologische expertise over

conservering, restauratie en publieksontsluiting kunnen ontwikkelen, anderzijds deze expertise op audiovisueel erfgoed (in de ruimste zin van het woord) kunnen toepassen. Over dit onderzoek, dat vanzelfsprekend in nauw overleg met internationaal vergelijkbare instanties dient te worden uitgevoerd, zou regelmatig gecommuniceerd moeten worden. Men zou zich bijvoorbeeld kunnen spiegelen aan de activiteiten van de in Groot-Brittannië opgerichte *Archives Task Force*²⁶ en *UK Audiovisual Archive Strategic Framework*.²⁷

De eenheid zou tevens kunnen investeren in apparatuur die ter beschikking kan worden gesteld van spelers uit het erfgoedveld. Deze ‘technische onderzoeksceel’ zou de expertisecoren kunnen vormen van een op termijn te organiseren (eventueel virtueel of genetwerkt) ‘Vlaams geluidsarchief’ (zie aanbeveling 6).

Aanbeveling 6:

De oprichting van een ‘Vlaams audio(visueel) archief’ onderzoeken.

De overheid zou een initiatief kunnen ondersteunen om in overleg met de archiefsector en de betrokken expertisecentra en collectiebeheerders (vb. de VRT) de kwalitatieve lange termijnconservering van mondelinge bronnen (en audiovisueel erfgoed) te garanderen. In het kader van het archiefdecreet zou men bijvoorbeeld de mogelijkheid kunnen nagaan om naar internationaal voorbeeld (*British Library National Sound Archive*, Franse *Institut National de l’Audiovisuel*, Nederlands Instituut voor Beeld en Geluid) een Vlaams audioarchief (of audiovisueel archief) te organiseren. Dit betekent niet noodzakelijk het oprichten van een nieuwe archiefinstelling, maar kan zich ook vertalen in het coördineren en ondersteunen van onder andere decentrale deponering, behoud en beheer (restauratie, conservering, ontsluiting).

²⁶ *Listening to the past, speaking to the future. Report of the Archives Task Force*. (2004). London: Museums, Libraries and Archives Council.

²⁷ *Hidden Treasures: the UK Audiovisual Archive Strategic Framework*. (2004). London: British Universities Film & Video Council.

Hiertoe kan een bijzondere (coördinatie)opdracht aan één of meerdere (archief)instellingen worden toegekend.²⁸

Dat de Vlaamse Gemeenschap tot dusver geen beleid inzake audiovisueel erfgoed ontwikkeld heeft, werd onlangs overigens aangeklaagd bleek onlangs overigens opnieuw uit de studieopdracht die diezelfde overheid in het kader van het *decreet houdende bescherming van het roerend cultureel erfgoed van uitzonderlijk belang* (15 januari 2003) toekende aan de Vlaamse Vereniging voor Bibliotheek-, Archief- en Documentatiewezenen.²⁹

²⁸ Vande Winkel, R. (2005 - ter perse). AV-Archivering in België. In B. Hogenkamp & M. Lauwers (Eds.), *SAP-Jaarboek no. 6, themanummer AudioVisueel*. 's Gravenhage: Stichting Archief Publicaties.

²⁹ Coppein, B. (2004). Terra incognita. Een ontdekkingsreis naar het Vlaams archivalisch en documentair erfgoed van uitzonderlijk belang. *Bibliotheek- & archiefgids*, 80(3), 16.

6. Bijlage 1: consultatie van de sector

1.1. Academische sector

1.1.1. Katholieke Universiteit Leuven – Afdeling Nieuwste Geschiedenis

Contactgegevens:

Blijde-Inkomststraat 21

3000 Leuven

Telefoonnummer: 016 / 324977

http://www.arts.kuleuven.ac.be/geschiedenis/personeel/fiches/fiche_leenvanmolle.htm

Respondenten:

Professor Leen van Molle, interview op 6 juli 2004.

Mondelinge geschiedenis activiteiten:

Professor Leen van Molle, sinds 1995 voltijds verbonden aan het Departement Geschiedenis van de Katholieke Universiteit Leuven, hanteert sinds de jaren 1980 mondelinge geschiedenis als onderzoeksmethode³⁰ en publiceerde ook over het gebruik van zo verworven mondelinge bronnen in historisch onderzoek.³¹

Als docent *Methoden en technieken van de nieuwste geschiedenis* focust Leen van Molle sinds het academiejaar 2003-2004 op mondelinge geschiedenis. In een aantal inleidende lessen worden de studenten geïntroduceerd in de theorie en de methodologie. Hiervoor wordt onder meer gesteund op de publicatie *Gestemd Verleden*³² en een oefensessie georganiseerd (rollenspel) om interviewtechnieken aan te leren. Vervolgens begeleidt van Molle, geruggeleund door een aantal medewerkers, studenten bij een praktijkoefening.

Elke student dient twee respondenten te zoeken en te interviewen rond een gemeenschappelijk thema, bijvoorbeeld: “het kostwinnersmodel: gezin en arbeid in de jaren 1950”, wat aansluit bij het doctoraatsproject van Hannelore Vandebroek over *Genderideologie in België, opvattingen over vrouw, gezin en arbeid, 1945-1970*. Een van beide interviews dient volledig getranscribeerd te worden. Vervolgens dient elke student enerzijds een synthese te schrijven van wat hij uit deze oefening geleerd heeft, anderzijds een zelfkritiek te schrijven over zijn voorbereiding en interviewtechniek. Deze werkwijze is vrij arbeidsintensief, zowel voor de studenten als voor de begeleiders. De evaluatie na één jaar was zeer positief; er waren ruim 70 inschrijvingen voor dit keuzevak.

³⁰ Studies waarin onder andere mondelinge bronnen werden verwerkt, zijn: Molle, L. (1990). *Ieder voor allen. De Belgische Boerenbond 1890-1990*. Leuven: KADOC en Van Molle, L., & Gubin, E. (Eds.) (1998). *Vrouw en politiek in België 1948-1998*. Tiel: Lannoo. Interviews met (voormalige) leidinggevende personeelsleden van de Belgische Boerenbond worden momenteel bewaard bij het KADOC –Documentatiecentrum voor Religie, Cultuur en Samenleving. Interviews met of over (voormalige) vrouwelijke politica werden in bewaring gegeven bij het Archiefcentrum voor Vrouwengeschiedenis.

³¹ Van Molle, L. (2002). Luisteren naar het verleden: het gebruik van mondelinge bronnen. In C. Vancoppenolle (Ed.), *Een succesvolle onderneming. Handleiding voor het schrijven van een bedrijfsgeschiedenis* (pp. 147-165). Brussel: Algemeen Rijksarchief.

³² De Wever, B., & François, P. (2003). *Gestemd verleden: mondelinge geschiedenis als praktijk*. Brussel: Vlaams Centrum voor Volkscultuur.

De interviews worden geregistreerd op geluidscompactcassettes, die voorlopig door het departement bewaard worden. Elke cassette gaat vergezeld van een identificatiefiche. Aangezien deze interviews als een oefening beschouwd worden en men niet de intentie heeft deze bronnen voor externen toegankelijk te maken, wordt er geen juridische overeenkomst met de respondent afgesloten. Indien de onderzoek(st)ers die de oefeningen begeleiden de interviews later voor publicatiedoeleinden zouden gebruiken, zal hiervoor alsnog de toelating aan de betrokken respondenten worden gevraagd.

1.1.2.Katholieke Universiteit Leuven - Vakgroep Literatuurwetenschap

Contactgegevens:

Blijde-Inkomststraat 21

3000 Leuven

Telefoonnummer: 016 / 324856

Faxnummer: 016 / 325068

http://millennium.arts.kuleuven.ac.be/literary_studies/fiches/stefaantop.htm

Respondenten:

Prof. Stefaan Top, interview op 28 april 2004.

Mondelinge geschiedenis activiteiten:

Aan de Katholieke Universiteit Leuven wordt in de Vakgroep Literatuurwetenschap sinds de jaren 1940 onderzoek gedaan naar allerlei vormen van narratieve cultuur: sagen, legenden, andere volksverhalen, volksliederen,... In het kader van dit onderzoek verrichten studenten over heel Vlaanderen veldwerk en nemen interviews af die sinds de jaren 1960 doorgaans op geluidsdrager geregistreerd worden. Sinds het begin van de jaren 1990 wordt het onderzoeksspectrum verbreed en wordt, waar de leeftijd en achtergrond van de respondent dit toelaat, in deze interviews ook gepeild naar:

- (a) herinneringen aan de kindertijd, zo deze in het interbellum plaats vond.
- (b) herinneringen aan de dienstplicht.

De studenten voeren dit onderzoek uit in het kader van een oefening (scriptie), waarvoor ze 10 respondenten dienen te interviewen. Wie dit onderzoek in het kader van zijn/haar licentieverhandeling wil uitdiepen, dient in totaal 40 respondenten te interviewen. Overzichtslijsten van alle op deze manier tot stand gekomen scripties en verhandelingen worden gepubliceerd in het wetenschappelijke tijdschrift *Volkskunde*.³³

Na afloop van hun onderzoek dienen de studenten hun geluidsdragers (vroeger audiobanden, nu geluidscompactcassettes of CD-R schijfjes) samen met de schriftelijke neerslag van hun onderzoek (scriptie of verhandeling) bij de vakgroep te deponeren. Op deze manier werd een archief opgebouwd dat naast papieren documenten ruim 3000 uren klank bevat. Bij elk interview hoort een identificatiefiche van de respondent die samen met de geluidsdrager bewaard wordt.³⁴ Juridische overeenkomsten werden en worden niet afgesloten. Bandinhoudsfiches worden doorgaans niet opgesteld. De interviews worden evenmin getranscribeerd, tenzij (gedeeltelijk) indien het een onderzoek naar narratieve cultuur betreft. Het archief is overzichtelijk geordend, maar niet ontsloten door een centrale catalogus.

³³ Het laatste overzicht verscheen als Top, S. (2004). *Volkskunde aan de K.U.Leuven. Academiejaar 1999-2000. Volkskunde*, 105(1), 85-90.

³⁴ Soms zijn deze fiches niet apart beschikbaar, maar dient de informatie in het desbetreffende eindproduct (scriptie of verhandeling) te worden opgezocht.

Om het onderzoek naar narratieve cultuur te valoriseren, werd een Vlaamse Volksverhalenbank opgericht.³⁵ Deze verhalenbank biedt een on-line overzicht van volksverhalen (<http://www.volksverhalenbank.be>), dat tot dusver enkel samenvattingen van de verhalen bevat. Op termijn zullen hier ook geluidsfragmenten aan gekoppeld worden. Dankzij subsidiëring van de Vlaamse Gemeenschap (*Projectsubsidie in het kader van het archiefdecreet: subsidies op het vlak van culturele ontsluiting van archieven, bewaarbibliotheken en documentatiecentra*) wordt vanaf 16 oktober 2004 begonnen met de digitalisering van het geluidsarchief dat de Vakgroep Literatuurwetenschap gedurende de laatste decennia aanlegde. In eerste instantie zullen de volksverhalen worden gedigitaliseerd, zodat ze aan de bestaande on-line databank kunnen worden gekoppeld. Voor de technologische ondersteuning van deze operatie kan men een beroep doen op de audiovisuele dienst van de KUL.

1.1.3. Université Libre de Bruxelles - Unité 'Sources Audiovisuelles en Histoire contemporaine' / Prosopopée

Contactgegevens:

50, avenue Roosevelt

1050 Bruxelles

Telefoonnummer: 02 / 650 33 46 (Schreiber)

Faxnummer: 02 / 650 39 18

Telefoonnummer: 02 / 650 31 49 (Antoniol)

Faxnummer: 02 / 650 40 95

<http://www.ulb.ac.be/philo/prosopopee>

³⁵ Top, S. (2002). Een Vlaamse volksverhalenbank in uitvoering: het project 'Op verhaal komen'. *Mores*, 3(4), 17-20.

Respondenten:

Professor Adrien Antoniol en professor Jean-Philippe Schreiber, interview op 6 juli 2004.

Mondelinge geschiedenis activiteiten:

Het *Département d'Informations et Communications* aan de *Faculté de Philosophie et Lettres* van de *Université Libre de Bruxelles* (ULB) beschikt met de *Unité 'Sources Audiovisuelles en Histoire contemporaine'* over een onderzoekseenheid, die onder de roepnaam *Prosopopée* door het leven gaat.

De onderzoekseenheid, geleid door professor Antoniol en door professor Schreiber, heeft een wisselend aantal onderzoekers in dienst en werd opgericht in 1998. De geschiedenis van *Prosopopée* gaat echter terug tot 1992, toen professor Antoniol als hoofd van het toenmalige *Centre-Audiovisuel* van de ULB een samenwerking met de Auschwitz Stichting op poten zette.³⁶ In de periode 1992-1998 registreerden beide partners meer dan 170 getuigenissen (in totaal ruim 1000 opname-uren) van personen die Shoah overleefd hadden. Deze interviews, afgenomen en op beeldrager vastgelegd in de studio van het toenmalige *Centre-Audiovisuel*, werden doorgaans geregistreerd op Betacam SP video, waarna voor visie VHS duplicaten werden aangemaakt. Momenteel worden alle video's op DVD getransfereerd. Deze mondelinge bronnen werden inhoudelijk ontsloten door de Stichting Auschwitz, waar de bandinhoudsfiches raadpleegbaar zijn. De bronnen zijn ook enkel daar consulteerbaar door externe onderzoekers.

Toen de samenwerking met de Auschwitz Stichting afliep en de onderzoekseenheid in 1998 formeel gesticht werd, maakte men van de gelegenheid gebruik om het onderzoeksdomein uit te breiden. Drie grote doelstellingen werden geformuleerd:

³⁶ Zie ook de bijdrage over de Auschwitz Stichting.

1. Het produceren van mondelinge bronnen (geregistreerd op audiovisuele dragers) ten dienste van onderzoek naar hedendaagse geschiedenis.
2. Het reflecteren over de rol die mondelinge geschiedenis als praktijk in de werkzaamheden van historici kan innemen.
3. Het verzamelen, ontwikkelen en doorgeven van wetenschappelijke en technologische know-how over mondelinge geschiedenis, bijvoorbeeld betreffende conservatie en ontsluiting.

In de praktijk heeft *Prosopopée* zich voornamelijk op de laatste twee doelstellingen kunnen toelagen. Hoewel er tot en met 2002 occasioneel interviews werden afgenomen (bijvoorbeeld over de Tweede Wereldoorlog in het project *Enfants cachés* en over de genocide in Rwanda) is men er niet in geslaagd systematisch en op grote schaal mondelinge bronnen te creëren. De bescheiden collectie die men (naast de bovenvermelde grote collectie) toch tot stand kon brengen, wordt doorgaans bewaard op video (Betacam SP) en is ontsloten via bandinhoudsfiches. Voor een beperkt aantal getuigenissen zijn eveneens volledige transcripties, doorgaans geproduceerd in samenwerking met de inmiddels inactieve *Fondation de la Mémoire Contemporaine*, beschikbaar. De meeste interviews gaan vergezeld van summiere identificatiefiches van de respondenten, die in hetzelfde document aangaven in welke mate hun getuigenis al dan niet toegankelijk mocht worden gemaakt voor externen.

Prosopopée is er wel in geslaagd reflectie over mondelinge geschiedenis te stimuleren. Recent werd een doctoraatsthesis over dit onderwerp verdedigd, twee andere proefschriften zullen binnen afzienbare tijd eveneens worden neergelegd.³⁷ Leden van het onderzoekscentrum publiceerden ook over dit onderwerp via verscheidene kanalen.³⁸ Via de organisatie van

³⁷ Wallenborn, H. (2004). *L'historien, la parole des gens et l'écriture de l'histoire*. Ongepubliceerde doctoraatsthesis, Université Libre de Bruxelles, Bruxelles. Sylvie Delvenne zal in 2005 haar proefschrift *Paroles de Déportés: une analyse pragmatique* verdedigen. Hetzelfde geldt voor Barbara Pirlot en haar proefschrift *L'analyse des mots du discours, connecteurs et autres morphèmes et expressions de l'oral - Une procédure d'exploitation du corpus des témoignages recueillis par la Fondation Auschwitz*.

³⁸ Antoniol, A. (2000). Avant que disparaissent les derniers témoins...Produire des sources audiovisuelles pour construire l'histoire? *Recherches en Communication*(14), 45-52. Schreiber, J.-P. (1999). Le témoignage au service de l'histoire et de la mémoire. *Les cahiers de la mémoire contemporaine*(1), 13-27. Wallenborn, H. (2002). Les attitudes de l'historien face aux témoins. *Sonorités. Cahier du patrimoine sonore et audiovisuel*(4), 25-34.

seminaries, o.a. verzorgd door *Prosopopée* medewerkster H      Wallenborn, werd deze kennis en theorievorming op ruimere schaal verspreid.

Ook betreffende het ontwikkelen van technische know-how was *Prosopop   * relatief succesvol. Met financi  le steun van het Fonds voor Wetenschappelijk Onderzoek heeft men een onderzoek uitgevoerd dat eventueel tot de ontwikkeling van automatische transcriptiesoftware moest leiden.³⁹ Het project toonde helaas aan dat dergelijke toepassingen momenteel technologisch nog niet realiseerbaar zijn.

In 1999-2000 lanceerde *Prosopop   * een grootschalige enqu   te naar honderden Belgische archieven, bibliotheken, musea en documentatiecentra. Deze vragenlijst, gebaseerd op een soortgelijk initiatief van de Canadese *Archives Nationales*, diende te leiden tot de publicatie van een *Gids van de in Belgi   bewaarde audiovisuele bronnen met betrekking tot de nieuwste geschiedenis*. De enqu   te kende een vrij grote respons, helaas werden geen middelen gevonden om de resultaten vervolgens te verwerken en effectief in boekvorm te gieten. *Prosopop   * hoopt deze middelen alsnog te vinden en de gegevens na actualisering te kunnen publiceren.

1.1.4.Universiteit Gent – Vakgroep Nederlandse Taalkunde

Contactgegevens:

Blandijnberg 2

9000 Gent

³⁹ *      de faisabilit  , d  veloppement m  thodologique et mise au point d'un syst  me de reconnaissance et de transcription automatique de la conversation. Application sur base d'archives audiovisuelles relatives    l'univers concentrationnaire*. Afkoring: SCRIBE ou syst  me de codage rapide d'interviews sur bande enregistr  e. Promotors: Jean-Philippe Schreiber, Philippe Van Ham et Alain Soquet (convention FNRS-FRFC n   2.4587.01 F), 1992-1999.

Telefoonnummer: 09 / 2644081

Faxnummer: 09 / 2644170

<http://allserv.ugent.be/~jtaeldem/contact.html> en <http://allserv.ugent.be/~jtaeldem/wvd.htm>

Respondenten:

Jacques Van Keymeulen, interview op 25 maart 2004.

Mondelinge geschiedenis activiteiten:

De Vakgroep Nederlandse Taalkunde van de Universiteit Gent heeft een lange traditie betreffende het registreren van mondelinge ‘getuigenissen’. Het geluidsarchief van de vakgroep kan worden opgedeeld in twee grote collecties: enerzijds opnamen verzameld in het kader van een syntaxisonderzoek, anderzijds opnamen verzameld voor de lopende reeks ‘Woordenboek van de Vlaamse dialecten’.

Sinds 1961 wordt een dialectenarchief opgebouwd. In het kader van een grootschalig syntaxisonderzoek werd ernaar gestreefd om in specifieke taalgebieden in elk dorp één persoon⁴⁰ gedurende minimum één uur aan het woord te laten. Wat de respondent in kwestie te vertellen had was in theorie niet zo belangrijk. De interviews werden afgenomen in het kader van een syntaxisonderzoek: de vorm (klank) primeerde dus op de inhoud.

Toch bevatten heel wat van deze klankopnamen getuigenissen die vandaag historische waarde hebben. In Frans-Vlaanderen, waar men in de eerste helft van de jaren 1960 met deze interviews begon, werden respondenten bijvoorbeeld systematisch gevraagd over de taalkwestie te spreken. In de Westhoek, waar zowat alle respondenten herinneringen aan de

⁴⁰ Men koos natuurlijk voor autochtonen, bij voorkeur personen wier beide ouders altijd in het dorp in kwestie hadden geleefd, die het dorp zelf weinig of niet verlieten, die weinig of geen scholing genoten hadden en (indien getrouwd) wiens partner eveneens uit het dorp afkomstig was.

Grote Oorlog hadden, werd vaak gevraagd naar herinneringen aan 1914-1918. Zo bevat de collectie de herinnering van een in 1872 geboren veteraan van de Eerst Wereldoorlog. Heel wat andere verhalen getuigen over het landbouwleven.

De meeste ‘interviews’ werden afgenomen in Frans-, West- en Oost-Vlaanderen omdat de studenten die de opnamen maakten, doorgaans uit die streek afkomstig waren. De collectie Pée - Vanacker telt circa 800 magneetbanden. Een aantal banden werden getranscribeerd, vele anderen zijn niet ontsloten. Over elke respondent zijn enkele primaire gegevens bekend, maar de collectie is niet volledig ontsloten. Momenteel worden deze geluidsbanden naar mp3 bestanden geconverteerd en op CD-R gebrand. Fragmenten uit deze interviews kunnen worden beluisterd in de ‘Taalkamer’ van het Gentse Huis van Alijn, die met steun van de Koning Boudewijnstichting en de Vlaamse Gemeenschap tot stand werd gebracht.

In 1972 werd begonnen met het registreren van ‘interviews’ afgenomen met het oog op de samenstellingen van woordenboeken van Vlaamse dialecten. Elk woordenboek is gewijd aan een specifiek thema (vb. de molenaar) waarover men zo uitgebreid mogelijke woordenlijsten vastlegt en vervolgens registreert hoe die voorwerpen, handelingen, ... in het dialect worden benoemd. Dit onderzoek resulteert op termijn in de publicatie van diverse naslagwerken.⁴¹

Studenten die aan dergelijk onderzoek (dat tot op heden doorloopt) meewerken dienen alle gesprekken die ze met hun respondenten voeren op geluidsdragers te registreren (dit is geen formele verplichting, de aard van het onderzoek maakt het echter essentieel) maar zijn niet verplicht de zo opgebouwde collectie nadien op de vakgroep te deponeren. Hoewel heel wat oud-studenten hun onderzoeksmateriaal behouden hebben, heeft de vakgroep van andere studenten toch heel wat geluidsdragers (vooral audiocassettes) ontvangen. Deze opnamen, waarvan soms een transcriptie maar doorgaans geen samenvatting (bandinhoudsfiche) bestaat, worden bewaard samen met een summiere identificatiefiche van de respondent.

⁴¹ Bijvoorbeeld Ryckeboer, H., & De Tier, V. (2001). *Woordenboek van de Vlaamse dialecten. 1: Landbouwwoordenschat. Paragraafveeteelt. Rond 2*. Gent: RUG - Vakgroep Nederlandse taalkunde; Van den Heede, V., Van Keymeulen, J., & De Tier, V. (1996). *Woordenboek van de Vlaamse dialecten. 3: Algemene woordenschat. 1: Vogels*. Gent: RUG - Vakgroep Nederlandse taalkunde.

De vakgroep beschikt over een eigen archief waarin deze geluidsbanden, randdocumenten (identificatiefiches, eventuele transcripties) en op basis van die gegevens geschreven verhandelingen worden bewaard. Een algemene overzichtslijst is niet beschikbaar. De vakgroepleden (zoals doctor-wetenschappelijk medewerker Jacques Van Keymeulen) zijn probleemloos in staat samenhangende, aparte bewaarde geluidsdragers en papieren archivalia (en verhandelingen) met elkaar in verband te brengen. Voor buitenstaanders is het interne verband moeilijker te reconstrueren.

1.1.5.Universiteit Gent – Vakgroep Nieuwste Geschiedenis

Contactgegevens:

Blandijnberg 2

9000 Gent

Telefoonnummer: 09/264 40 03

Faxnummer: 09/264 41 89

<http://www.flwi.ugent.be/modernhistory/>

Respondenten:

Bruno De Wever, interview op 6 juni 2004.⁴²

⁴² Deze tekst is tevens gebaseerd op De Wever, B. (2000). Mondelinge bronnen. In P. Van den Eeckhout & G. Vanthemsche (Eds.), *Bronnen voor de studie van het hedendaagse België*, (pp. 1249-1252). Brussel: VUBpress. Bruno De Wever, die voor zijn eigen onderzoek regelmatig gebruik maakt van mondelinge bronnen, publiceerde herhaaldelijk over methodologische en andere aspecten van mondelinge geschiedenis. Hij werkte samen met Pieter François aan *Studie en Praktijk Mondelinge Geschiedenis – Deelproject 1 van Project Alpha* op basis waarvan volgende publicatie verscheen: De Wever, B., & François, P. (2003). *Gestemd verleden: mondelinge geschiedenis als praktijk*. Brussel: Vlaams Centrum voor Volkscultuur.

Mondelinge geschiedenis activiteiten:

De opleiding geschiedenis van de Universiteit Gent speelt sinds het einde van de jaren 1970 een belangrijke rol in de ontwikkeling en aanvaarding van mondelinge geschiedenis als onderzoekspraktijk. In de eerste helft van de jaren 1980 verrichte toenmalig RUG-hoogleraar Herman Balthazar met de hulp van studenten op basis van mondelinge bronnen onderzoek naar de invloed van de Koningskwestie (1979-1980, 53 interviews),⁴³ de verhouding tussen de arbeiders- en studentenbeweging voor en na 1968 (1980-1981, 68 interviews) en de Gentse dokwerkers (1981-1982, 25 interviews). Alle interviews werden geregistreerd op geluidscompactcassette en samen met volledige transcripties en uitgebreide randdocumentatie in bewaring gegeven bij het Amsab-ISG.⁴⁴

Prof. Bruno De Wever, die ook een belangrijke rol speelde in de realisatie van het project Mondelinge Geschiedenis door het ADVN,⁴⁵ zette deze traditie aan de Vakgroep Nieuwste Geschiedenis voort met projecten over het fascisme in het collectieve geheugen (1992-1993, 162 interviews) en de herinnering aan de bevrijding in een lokale context (1993-1994, 41 interviews). Alle interviews werden geregistreerd op geluidscompactcassette. Samen met gedeeltelijke transcripties en uitgebreide randdocumentatie worden deze bronnen bewaard bij de vakgroep.

In de daaropvolgende jaren werd onderzoek verricht naar studentenacties tegen de verhoging van het inschrijvingsgeld tot 10.000 Belgische frank in 1978-1979 (46 interviews afgenomen in 1995-1996, momenteel met randdocumenten bewaard op het archief van de universiteit), naar seksuele opvoeding in socialistische milieus (177 interviews afgenomen in 1996-1998, met randdocumenten in bewaring gegeven bij het Amsab-ISG), naar socialistische coöperaties

⁴³ Aan de *Université Libre de Bruxelles* (ULB) werd al in 1973 een soortgelijk onderzoek uitgevoerd door hoogleraar Jean Stengers.

⁴⁴ Daar blijken deze bronnencollecties helaas nauwelijks ontsloten en zelfs gedeeltelijk onvindbaar. Voor meer informatie, zie de bijdrage over deze instelling.

⁴⁵ Zie de bijdrage over deze instelling.

(102 interviews afgenomen in 1998-1999, met randdocumenten in bewaring gegeven bij het Amsab-ISG) en naar lokaal bestuur tijdens de Tweede Wereldoorlog (140 interviews afgenomen in 1999-2002, met randdocumenten bewaard bij de vakgroep). In de academiejaren 2003-2004 en 2004-2005 wordt samengewerkt met het Museum en Archief Zusters van Liefde Jezus en Maria vzw. De resultaten van dit project zullen bij de partnerinstelling worden bewaard.⁴⁶

1.1.6.Vrije Universiteit Brussel – Opleiding Archivistiek en Hedendaags Documentbeheer

Contactgegevens:

Pleinlaan 2

1050 Elsene

Telefoonnummer: 02 / 629 21 11

Directie: Prof. dr. F. Scheelings (docent & archivaris en documentbeheerder van de VUB)

<http://www.vub.ac.be>

Respondenten:

Patrick Van Den Nieuwenhof, interview op 27 juli 2004.

⁴⁶ Zie de bijdrage over deze instelling.

Mondelinge geschiedenis activiteiten:

Patrick Van Den Nieuwenhof legt momenteel de laatste hand aan een doctoraatsproefschrift met betrekking tot het documenteren van wetenschapsarchieven. Dit onderwerp is binnen de Opleiding Archivistiek en Hedendaags Documentbeheer - en binnen archivistiek als academische discipline - innoverend omdat de nadruk bij vergelijkbaar onderzoek tot nu toe vooral op administratieve archieven van openbare instellingen lag.

Uit een algemene enquête met betrekking tot wetenschapsarchieven in Vlaanderen (FWO Max-Wildiersfonds 2000-2003) groeide het besluit om een case study van een omvangrijk wetenschaparchief te maken. Concreet werd gekozen voor het archief van het Studiecentrum voor Kernenergie (SCK) in Mol, waar een breed gamma van wetenschappelijk onderzoek wordt uitgevoerd. Vanuit deze concrete casus tracht Van Den Nieuwenhof een methodologie te ontwikkelen die toelaat archieven die de neerslag van wetenschappelijk onderzoek vormen, toegankelijk te maken voor externe (huidige en toekomstige) wetenschappers. Problematisch hierbij is dat wetenschappers tijdens de productie van deze archivalia (vb. werknota's) hun impliciete kennis doorgaans niet noteren. De documenten worden hierdoor ontoegankelijk voor personen die niet over dezelfde impliciete kennis beschikken.

De door Van Den Nieuwenhof ontwikkelde methodologie streeft ernaar dergelijke archieven toegankelijk en begrijpbaar te maken voor derden. Bij dit onderzoek maakt Van Den Nieuwenhof gebruik van methoden ontleend aan diverse wetenschappelijke disciplines (etnografie, *story-telling*, fenomenologie enz.), die bij mondelinge geschiedenis aanleunen. De archivaris bekleedt in dit proces niet enkel de 'klassieke' rol van controleur/administrator, maar tevens die van antropoloog, die niet enkel het archief als product onderzoekt, maar ook de archiefvormer als producent in zijn onderzoek betreft. Concreet betekent dit dat Van Den Nieuwenhof tijdens zijn onderzoek in verscheidene fasen wetenschappers interviewde:

- Om zich in de materie in te werken, maakte Van Den Nieuwenhof een ronde langs alle SCK afdelingen en sprak er met 'bevoorrechte getuigen'. Van deze eerste gespreksronde werd geen neerslag gemaakt (geen geluidsregistratie, nauwelijks nota's)

- Vervolgens werden de beheerders van de diverse gebouwen geïnterviewd (tijdens een rondgang door de desbetreffende gebouwen) om de zich daar bevindende archieven te lokaliseren. Van deze bezoeken werd een schriftelijk neerslag gemaakt.
- In derde instantie ging Van Den Nieuwenhof op zoek naar de archiefvormers en interviewde hen, aan de hand van een vooraf opgestelde vragenlijst, over de waarde die ze al dan niet aan hun persoonlijk archief hechtten. De antwoorden werden niet op audiovisuele dragers geregistreerd, maar tijdens het gesprek genoteerd. Respondenten hadden de vragenlijst vooraf ontvangen om zich zo goed mogelijk te kunnen voorbereiden.
- Tot slot werden tijdens twee casestudy's verschillende lange interviewsessies georganiseerd, waarbij aan twee archiefvormers zeer gedetailleerde informatie over hun archief werd gevraagd. Deze interviews werden op geluidscompactcassettes geregistreerd en vervolgens selectief getranscribeerd.
- De opnamen en de transcripties, die door de respondent worden nagelezen en waar nodig gecorrigeerd, worden vervolgens samen met het archief bewaard en maken zo deel uit van de metadata. Er werd geen juridisch contract opgemaakt, wel een identificatiefiche van de respondent, die eveneens samen met het archief wordt bewaard.

1.2. Archieven, musea en andere erfgoedinstellingen

1.2.1.Amsab - Instituut voor Sociale Geschiedenis (Amsab-ISG)

Contactgegevens:

Bagattenstraat 174
9000 Gent
Telefoonnummer: 09/2240079
Faxnummer: 09/2336711
Directie: Wouter Steenhaut
<http://www.amsab.be>

Respondenten:

Bart De Nil, interview op 13 maart 2004.

Mondelinge geschiedenis activiteiten:

Het Amsab - Instituut voor Sociale Geschiedenis (Amsab-ISG) werd officieel opgericht in 1980, maar heeft zijn wortels in een aantal oudere initiatieven zoals het Nationaal Instituut voor Sociale Geschiedenis, het Emile Vandervelde Instituut en de activiteiten van het Seminarie voor Hedendaagse Geschiedenis aan de Universiteit Gent.⁴⁷ Het Amsab-ISG wordt momenteel structureel gesubsidieerd door de Vlaamse Gemeenschap via het Archiefdecreet (19 juli 2002) en bewaart zowel archieven van de socialistische arbeidersbeweging (in de ruime betekenis van het woorden) als documenten en andere archivalia van ‘nieuwe sociale bewegingen’ (vredesbeweging, milieubeweging, holebigroepen, andersglobalisten enzovoort).

De Amsab-ISG audiovisuele collectie (‘collectie beeld en geluid’) bevat naast een zeer grote collectie film- en videobanden ook heel wat audiomateriaal: 520 magneetbanden, 570 audiocassettes en ruim 900 langspeelplaten. Deze dragers bevatten vooral redevoeringen,

⁴⁷ Steenhaut, W., & Van Goethem, G. (2003). Amsab, een instituut. In G. Deneckere & B. De Wever (Eds.), *Geschiedenis maken. Liber Amicorum Herman Balthazar* (pp. 61-74). Gent: Tijdsbeeld.

liedjes en opnamen van radioprogramma's. Ze worden bewaard in een niet-geacclimatiseerde ruimte.

In dit geluidsarchief bevinden zich een aantal mondelinge, historische bronnen, die doorgaans passief werden verworven. Het betreft hier vooral bronnenmateriaal dat door de opleiding geschiedenis (Vakgroep Nieuwste Geschiedenis) van de Universiteit Gent in bewaring werd gegeven.⁴⁸ De interviews (geluidscassettes) en de randdocumentatie (identificatiefiches, transcripties enzovoort) wordt afzonderlijk bewaard. Er is momenteel enkel een summiere overzichtslijst (in MS Word) beschikbaar.

Sinds begin 2004 beschikt het Amsab-ISG met Bart De Nil, die sinds langere tijd aan de instelling verbonden is, over een coördinator Mondelinge Geschiedenis. Het Amsab-ISG volgt sinds de aanstelling van deze coördinator een politiek van (verdere) passieve collectieopbouw, waarbij volgens het 'jaar nul principe' begonnen werd met het creëren van een geautomatiseerde databank en het opstellen van richtlijnen voor eventuele projecten mondelinge geschiedenis. Deze politiek vertaalt zich als volgt concreet:

1. Het Amsab-ISG heeft in de nabije toekomst geen onmiddellijke plannen om zelf projecten mondelinge geschiedenis op touw te zetten. De mogelijkheid dergelijke projecten in de toekomst toch te initiëren, of eraan deel te nemen, wordt echter niet uitgesloten. De coördinator stelt daarom richtlijnen voor het wetenschappelijk creëren van mondelinge bronnen door eigen medewerkers (of door externen die om advies vragen) op. Hij verzamelt ook informatie over professionele technische omkadering (opnametoestel, transcriptiesoftware enzovoort). Voor het opstellen van deze richtlijnen wordt gebruik gemaakt van internationale conventies, die tevens terug te vinden zijn in de publicatie *Gestemd Verleden*.⁴⁹
2. Indien derden mondelinge, historische bronnen bij de instelling wensen te deponeren, dienen die voortaan onmiddellijk en grondig te worden gearchiveerd en ontsloten.

⁴⁸ Meer informatie over deze onderzoeksprojecten is terug te vinden in de tekst over de Universiteit Gent – Vakgroep Nieuwste Geschiedenis.

⁴⁹ De Wever, B., & François, P. (2003). *Gestemd verleden: mondelinge geschiedenis als praktijk*. Brussel: Vlaams Centrum voor Volkscultuur.

Concreet wordt elke bron opgenomen in een nieuwe databank, ontworpen in MS Access en gebaseerd op de database die het *British Library National Sound Archive* gebruikt. Deze *catalografie module voor mondelinge bronnen* laat toe op diverse niveaus informatie over de mondelinge, historische bronnen (inclusief metadata) te registreren en voor archiefgebruikers te ontsluiten.

3. Hoewel de mogelijkheid bestaat in het verleden verworven mondelinge bronnen in deze databank in te voeren en dit op termijn ook aangewezen is, wordt hieraan momenteel geen prioriteit verleend.

Archief- en Documentatiecentrum voor het Vlaams-nationalisme vzw (ADV N)

Contactgegevens:

Lange Leemstraat 26

2018 Antwerpen

Telefoonnummer: 03 / 225 18 37

Faxnummer: 03 / 226 64 05

Directie: Prof. dr. Frans-Jos Verdoodt

<http://www.advn.be>

Respondenten:

Koen De Scheemaeker en Koen Van Keer, interview op 30 maart 2004.

Mondelinge geschiedenis activiteiten:

Het Archief- en Documentatiecentrum voor het Vlaams-nationalisme vzw (ADV N) werd in 1984 opgericht en wordt momenteel structureel gesubsidieerd door de Vlaamse Gemeenschap via het Archiefdecreet (19 juli 2002). Het ADV N documenteert en ondersteunt de historiografie van nationale bewegingen, waarbij de nadruk de facto ligt op de geschiedenis van de Vlaamse beweging. Het ADV N bewaart naast andere audiovisuele archivalia (waaronder de filmcollectie van het IJzerbedevaartcomité en registraties van toespraken) 390 interviews die in totaal circa 600 uren beslaan.

Een aantal van deze interviews werd in de loop der jaren passief verworven. Diverse onderzoekers (o.a. Bruno De Wever, Pieter Jan Verstraete, Arthur de Bruyne, Frans Lauriks) gaven door hen afgenomen interviews na de afronding van hun respectieve onderzoeksprojecten in bewaring of eigendom bij het ADV N.

De meeste door het ADV N bewaarde mondelinge, historische bronnen werden echter actief verworven in het kader van het project Mondelinge Geschiedenis. Dit project werd opgestart door een gelijknamige werkgroep in 1985, een jaar na de oprichting van het ADV N. De programmareeksen die Maurice De Wilde en zijn medewerkers voor de openbare omroep samenstelden, de interviews die aan de toenmalige Rijksuniversiteit Gent afgenomen werden om de geschiedenis van de socialistische beweging te registreren, twijfels over de kwantiteit en kwaliteit van archivalia die na het overlijden van belangrijke tenoren uit de Vlaamse beweging nog zouden overblijven... Deze en andere factoren inspireerden het ADV N tot de oprichting van een Werkgroep Mondelinge Geschiedenis, die zich toeleide op het verzamelen van mondelinge getuigenissen over de geschiedenis van de Vlaamse Beweging [na de Tweede Wereldoorlog].

De Werkgroep Mondelinge Geschiedenis prospecteerde en selecteerde getuigen over diverse onderwerpen (het ontstaan van de Volksunie, de rol van vrouwen in de Vlaamse Beweging, de beweging *Nederland Eén!*, een dissidente organisatie die tijdens de Tweede Wereldoorlog binnen het collaborerende Vlaams Nationaal Verbond (VNV) de Groot-Nederlandse gedachte

verdedigde) en stond in voor de inhoudelijke en methodologische begeleiding van de interviewers.⁵⁰ De interviews werden afgenomen door personeelsleden die via een BTK contract⁵¹ tewerkgesteld konden worden. Dankzij die tewerkstelling werd gedurende enkele jaren de systematische uitbouw van het Project Mondelinge Geschiedenis gegarandeerd. Na de beëindiging van het BTK-project (omstreeks 1990) zette het ADVN de werkzaamheden van de Werkgroep Mondelinge Geschiedenis tot medio de jaren 1990 op projectmatige wijze verder. Sindsdien worden op eerder occasionele basis interviews geregistreerd. Recent interviewde ADVN directeur Frans-Jos Verdoodt Vlamingen die naar Zuid- en Noord-Amerika geëmigreerd waren (resp. 2000, 2001 en 2002, 2003, 2004).

Voorafgaand aan de registratie van elk door ADVN medewerkers afgenomen interview wordt een identificatiefiche opgesteld. Aansluitend bij het interview wordt een overeenkomst over de consulteerbaarheid van het materiaal opgesteld. Deze documenten worden samen met de interviews bewaard. Sommige interviews werden geregistreerd op geluidsbanden (*open reel*), recentere interviews staan op audiocassette. De meeste oudere interviews werden inmiddels ook van open reel naar audiocassette gekopieerd. Sommige van deze bronnen zijn ontsloten via een volledige transcriptie, in de meeste gevallen is er echter enkel een bandinhoudsfiche aanwezig. Deze cassettes worden (net als de andere documenten uit de audiovisuele collectie) in een koele, niet-geacclimatiseerde ruimte bewaard. Het digitaliseren van deze collectie – een operatie die momenteel gedeeltelijk wordt doorgevoerd voor het ADVN filmarchief – is nog niet aan de orde, maar kan op termijn niet worden uitgesteld.

Basisgegevens over elk interview (naam van getuige, titel van het project waarbinnen hij geïnterviewd werd) zijn terug te vinden in de ADVN catalogus. Indien de met de respondent afgesloten overeenkomst dat toelaat, zijn de interviews toegankelijk voor gebruikers van de ADVN leeszaal. Gebruikers kunnen nooit naar de originele opname (die als bewaarexemplaar

⁵⁰ Bruno De Wever publiceerde drie instructieteksten om de activiteiten van de Werkgroep Mondelinge Geschiedenis methodologisch te begeleiden en te onderbouwen. De Wever, B. (1986). *Instructietekst mondelinge geschiedenis, deel 1 "Het interview"*. Antwerpen: ADVN. De Wever, B. (1987). *Instructietekst mondelinge geschiedenis, deel 2 "De transcriptie"*. Antwerpen: ADVN. De Wever, B. (1988). *Praktische handleiding voor collectieve en individuele projecten mondelinge geschiedenis*. Antwerpen: ADVN.

⁵¹ Bijzonder Tijdelijk Kader (BTK), een maatregel van sociaal recht ter bestrijding van de werkloosheid, ingevoerd door de Wet van 22 dec. 1977.

fungeert) luisteren, maar kunnen gebruik maken van een kopie. Sommige getuigenissen zijn slechts gedeeltelijk toegankelijk: gevoelige passages (als ‘off the record’ aangegeven door de respondent) worden bij de productie van de interviewkopie gewist.

Het AVDN heeft, mits hiervoor aanvullende financiering kan worden gevonden, interesse voor het opstarten van nieuwe projecten mondelinge geschiedenis. Indien een dergelijke financiële injectie verkregen kon worden, zou men echter in de eerste plaats werk maken van een grondigere valorisatie van de reeds geregistreerde getuigenissen.

1.2.2.Archief en Museum van het Vlaams Leven te Brussel vzw (AMVB)

Contactgegevens:

Arduinkaai 28

1000 Brussel

Telefoonnummer: 02/5124281

Directie: Patricia Quintens

<http://www.amvb.be>

Respondenten:

Carlo Jengember en Patricia Quintens, interview op 15 maart 2004.

Mondelinge geschiedenis activiteiten:

Het Archief en Museum van het Vlaams Leven te Brussel vzw (AMVB) werd opgericht in 1977 als pluralistische archiefinstelling in het Brussels Hoofdstedelijk Gewest. Het AMVB verzekert de verwerving, het beheer, het onderzoek en de ontsluiting van archieven van Nederlandstalige Brusselse instellingen, verenigingen en persoonlijkheden. Momenteel wordt het AMVB structureel gesubsidieerd door de Vlaamse Gemeenschapscommissie en via het Archiefdecreet (19 juli 2002) door de Vlaamse Gemeenschap.

Het AMVB beschikt over een audiovisueel archief, dat nog niet volledig ontsloten is. De collectie bevat bij benadering 300 uren beeldmateriaal (vaak registraties van toneelvoorstellingen, Ommegangs en Meiboomplantingen) en een onbekend aantal uren klankmateriaal (langspeelplaten met registraties van plechtigheden en toespraken, magneetbanden met opnamen van Jan De Coster en 't *Lieg Plafon* cabaret). Mondelinge, historische bronnen werd in het verleden nauwelijks verzameld. Men ging wel actief op zoek naar personen wier getuigenis het AMVB kon helpen bepaalde doelstellingen te realiseren – bijvoorbeeld de vlaggen van amateurverenigingen nauwkeurig te identificeren en in hun historische context te plaatsen- maar registreerde hun getuigenissen niet op geluidsdrager.⁵²

Sinds oktober 2002 beschikt het AMVB met Carlo Jengember over een medewerker mondelinge geschiedenis. Momenteel is het huidige mondelinge geschiedenisproject een gezamenlijk initiatief van het AMVB en het Brusselse erfgoedconvenant. Deze samenwerking is tot nader order van beperkte duur. Hoewel daar inhoudelijk wel behoefte aan is, kan het AMVB budgettair geen vaste medewerker mondelinge geschiedenis aanwerven. De continuïteit van de activiteiten die het AMVB op dit terrein ontwikkelt, is dus afhankelijk van de mate waarin telkens externe financiering gevonden kan worden voor soortgelijke projecten.

Met het project *Brussel Verteld en Ontsloten* werd begonnen met de uitbouw van een geluidsarchief. In het AMVB bevond zich een uitgebreide documentencollectie met

⁵² Driesmans, I., & Quintens, P. (2002). *Hoog waait de vlag. Banistiek repertorium van culturele Nederlandstalige verenigingen in het Brusselse tijdens de negentiende en twintigste eeuw*. Brussel: AMVB.

betrekking tot het Vlaamse verenigingsleven in Brussel. Vanuit de nood dit papieren archief aan te vullen en verder te ontsluiten, werd op zoek gegaan naar getuigen van onder andere personen die actief waren (geweest) in het amateurtoneel, het muziekleven en de gouwbonden.⁵³ In het daaropvolgende project *Brussel aan 't werk* (2003-2004) werd op de ingeslagen weg voortgegaan en interviews afgenomen van (voormalige) Vlaamse zelfstandigen (hoofdzakelijk slagers en bakkers), die getuigden over hun beroepsleven in het Brusselse. Dit project sloot tevens aan bij het ruimere erfgoedproject *Eating out – Eten in de stad*, over eetcultuur in het Brusselse. Tevens werden en worden interviews afgenomen in het kader van een Brussels erfgoedproject over de historische ontwikkeling van de Brusselse Noordwijk.

Bij de creatie van deze mondelinge, historische bronnen werd en wordt rekening gehouden met de wetenschappelijke vereisten die onder meer worden weergegeven in *Gestemd Verleden*.⁵⁴ Respondenten werden via beroepsorganisaties, vaktijdschriften en oproepen in de populaire pers opgespoord. Tijdens de afname van de interviews wordt met een vragenlijst en een algemene themalijst gewerkt. De respondenten vullen voorafgaand aan het interview een identificatiefiche in en ondertekenen ook een contract ('overeenkomst – mondelinge geschiedenis'). Momenteel beschikt het AMVB over ruim 90 dergelijke mondelinge, historische bronnen. De interviews worden geregistreerd met digitale opnameapparatuur (Marantz recorder PMD 680 met compact flash card), gecomprimeerd naar mp2 formaat en op de server van het AMVB geplaatst. De interviews worden met de hulp van het software programma NVivo integraal getranscribeerd en vervolgens gecodeerd op trefwoorden of –thema's. Het programma laat ook toe tijdens de interviews gemaakte digitale foto's (van de respondent, van relevante objecten die de respondent bezit,...) te integreren.

Dankzij de bovenvermelde hard- en software worden de mondelinge bronnen integraal ontsloten. Het is de bedoeling ze op termijn raadpleegbaar te maken in de AMVB leeszaal. Naar analogie met archievenoverzicht dat voor papieren archivalia beschikbaar is, ligt er voor de geïnteresseerde een overzicht van het geluidsarchief van het AMVB ter beschikking. De bezoeker zal via drie toegangen het interview kunnen raadplegen: (a) de transcriptie en

⁵³ Zie ook het eindverslag van het erfgoedproject: *Brussel Verteld en Ontsloten 2002-2003*. Brussel: AMVB.

⁵⁴ De Wever, B., & François, P. (2003). *Gestemd verleden: mondelinge geschiedenis als praktijk*. Brussel: Vlaams Centrum voor Volkscultuur.

codering via NVivo, (b) een papieren versie van de transcriptie, (c) de geluidsopname. Fragmenten uit de interviews kunnen op termijn geïntegreerd worden in tentoonstellingen of op de AMVB website worden geplaatst.

1.2.3.Auschwitz Stichting

Contactgegevens:

Huidevetterstraat 65
1000 Brussel
Telefoonnummer: 02/5127998
Faxnummer: 02/5125884
Directie: Yannis Thanassekos
<http://www.auschwitz.be>

Respondenten:

Bruno Della Pietra en Rik Hemmerijckx, interview op 6 juli 2004.
Yannis Thanassekos, schriftelijk op 27 augustus 2004.

Mondelinge geschiedenis activiteiten:

De Auschwitz Stichting werd als studie- en documentatiecentrum over de problematiek van de nazi-misdaden en –genociden in 1980 opgericht door de ‘Belgische Vriendenkring van gewezen politieke gevangenen van Auschwitz-Birkenau, kampen en gevangenissen van

Silezië'. In 1992 begon de stichting interviews met overlevenden van de kampen af te nemen en te registreren. Aanvankelijk werden deze interviews afgenomen en op beeldrager vastgelegd in de studio van het toenmalige *Centre-Audiovisuel* van de *Université Libre de Bruxelles* (ULB).⁵⁵ Hoewel er occasioneel louter op geluidsband opgenomen werd, gaf men waar mogelijk de voorkeur aan videoregistratie. Het origineel werd op Betacam SP geregistreerd: voor visie werden VHS duplicaten geproduceerd. Na de vorming van een eigen audiovisuele groep werd de samenwerking met de ULB opgezegd en ging de Stichting op eigen kracht verder met het verzamelen en archiveren van getuigenissen

In 1994 en 1996 organiseerde de stichting in samenwerking met de Franse *Fondation pour la Mémoire de la Déportation* twee *Rencontres Internationales sur le témoignage audiovisuel des survivants des camps de concentration et d'extermination nazis*, respectievelijk in Brussel en Parijs.⁵⁶ Uit deze internationale contacten groeide vanaf 1994 een samenwerking met het *Fortunoff Video Archive for Holocaust Testimonies* van de *Yale University*,⁵⁷ wat in 1998 tot de organisatie van een derde congres leidde.⁵⁸

⁵⁵ Zie ook de bijdrage over de Université Libre de Bruxelles - Unité 'Sources Audiovisuelles en Histoire contemporaine' / Prosopopée.

⁵⁶ Zie Cling, M. en Y. Thanassekos (eds.), *Ces visages qui nous parlent - These faces talk to us. Rencontre audiovisuelle internationale sur le témoignage des survivants des camps de concentration et d'extermination nazis - International audiovisual meeting of the nazi concentration and extermination groups*, Bruxelles - Paris: La Fondation Auschwitz - La Fondation pour la Mémoire de la Déportation, 1994, 318 p. en Thanassekos, Y. en A. Van Landschoot (eds.), *Du témoignage audiovisuel - From the audiovisual testimony. Deuxième rencontre audiovisuelle internationale sur le témoignage des survivants des camps de concentration et d'extermination nazis - Second international audiovisual meeting of the nazi concentration and extermination groups*, Bruxelles - Paris: La Fondation Auschwitz - La Fondation pour la Mémoire de la Déportation, 1996, 304 p. Sinds 1998 publiceert de Auschwitz Stichting hierover ook het *International Journal. Studies on the audio-visual testimony of victims of the Nazi crimes and genocides / Cahier International. Etudes sur le témoignage audiovisuel des victimes des crimes et génocides nazis*.

⁵⁷ <http://www.library.yale.edu/testimonies/>

⁵⁸ "Actes de la troisième rencontre internationale sur le témoignage audiovisuel des survivants des camps de concentration et d'extermination nazis - Proceedings of the third international meeting on the audiovisual testimony of survivors from the nazi concentration and extermination groups", in, *Studies on the audio-visual testimony of victims of the Nazi crimes and genocides*, 1999 (1), pp. 5-249.

De activiteiten van het *Fortunoff Video Archive for Holocaust Testimonies* gaan terug op het *Holocaust Survivors Film Project*, dat reeds in 1979 met het systematisch registreren van getuigenissen van gewezen 'Shoa survivors'. In samenwerking met bijna 40 internationale partners coördineert het *Fortunoff Video Archive* sindsdien overal ter wereld het registreren van getuigenissen over de Holocaust. De inhoudelijke begeleiding van het interviewproject is in handen van *Yale University*, de selectie van getuigen en afname van de interviews wordt uitgevoerd door lokale partners zoals de Auschwitz Stichting.

Momenteel beschikt de Auschwitz Stichting over circa 1250 uren interviewmateriaal, gebaseerd op gesprekken (geregistreerd tijdens meerdere sessies) met 223 personen. De interviews worden bij de respondenten thuis of in de lokalen van de stichting afgenomen. Hierbij doorloopt men volgend stramien:

- Voorafgaand aan het interview, vult de getuige, waar nodig geholpen door de interviewer, een biografische fiche in. Hierbij wordt veel aandacht besteed aan zijn/haar leven voor de oorlog en het 'parcours' dat men tijdens de oorlogsjaren doorliep.
- Men stelt tevens een protocol op, waarin de rechten en plichten van beide partijen worden vastgelegd.
- Tijdens de eerste interviewsessie(s) laat men de getuige chronologisch vertellen over zijn/haar leven en kampervaringen.
- Aan de hand van check-lists gaat men vervolgens na welke thema's de getuige nog niet aangeraakt heeft en tracht men de 'gaten' in het relaas te vullen
- De moederband(en) van elk interview (Betacam SP) worden door de Stichting Auschwitz bewaard in koele, niet-geacclimatiseerde ruimtes. Van elke band bestaan twee visiekopieën (VHS): een voor de stichting en een voor het *Fortunoff Video Archive*. Momenteel worden alle videobanden naar DVD+R getransfereerd.
- Aanvankelijk werd elk interview volledig getranscribeerd, waarbij elke transcriptie verwijzingen naar de time-codes van de interviews bevatte. Hiervan is men om tijdseconomische redenen moeten afstappen. Momenteel stelt men uitgebreide thematische bandinhoudsfiches op, waarin alle in het interview vermelde plaatsen, personen en verenigingen worden geïndexeerd. Deze documenten worden opgemaakt in MS Word en kunnen dus via text-search doorbladerd worden, maar worden voorlopig niet opgenomen in een grotere database.

Momenteel worden nog relatief regelmatig interviews afgenomen: Bruno Della Pietra interviewt Franstalige getuigen terwijl Rik Hemmerijckx Nederlandstalige overlevenden interviewt.

Toegang tot deze interviews en documenten wordt doorgaans enkel verstrekt aan personen die een aantoonbare wetenschappelijke interesse hebben. Wie door de directie toegang tot de getuigenissen wordt verleend, dient ze ter plaatse te consulteren.

1.2.4.Brugge vertelt / verteld – Digitale Verhalenbank

Contactgegevens:

Erfgoedcel Brugge

Wollestraat 33

8000 Brugge

Telefoonnummer: 050/343005

Faxnummer: 050/342027

Stadsarchief Brugge

Burg 11 A

8000 Brugge

Telefoonnummer: 050/448260

Faxnummer: 050/448261

<http://www.verhalenbankbrugge.be>

Respondenten:

Ina Verrept en Sven De Coninck, interview op 26 april 2004.

Mondelinge geschiedenis activiteiten:

Het project *Brugge vertelt / verteld – Digitale Verhalenbank*, kortweg de *Verhalenbank Brugge*, werd in oktober 2003 gelanceerd door de Erfgoedcel Brugge en het Stadsarchief Brugge.⁵⁹ *Verhalenbank Brugge* beoogt verhalen over het Brugse verleden (in de ruime zin van het woord) te verzamelen en op grote schaal te ontsluiten. Voor het aanleveren van verhalen wordt met diverse partners samengewerkt, waaronder de Heemkundige Kring ‘Maurits Van Coppenolle’ en de VBRO (radio). Een zeer belangrijke rol wordt ook gespeeld door vrijwilligers.

Via advertenties, folders en persartikels worden potentiële interviewers gerekruteerd. Na een korte introductieles op het Stadsarchief Brugge (doorgaans verzorgd door Jan Anseeuw, die uitlegt hoe de apparatuur werkt en wat interviewtips meegeeft) worden deze vrijwilligers er vervolgens op uit gestuurd met een minidisk recorder die hen in het kader van het project ter beschikking wordt gesteld. De vrijwilligers nemen vervolgens interviews af van een of meerdere getuigen die interessante verhalen over Brugge te vertellen hebben. De respondenten worden doorgaans door de interviewers zelf aangebracht, het gaat dus vaak om mensen uit hun onmiddellijke omgeving. Momenteel kan de verhalenbank een beroep doen op een vijftiental interviewers.

De interviewers vullen samen met hun respondent een kort identificatieformulier in, dat hun persoonsgegevens bevat. Er wordt niet altijd een juridische overeenkomst afgesloten,⁶⁰ maar van uit gegaan dat wie zich laat interviewen voor de verhalenbank, zich ook akkoord verklaart

⁵⁹ Van Den Broucke, D., Verrept, I., & Vanhee, H. (2003). WWW.VERHALENBANKBRUGGE.BE: stadsverhalen op het internet. *Mores*, 4(4), 9-10.

⁶⁰ Dit gebeurde voor bepaalde projecten wel, bijvoorbeeld het *Grote Blinkende Vogels* project in Sint-Michiels en het *Transit Zeebrugge* project.

met het openbaar maken (en on-line plaatsen) van zijn/haar getuigenis. De interviewers hebben geen nauwkeurig afgelijnd onderzoeksdoel, er is dus ook geen behoefte aan een vaste vragen- of themalijst.

Na afloop brengt de interviewer zijn opnamen naar het stadsarchief, waar het op een intern netwerk kan worden beluisterd. De interviewer maakt een korte samenvatting van het verhaal, geeft daarbij de structuur van het gesprek weer en stelt ook een lijst met trefwoorden (namen van dorpen of wijken, aangeraakte thema's) op. Vervolgens worden de opname en de samenvatting 'gescreend' door een redacteur. (Dit is voorlopig een vaste medewerker van de Verhalenbank, op termijn wil men wel tot de samenstelling van een uitgebreidere redactieraad komen.) De redacteur gaat na of het interview al dan niet integraal on-line kan worden geplaatst en maakt eventuele gevoelige passages (bijvoorbeeld interviewfragmenten waarin belastende uitspraken worden gedaan over derden) ontoegankelijk. Pas na deze controle wordt het interview via de website (<http://www.verhalenbankbrugge.be>) on-line toegankelijk gemaakt voor de buitenwereld. Momenteel wordt een redactiegroep samengesteld die vanaf november thematisch zal werken, in eerste instantie rond thema 'zwangerschap en geboorte' (naar aanleiding van Corpus Brugge '05).

De *Verhalenbank Brugge* wordt verder ook 'gevoed' met interviews die in het kader van andere projecten werden afgenomen. Verhalen over het geallieerde bombardement op de Sint-Michielswijk tijdens de Tweede Wereldoorlog (gecreëerd naar aanleiding van de *Wijk-Up* manifestaties) en getuigenissen over de Brugse volksfiguur Henriette Tuf-Tuf (geregistreerd door Koen Broucke, die intussen een boek over dit onderwerp samenstelde⁶¹) werden bijvoorbeeld in de verhalenbank opgenomen. Ook de projecten *Stijlstraten* en *Kristus Koning Leeft* genereerden getuigenissen.

De *Verhalenbank Brugge* bevat in september 2004 ruim 110 interviewfragmenten, die in lengte variëren van circa 5 tot ruim 70 minuten. In de nabije toekomst zal men daar ruim 40 interviews over Zeebrugge aan kunnen toevoegen. De interviews werden in mp4 formaat gecomprimeerd en kunnen beluisterd worden via het wijd verspreide Quicktime softwareprogramma. De publieksversie en de (eventueel langere, enkel intern beschikbare)

⁶¹ Broucke, K. (2002). *Henriette Tuf-Tuf, de Naftemaker*. Brugge: Sintjoris - Thierry Lagrange - Ubicumque.

integrale versie van elk interview wordt op de server van de Verhalenbank bewaard. Er is geen afzonderlijk fysiek archief, waarin kopieën van de interviews bijvoorbeeld op CD-R of op andere drager worden gearhiveerd.

Een selectie van de verhalen zijn ook beluisterbaar op fysieke verhalenbanken: helgroene banken die in de stad opgesteld worden en regelmatig van plaats wisselen. Wie op de bank gaat zitten, kan een hoofdtelefoon opzetten en naar een aantal verhalen luisteren.

1.2.5.Joods Museum van Deportatie en Verzet (JMDV)

Contactgegevens:

Goswin de Stassartstraat 153
2800 Mechelen
Telefoonnummer: 015 / 290660
Faxnummer: 015 / 290876
Directie: Ward Adriaens
<http://www2.cipal.be/cicb>

Respondenten:

Ward Adriaens, interview op 6 april 2004.

Mondelinge geschiedenis activiteiten:

Het Joods Museum van Deportatie en Verzet (JMDV), sinds medio 2003 erkend als een van de Vlaamse thema-archieven, werd opgericht in 1996. Het JMDV documenteert de geschiedenis van de Endlösung in België (en Europa). Enerzijds dupliceert men alle archiefbestanden die zich bij publieke instellingen bevinden, anderzijds verzamelt men zoveel mogelijk getuigenissen van personen die de Jodenvervolging overleefd hebben.

Het JMDV bouwt sinds 1996 een audiovisuele collectie uit, die focust op diverse facetten van de Jodenvervolging tijdens de Tweede Wereldoorlog. In deze collectie bevinden zich vooral mondelinge bronnen, doorgaans geregistreerd op audiovisuele drager (videoformaten). Men kan vier grote collecties onderscheiden: de verzameling Johannes Blum, de *Laatste Getuigen* collectie, de Abramowicz collectie en de verzameling Laurence Schram. Deze collecties worden bewaard bij kamertemperatuur.

De verzameling Johannes Blum bestaat uit 466 interviews, afgenomen door Blum en door hem op video (eerste VHS, sinds enkele jaren op digitale Betacam) geregistreerd. De respondenten zijn/waren oud-strijders, gedeporteerden, verzetslui of slachtoffers van de genocide in Rwanda. Elke respondent vult voorafgaand aan het interview een identificatiefiche in en sluit een overeenkomst af, waarin hij de rechten op het interview al dan niet gedeeltelijk afstaat. Deze documenten worden momenteel bewaard bij en door Blum, maar zullen in een later stadium naar het JMDV worden overgebracht. Tijdens de interviewsessies maakt Blum gebruik van een door hemzelf ontworpen vragen- en themalijs. Sommige interviews zijn getranscribeerd. Bandinhoudsfiches of trefwoordenlijsten zijn niet aanwezig. Het JMDV wenst de collectie inhoudelijk te ontsluiten (momenteel is enkel een namenlijst met basisgegevens aanwezig) maar heeft hiertoe momenteel geen tijd of middelen. Momenteel wordt prioriteit verleend aan het naar DVD-R overzetten van de het volledige videobestand. Hiervoor wordt beroep gedaan op het bedrijf CIPAL, dat van elke DVD-R een veiligheidskopie bewaard. Externen kunnen tegen kostprijs eveneens een kopie van deze DVD-R schijfjes verkrijgen.

De collectie *De Laatste Getuigen* bestaat enerzijds uit de rushes van de gelijknamige reeks televisiedocumentaires die Lucas Vandertaelen in 1991 produceerde, anderzijds uit de afgewerkte programma's. Interviewsessies met 14 overlevenden van de kampen, telkens geregistreerd met twee camera's, leverden in totaal 150 uren ruwe opnamen op. (De

interviews waren gebaseerd op voorafgaande, niet gefilmde, voorbereidende gesprekken.) Deze videocollectie (diverse formaten) is niet ontsloten door transcripties of andere randdocumenten. Het JMDV is echter vertrouwd met de achtergrond van alle getuigen en is dus in staat de collectie inhoudelijk te ontsluiten. Ook hier wordt echter om tijdeconomische redenen voorrang gegeven aan het digitaliseren van de beelden, waarbij om budgettaire redenen per interview slechts een cameraopname wordt overgezet.

De Abramowicz collectie bestaat eveneens uit rushes, ditmaal van interviews met volwassenen die tijdens de bezetting als kind verborgen gehouden werden voor de autoriteiten. Regisseuse Myriam Abramowicz schonk het JMDV een kopie van de afgewerkte productie *Comme si c'était hier*, evenals van alle volledige interviews. Het gaat in totaal om 30 à 60 uren materiaal, gefilmd op 16 mm formaat en in het verleden integraal overgezet naar VHS. Voor een ontsluiting of digitalisering van deze collectie zijn momenteel geen middelen beschikbaar.

De vierde en laatste collectie bestaat enerzijds uit interviews die Laurence Schram in 1992-1993 afnam tijdens het voorbereiden van haar licentiaatsverhandeling *La mémoire des rescapés juifs d'Auschwitz*, anderzijds uit interviews die als JMDV medewerkster afneemt sinds 1996. Deze interviews, geregistreerd op audiocassette, werden en worden afgenomen met de hulp van vaste thema- en vragenlijst. De interviews werden na afloop integraal getranscribeerd. De meeste getuigen vulden ook een identificatiefiche in.

1.2.6.KADOC - Documentatie- en Onderzoekscentrum voor Religie, Cultuur en Samenleving

Contactgegevens:

Vlamingenstraat 39

3000 Leuven

Telefoonnummer: 016 / 323500

Faxnummer: 016 / 323501

Directie: Jan De Maeyer

<http://www.kadoc.kuleuven.ac.be>

Respondenten:

Jan De Maeyer, Carine Dujardin en Patricia Quaghebeur, interview op 3 mei 2004.

Mondelinge geschiedenis activiteiten:

Het KADOC (een acroniem dat oorspronkelijk stond voor Katholiek Documentatie- en Onderzoekscentrum) is een interfacultair centrum van de Katholieke Universiteit Leuven (KULeuven). Het is erkend en wordt gesubsidieerd door de Vlaamse Gemeenschap (via het Archiefdecreet 19 juli 2002). Het Kadoc legt zich toe op de studie van de evolutie van de religie, inzonderheid de katholieke gemeenschap (in alle maatschappelijke geledingen) in Vlaanderen in de 19^e en 20^e eeuw. In het kader van die activiteiten heeft de instelling een substantieel audiovisueel archief opgebouwd. Deze audiovisuele collectie bestaat enerzijds uit een omvangrijk beeldarchief (duizenden filmrollen en video's, opgeslagen in een geacclimatiseerde ruimte en gedeeltelijk bewaard bij het Koninklijk Filmarchief), anderzijds uit een uitgebreid klankarchief. Dit klankarchief bevat naast vele andere documenten (b.v. door het Davidsfonds uitgegeven langspeelplaten en compactdiscs, staaldraadopnamen van ACW congressen, allerlei producties van AVIMO,...) ook mondelinge bronnen.

Sommige mondelinge bronnen werden passief verworven, met andere woorden geschonken door externen. De meeste mondelinge, historische bronnen die in dit klankarchief worden aangetroffen, werden echter geproduceerd door of in samenwerking met KADOC medewerkers. Een aantal grotere bronnencollecties werd projectmatig gecreëerd. Men

beschikt bijvoorbeeld over mondelinge bronnen die de geschiedenis van de jeugdorganisaties KAJ-VKAJ en KSA-VKSJ documenteren. Er is ook een collectie interviews die Jozef Smits van voormalige partijtenoren afnam over het ontstaan van de Christelijke Volkspartij (CVP).⁶² Eveneens zeer belangrijk zijn de tientallen mondelinge bronnen die Patricia Quaghebeur aan het einde van de jaren 1980 creëerde in het kader van het DAC-interviewproject *Pastorale Ontwikkelingen in Vlaanderen, 1930-1980*.⁶³ Hetzelfde geldt voor de ruim dertig diepte-interviews die Carine Dujardin in het begin van de jaren 1990 afnam van Belgen die als missionaris naar China waren getrokken.⁶⁴

Sinds het begin van de jaren 1990 heeft het KADOC geen projecten meer ontwikkeld waarin de productie van mondelinge bronnen als finaliteit werd beschouwd. Mondelinge geschiedenis maakt als methode doorgaans wel deel uit van de onderzoeksmethoden die men aanwendt. Recent werden bijvoorbeeld mondelinge bronnen gecreëerd in het kader van onderzoek naar de activiteiten van diverse religieuze instituten, de geschiedenis van de mutualiteit en het lopend onderzoek naar de geschiedenis van de volkstuinen. Af en toe neemt men ook zogenaamde ‘urgentie-interviews’ af van potentieel interessante getuigen van hogere leeftijd die bereid blijken zich te laten interviewen.

KADOC levert ook logistieke steun (ter beschikking stellen van apparatuur, eventueel ook het doceren van introductielessen) aan seminarieoefeningen mondelinge geschiedenis die door vorsers of docenten van de KU Leuven (Leen Beyers, Patrick Pasture, Leen Van Molle, Louis Vos) of de UGent (Bruno De Wever) worden georganiseerd.

Nieuwe medewerkers krijgen bij hun aantreden mee dat het KADOC orale bronnen als een bijzonder aandachtspunt beschouwt. Indien niet vertrouwd met deze praktijk, kunnen zij voor een introductie onder andere terecht bij KADOC medewerksters Dujardin en Quaghebeur. Intern werd ook een handleiding opgesteld.

⁶² Gerard, E., & Mampuy, J. (Eds.). (1986). *Voor Kerk en Werk. Opstellen over de geschiedenis van de christelijke arbeidersbeweging 1886-198*. Leuven: KADOC.

⁶³ De Maeyer, J. (1988-1989). Interviewproject pastorale ontwikkelingen in Vlaanderen, 1930-1980. *KADOC Nieuwsbrief*(3), 6-7.

⁶⁴ Dujardin, C. (1996). *Missionering en moderniteit. De Belgische minderbroeders in China, 1872-1940*. Leuven: KADOC.

Wanneer men voor eigen projecten mondelinge bronnen creëert, gaat men bij voorkeur als volgt tewerk:

- De interviewer werkt zich in het thema in via een grondige studie van literatuur en geschreven bronnen.
- Potentiële getuigen worden per brief gecontacteerd. Indien ze gunstig reageren, volgt een verkennend gesprek (geen interview) waarin een aantal concrete afspraken worden gemaakt. In dit stadium kan al een identificatiefiche worden ingevuld.
- De getuige wordt geïnterviewd in een of meerdere sessies, die nooit meer dan twee uren in beslag nemen. De interviews worden geregistreerd op cassettes, recent op geluidscompactcassettes.
- Per sessie wordt een juridisch gevalideerd contract opgemaakt.
- De interviews worden vervolgens ontsloten met de hulp van bandinhoudsfiches. (Aankankelijk werden interviews integraal getranscribeerd. Om tijdseconomische redenen is men hier van af gestapt.)
- De interviews krijgen een archiefstatuut en worden ingevoerd in de ODIS-databank⁶⁵, samen met basisgegevens over dit interview (ontleend aan de identificatiefiche en aan de bandinhoudsfiches). Voor oudere interviews (tot eind 2004) is men aangewezen op het KADOC archievenoverzicht. Dit overzicht, dat in de toekomst in de ODIS-databank zal worden ingeladen, is momenteel raadpleegbaar via de KADOC website.⁶⁶ De audiovisuele objecten (cassettes, CD-ROM) zijn ontsloten via de catalogus die raadpleegbaar is via de KADOC website.

Deze procedure, die waar mogelijk ook gevolgd wordt voor seminarieoefeningen die het KADOC begeleidt, zorgt ervoor dat de collectie mondelinge bronnen inhoudelijk ontsloten is. De interviews zelf zijn niet automatisch toegankelijk. Ze krijgen stevast een archiefstatuut, wat inhoudt dat ze slechts na voorafgaande toestemming van de respondent en/of na het verstrijken van een bepaalde termijn toegankelijk zijn. Nadat aan deze contractueel vastgelegde modaliteiten voldaan is, krijgen onderzoekers toegang tot (gebruikskopieën van) de volledige interviewopnamen.

⁶⁵ <http://www.odis.be>

⁶⁶ <http://www.kadoc.kuleuven.ac.be>

Alle interviewcassettes worden samen met andere archivalia uit het klankarchief bewaard in geacclimatiseerde ruimtes. Een eventuele overzetting naar CD-R of andere digitale geluidsdragers is nog niet aan de orde, maar kan met de hulp van de audiovisuele dienst van de KUL wel gerealiseerd worden.

1.2.7.Meetjesklap – Bewaar-de verhalen uit het Meetjesland

Contactgegevens:

Regionaal Erfgoedconsulent Meetjesland
Provinciebestuur Oost-Vlaanderen
9^e Directie Cultuur en Monumentenzorg
Tieltsesteenweg 2 (bus 1)
9900 Eeklo
Telefoonnummer: 09 / 3786701
Faxnummer: 09 / 3786702

Respondenten:

Bram Ghyoot, interview op 26 maart 2004.

Mondelinge geschiedenis activiteiten:

Het project *Meetjesklap – Bewaar-de verhalen uit het Meetjesland* liep van november 2001 tot en met oktober 2003 en werd gefinancierd door de provincie Oost-Vlaanderen en door de Vlaamse Gemeenschap (subsidie voor experimentele en vernieuwende initiatieven op het vlak van permanente ontsluiting van cultureel erfgoed). De resultaten van dit project werden en worden van oktober 2003 tot en met november 2004 gevaloriseerd in een rondreizende tentoonstelling, die de openbare bibliotheken van het Meetjesland aandoet. Het project werd geconcipieerd en gecoördineerd door Bram Ghyoot, de (toenmalige) Regionaal Erfgoedconsulent Meetjesland.

Meetjesklap, duidelijk een bron van inspiratie voor de *Verhalenbank Brugge*,⁶⁷ beoogde (historische) verhalen en getuigenissen over het Meetjesland te verzamelen en naar een breder publiek te verspreiden. Erfgoedconsulent Ghyoot had aanvankelijk de bedoeling medewerkers van lokale musea, leden van heemkundige verenigingen en andere erfgoedwerkers (professionelen en vrijwilligers) sterk in het project te betrekken door hen niet enkel thema's en mogelijke respondenten te laten suggereren, maar ook zelf interviews te laten afnemen. Hoewel potentiële interviewers de nodige apparatuur ter beschikking kregen (het project kocht vijf minidisk recorders aan) en een vormingsnamiddag (verzorgd door Björn Rzoska voor het Vlaams Centrum voor Volkscultuur) op vrij veel belangstelling mocht rekenen, was de uiteindelijke respons kleiner dan verwacht. De watervrees bleek vrij groot (twijfels over de haalbaarheid van een dergelijk project, onwennigheid tegenover het gaan afnemen van interviews,...) waardoor Ghyoot de meeste interviews zelf afnam.

In totaal werden 35 van de 42 afgenomen interviews door Ghyoot (zij het soms in samenwerking met heemkundigen) gerealiseerd. Alle interviews werden integraal op minidisk opgenomen. De onderwerpen varieerden zeer sterk (de wereldoorlogen, de dubbelzinnige relatie tussen smokkelaars en douaniers, het vissersdorp Boekhoute dat geen haven meer heeft, de wedstrijdformules van het krulbolspel, het inpolderen van gebieden die vroeger onder water stonden,...) waardoor er slechts met een zeer algemene themalijst werd gewerkt. De respondenten vulden geen identificatiefiche in, maar verstrekten aan het begin van het interview wel wat autobiografische informatie. (Deze gegevens staan dus op de geluidsdrager,

⁶⁷ Zie *Brugge vertelt / verteld – Digitale Verhalenbank*.

maar zijn niet extern beschikbaar.) Een juridische overeenkomst werd evenmin opgesteld; ook hierover werden mondelinge afspraken gemaakt en zo geregistreerd.

De interviews werden na afloop niet integraal getranscribeerd, maar wel via een thematische tabel (met tijdscode) ontsloten. In een volgende fase werden de interviews, intussen ingeladen op de harde schijf van een computer, bewerkt en ‘gebruiksklaar’ gemaakt voor de tentoonstelling *Meetjesklap*. Het concept van deze rondreizende tentoonstelling (vier verschillende luisterbanken met daarop telkens 12 andere fragmenten) lag van meet af aan vast. Om die reden werd er ook voor geopteerd met ‘in het oor springende’ fragmenten te werken en niet de volledige interviews ter beschikking te stellen.

De tentoonstelling *Meetjesklap* reist van oktober 2003 tot november 2004 langs alle openbare bibliotheken van het Meetjesland en kende onmiddellijk een vrij groot succes. De tentoonstelling is er duidelijk in geslaagd het aanvankelijk lauwe enthousiasme voor mondelinge geschiedenis aan te wakkeren; de minidisk recorders worden intussen druk gebruikt door heemkundige verenigingen en andere erfgoedspelers.

De lange termijn conservering en ontsluiting van de integrale interviews is een heikel punt. Van elk gesprek werd twee volledige kopieën gemaakt: een voor de respondent en een voor intern gebruik door het project. De volledige collectie getuigenissen zal vermoedelijk in bewaring gegeven worden bij het Stadsarchief Eeklo.

1.2.8. Museum voor Industriële Archeologie en Textiel (MIAT)

Contactgegevens:

Minnemeers 9

9000 Gent

Telefoonnummer: 09/2694200

Faxnummer: 09/2330739

Directie: René De Herdt

<http://www.miat.gent.be>

Respondenten:

René De Herdt, interview op 30 maart 2004.

Mondelinge geschiedenis activiteiten:

Het Museum voor Industriële Archeologie en Textiel (MIAT) belicht de geschiedenis van de industriële samenleving sinds 1750 tot heden.⁶⁸ Het MIAT besteedt traditioneel veel aandacht aan de geschiedenis van de Vlaamse textielnijverheid, maar heeft ook aandacht voor roerend industrieel erfgoed in het algemeen. Het MIAT wordt in hoofdzaak gefinancierd door de Stad Gent en de Vlaamse Gemeenschap (museumdecreet).

Het MIAT heeft een vrij omvangrijke audiovisuele collectie, waarvan een gedeelte (nitraatfilms) wordt bewaard door het Koninklijk Filmarchief. Het grootste gedeelte van de collectie is afkomstig van filmverzamelaar Van Asch, wiens weduwe het museum bij zijn overlijden een uitgebreide en heterogene collectie verkocht. De verzameling is de jongste jaren nauwelijks aangegroeid. Het museum bezit ook beeldmateriaal, dat geschonken werd door Albert Warie, de voormalige operator van onder andere cinema Capitole. Daarnaast beschikt het MIAT ook over een geluidsarchief, waarin zich een aantal mondelinge bronnen bevinden.

⁶⁸ De Herdt, R. (2003). Het Museum voor Industriële Archeologie en Textiel. In G. Deneckere & B. De Wever (Eds.), *Geschiedenis maken. Liber Amicorum Herman Balthazar* (pp. 163-173). Gent: Tijdsbeeld.

Op het einde van de jaren 1970 werd tijdens de voorbereiding van een tentoonstelling die in 1980-1981 plaats vond, onderzoek verricht naar de arbeids- en levensomstandigheden van Gentse textielarbeiders in de eerste helft van de twintigste eeuw. Onderzoekster Bie De Graeve interviewde circa 70 arbeiders. De interviews werden niet op geluidsdrager geregistreerd, maar schriftelijk samengevat. Deze documenten werden in een publicatie verwerkt⁶⁹ en worden nog steeds door het MIAT bewaard. In een later stadium werden een dertigtal andere arbeiders geïnterviewd. Deze gesprekken werden wel op geluidsdrager (cassette) geregistreerd en volledig uitgeschreven. De cassettes en transcripties staan ter beschikking van onderzoekers.

Aansluitend bij de activiteiten die het MIAT in het begin van de jaren 1980 inzake mondelinge geschiedenis ontwikkelde, werden drie colloquia georganiseerd, die een overzicht boden van toenmalige mondelinge geschiedenis initiatieven door Vlaamse archieven en onderzoekscentra.⁷⁰ Op 7 juni 2002 werd bij deze traditie aangeknoopt met de organisatie van het colloquium *Mondelinge Geschiedenis: op nieuwe wegen*.

MIAT medewerkers hebben in de laatste twee decennia heel wat personen geïnterviewd. Een aantal van deze interviews (bijvoorbeeld getuigenissen over brouwerij Ide, over de Prinsenhofwijk en over het kermis- en marktlevens) werden opgenomen op geluidscassette en vervolgens getranscribeerd. De meeste interviews werden gepubliceerd.⁷¹ Deze collectie is

⁶⁹ De Herdt, R., & De Graeve, B. (Eds.). (1980). *Hun werk, hun leven: getuigenissen uit de Gentse textielwereld 1900-1950*. Gent: Museum voor industriële archeologie en textiel.

⁷⁰ De akten werden telkens gepubliceerd. De Herdt, R. (Ed.). (1982). *Mondelinge Geschiedenis: handelingen. (Handelingen van het colloquium mondelinge geschiedenis - Gent, 17 januari 1981)*. Gent: Museum voor industriële archeologie en textiel. De Herdt, R. (Ed.). (1983). *Mondelinge geschiedenis: handelingen van het tweede colloquium in Vlaanderen over mondelinge geschiedenis (Gent, 27 februari 1982)*. Gent: Museum voor industriële archeologie en textiel. De Herdt, R., & Demoen, E. (Eds.). (1985). *Mondelinge geschiedenis: handelingen van het derde colloquium in Vlaanderen over mondelinge geschiedenis (Gent, 30 oktober 1983)*. Gent: Museum voor industriële archeologie en textiel - Stad Gent.

⁷¹ Enkele voorbeelden: Detremmie, A. (1986). *'t Is voor de bakker. De mechanisering van de brood- en banketbakkerij*. Gent: Museum voor industriële archeologie en textiel; Van De Wiele, J. (1988). *De markt. Economisch forum en kloppend hart van agrarische, stedelijke en industriële maatschappijen*. Gent: Museum voor industriële archeologie en textiel; Van Vooren, J. (2003). *Heel 't Prinsenhof, dat was eigenlijk een dorp op zijn eigen. Herinneringen van buurtbewoners in beelden en verhalen*. Gent: Museum voor industriële archeologie en textiel.

niet verder ontsloten door identificatie- of bandinhoudsfiches,⁷² maar door zijn beperkte omvang toch relatief overzichtelijk. Andere interviews werden niet op geluidsdrager vastgelegd, maar onmiddellijk verwerkt in gepubliceerde interviews.⁷³

Momenteel lopen er twee grotere, projectmatige interviewprojecten. In de vertelwerkgroep laat een door het MIAT geëngageerde, professionele verteller (Koen Venken) regelmatig een aantal genodigden (textielarbeiders bijvoorbeeld) samenkomen en over hun ervaringen vertellen. Deze groepsessies hebben geen vaste structuur, het verloop hangt grotendeels af van de input van de respondenten. De gesprekken worden geregistreerd en gedeeltelijk getranscribeerd. Op basis van deze getuigenissen schrijft de verteller vervolgens verhalen die hij enerzijds in voorstellingen van het MIAT poppentheater verwerkt, anderzijds als personage (gekostumeerd) in het museum vertelt aan bezoekers. Daarnaast interviewt een team van museummedewerkers momenteel diverse personen van uiteenlopende leeftijden over hun levensloop in het algemeen, hun werkervaringen en hun gelukservaringen in het bijzonder. Deze ‘vrije’ interviews hebben een vaste structuur en worden afgenomen aan de hand van een specifieke vragen- en themalist. In principe worden deze gesprekken op geluidsdrager geregistreerd. Het is de bedoeling deze nota's aan te wenden als onderzoeksmateriaal voor de geplande permanente opstelling ‘Het geluk van de huisvrouw, de naarstigheid van de huisman’, en voor de tijdelijke tentoonstelling ‘Geluk op maat gemaakt’ (met aandacht voor de manier waarop bijvoorbeeld de industrie, de media en de reclamesector op het geluksgevoel inspelen).

1.2.9. Museum en Archief Zusters van Liefde Jezus en Maria

VZW

⁷² Doorgaans werd wel een overeenkomst met de geïnterviewde opgesteld. Indien bewaard bevindt deze zich bij de cassettes en transcripties.

⁷³ Bijvoorbeeld Deseyn, G., & Verheeke, G. (1995). Net geen veertig jaar. Interview met Albert Warie, langst tewerkgesteld in de Gentse filmexploitatie: van 1939 tot 1979. *Tijdschrift voor Industriële Cultuur*, 13(51), 3-16.

Contactgegevens:

Molenaarsstraat 26-28

9000 Gent

Telefoonnummer: 09 / 2358232

Faxnummer: 09 / 2358220

Directie: Kaat Leeman

<http://www.archief-museum.zvl.org/>

Respondenten:

Kaat Leeman en Inge Slock, interview op 8 april 2004.

Mondelinge geschiedenis activiteiten:

De dienst Archief & Museum Zusters van Liefde Jezus en Maria wordt volledig gefinancierd door de congregatie Zusters van Liefde J.M. (vzw), die in 1803 gesticht werd in Lovendegem. De collecties zijn een weerslag van het leven in de kloosters, de werking van de congregatie en van de zeer uiteenlopende activiteiten in de sociale sector. De congregatie heeft in de afgelopen twee eeuwen eveneens een internationale missiewerking uitgebouwd. Als centraal archief van de hele congregatie documenteert de vzw daarom niet louter de Belgische, maar ook de internationale activiteiten. (Vb. Kongo, India, Sri Lanka en Pakistan.)

De afdeling beeld en geluid bevat een heel wat films, die in het verleden door leden van de congregatie gefilmd en gemonteerd werden. Vaak gaat het om beeldverslagen (op 8 mm of 16 mm) van buitenlandse reizen die bijvoorbeeld door algemene oversten van de congregatie aan missieposten werden gemaakt. Het klankarchief bevat naast klankmontages (ter begeleiding

van diareeksen) ook registraties van religieuze diensten, internationale conferenties en andere aangelegenheden. Sinds 2003 bevat dit archief ook een groeiend aantal mondelinge bronnen.

De collectie mondelinge bronnen was en is het product van een vruchtbare samenwerking met de Vakgroep Nieuwste Geschiedenis van de Universiteit Gent, met wie in de academiejaren 2003-2004 en 2004-2005 actief wordt samengewerkt. Beide partners werken samen in het kader van het *Project Mondelinge Geschiedenis Zusters van Liefde van J.M.* Dit project beoogt via interviews met (bejaarde) zusters na te gaan:

- Om welke reden en met welke verwachtingen deze zusters voor het leven als religieuze kozen.
- In welke mate hun verwachtingen door de realiteit werden beantwoord.
- Hoe strikt de regel van de congregatie, die vrij streng is, in de praktijk toegepast werd en wordt. (Hierbij wordt ook gepeild naar de eventuele impact van het Tweede Vaticaans Concilie.)
- Welke ervaringen de zusters in het beroepsleven (doorgaans werk in de sociale sector) opdeden, hoe ze die professionele activiteiten in hun religieuze leven inpasten en welke evoluties ze op dit vlak ervoeren.

De eerste interviews (een tiental) werden afgenomen door een zuster van de congregatie, die met de oudste nog levende (en tot interviews bereide) leden sprak. De overige interviews werden en worden afgenomen door studenten, die elk een interview voor hun rekening nemen.

De interviewers worden begeleid door Kaat Leeman (Museum en Archief Zusters van Liefde) en Professor Bruno De Wever (Universiteit Gent). Alvorens interviews af te nemen, volgen de studenten enkele inleidende lessen, waarin ze worden vertrouwd gemaakt met het onderzoeksonderwerp en een aantal methodologische raadgevingen krijgen. Het project wil de (officieuze) internationale standaarden naleven: men werkt met thema- en vragenlijsten, stelt een juridische overeenkomst met de respondenten op en vraagt haar een identificatiefiche in te vullen,... De meeste interviews worden opgenomen op audiocassette of op minidisk.

Aangezien men op Nederlandstalige studenten aangewezen is, beperkt men zich momenteel tot het interviewen van Vlaamse zusters. Kaat Leeman hoopt het project op termijn, met andere medewerkers, te kunnen uitbreiden naar Franstalige (Belgische en Kongolese) zusters.

Alle interviews worden integraal⁷⁴ getranscribeerd en samen met de opnamen bewaard in een koele, niet-geacclimatiseerde ruimte van het Museum en Archief Zusters van Liefde. Het is de bedoeling deze interviews op termijn te valoriseren in het museumgedeelte (bijvoorbeeld door interviewfragmenten beluisterbaar te maken in een biechtstoel).

1.2.10. Stadsarchief Antwerpen

Contactgegevens:

Venusstraat 11

2000 Antwerpen

Telefoonnummer: 03/2069411

Faxnummer: 03/2069410

Directie: Inge Schoups

<http://stadsarchief.antwerpen.be>

Respondenten:

Werner Pottier en Inge Schoups, interview op 27 april 2004.

Mondelinge geschiedenis activiteiten:

⁷⁴ De integrale transcriptie wordt achteraf uitgevoerd door medewerkers van het archief. De studenten die de interviews afnemen, maken enkel een beperkte transcriptie op aan de hand van de themalijst.

Het stadsarchief Antwerpen (SA) beschikt over een vrij omvangrijke audiovisuele collectie. Het beeldarchief, bestaande uit honderden filmkopieën (onder andere de collectie van de voormalige filmploeg van de stad Antwerpen) en videobanden (onder andere alle uitzendingen en bewaarde rushes van regionale televisiezender ATV) uit 1909-2002, werd grotendeels in bewaring gegeven bij het Koninklijk Filmarchief.⁷⁵ Het geluidsarchief, dat eveneens vrij omvangrijk is, wordt wel nog ‘intra muros’ bewaard, in een koele, niet-geacclimatiseerde ruimte. In de nieuwe vestiging van SA in het Sint-Felixpakhuis komt hierin in 2006 verandering; de nieuwe bewaarruimtes zullen een gedegen klimaatregeling hebben. Het SA heeft betreffende de conservering en digitalisering van geluidsarchivalia een opvallend sterke know-how ontwikkeld⁷⁶ en de collectie grotendeels on-line ontsloten.⁷⁷

Het geluidsarchief bevat naast registraties van toespraken, optredens, radio-uitzendingen, klankbanden bij diamontages en soortgelijke archivalia (waarvan een selectie momenteel gedigitaliseerd wordt) ook mondelinge bronnen. De meeste mondelinge, historische bronnen zijn afkomstig uit de collectie Brachfeld, die passief werd verworven.

De collectie Brachfeld is een schenking van onderzoeker Sylvain Brachfeld, die gedurende vele jaren Joden die de Tweede Wereldoorlog overleefden interviewde over hun ervaringen. Brachfeld voerde ook ruimer onderzoek naar de Joodse aanwezigheid in het Antwerpse voor en na de oorlog, een onderwerp waarover hij uitgebreid publiceerde. De collectie Brachfeld⁷⁸ bestaat uit ruim 500 geluidscompactcassettes, die telkens de naam van de getuige en de datum van het geregistreerde interview bevatten. De cassettes zijn niet verder inhoudelijk ontsloten (geen transcripties, bandinhoudsfiches, identificatiefiches,...) maar in het persoonlijke archief

⁷⁵ Het *Werkbestand van de filmbanden 1909-2002* is als access database on-line raadpleegbaar op <http://stadsarchief.antwerpen.be>.

⁷⁶ Baaten, L. (2003). *Krachtlijnen conserverings- en digitaliseringsbeleid: geluidsarchief*. Antwerpen: Stadsarchief Antwerpen. Ook de auteursrechtenproblematiek werd bestudeerd, zie Leysen, A. (2001). *Auteursrechten audiovisuele archieven: film- en geluidsarchieven*. Antwerpen: Stadsarchief Antwerpen.

⁷⁷ De *Inventaris van de verzameling geluidsopnamen, 1949 – 1997* (2002) kan on-line worden geconsulteerd op <http://stadsarchief.antwerpen.be>.

⁷⁸ Het uitgebreide document *Antwerps Joods Historisch Archief - Archief van Sylvain Brachfeld. Inventaris* (2003) kan on-line worden geconsulteerd op <http://stadsarchief.antwerpen.be>.

van Brachfeld, dat eveneens in het SA wordt bewaard, zijn wel documenten over deze getuigen terug te vinden.

Het SA heeft geen actieve politiek wat betreft de productie van mondelinge bronnen en beschouwt de creatie van dergelijk bronnenmateriaal eerder als de taak/opdracht van onderzoeksinstituten. Het archief onderschrijft het belang van mondelinge geschiedenis projecten echter wel en is bereid enerzijds dergelijke onderzoek te stimuleren, anderzijds de eindresultaten (bronnen inclusief metadata) te conserveren, op lange termijn te bewaren, te ontsluiten voor derden en voor verder onderzoek ter beschikking te stellen. In dat verband wordt verwezen naar synergie met het *Museum aan de Stroom* (MAS) project, dat voormalige dokwerkers interviewde en hun verhalen en herinnering onder andere aanwendde om maritiem erfgoed te identificeren.

1.2.11. Studie- en Documentatiecentrum Oorlog en Hedendaagse Maatschappij (SOMA)

Contactgegevens:

Luchtvaartsquare 29

1070 Brussel

Telefoonnummer: 02 / 556 92 11

Faxnummer: 02 / 556 92 00

Directie: José Gotovitch

<http://www.cegesoma.be>

Respondenten:

Dirk Martin, interview op 15 maart 2004.

Mondelinge geschiedenis activiteiten:

Het Studie- en Documentatiecentrum Oorlog en Hedendaagse Maatschappij (SOMA), dat voor maart 1997 door het leven ging als het Navorsings- en Studiecentrum voor de Geschiedenis van de Tweede Wereldoorlog, bestaat sinds 1969 en is een federale wetenschappelijke instelling.⁷⁹ Men beschikt over een uitgebreid audiovisueel archief. Naast een grote videocollectie beschikt men over een geluidsarchief dat onder andere ruim 4500 vinylplaten met opnamen van de tijdens de Duitse bezetting (1940-1944) actieve Zender Brussel (Radio-Bruxelles) bevat.

Van bij de oprichting in 1969 werd een actief beleid gevoerd met het oog op het systematisch verzamelen van mondelinge getuigenissen (over de Tweede Wereldoorlog), waarbij in een eerste fase werd gefocust op prominenten en leden van het verzet. Sindsdien werden getuigenissen uit alle domeinen van de samenleving en over alle aspecten van de oorlog verzameld. De zo opgebouwde verzameling overstijgt inmiddels de kaap van 1300 interviews, geregistreerd op audiocompactcassettes of op geluidsbanden die inmiddels ook op audiocompactcassette werden getransfereerd.

Vaak wordt een (al dan niet volledige) transcriptie en randdocumentatie bewaard. Basisgegevens met betrekking tot de interviews zijn geïntegreerd in papieren (maar geen geautomatiseerde) catalogus waar ze ontsloten zijn op de naam van de respondent, de naam van de interviewer, het onderwerp en de datum van het interview. De interviews kunnen, mits toelating van de directie, ter plaatse worden geconsulteerd.

De laatste jaren staat het onderzoek naar mondelinge bronnen op een laag pitje. Men zoekt immers principieel naar personages die effectief een belangrijke rol gespeeld hebben in de oorlog

⁷⁹ Martin, D. (2003). Het Studie- en Documentatiecentrum Oorlog en Hedendaagse Maatschappij. In G. Deneckere & B. De Wever (Eds.), *Geschiedenis maken. Liber Amicorum Herman Balthazar* (pp. 211-226). Gent: Tijdsbeeld.

en die in de laatste jaren zeldzamer te vinden zijn. Belangrijker dan het creëren van nieuwe, mondelinge, historische bronnen, is het duurzaam conserveren en valoriseren van de al aangelegde collectie.

1.2.12. Vlaams Theater Instituut (VTi)

Contactgegevens:

Saintelettesquare 19

1000 Brussel

Telefoonnummer: 02/2010906

Faxnummer: 02/2030205

Directie: Michel Uytterhoeven

<http://www.vti.be>

Respondenten:

Dries Moreels, interview op 1 april 2004.

Mondelinge geschiedenis activiteiten:

Het Vlaams Theater Instituut vzw (VTi) wordt als steunpunt voor de podiumkunsten structureel gesubsidieerd via het Podiumdecreet van de Vlaamse Gemeenschap. Het VTi beschikt over een goed uitgebouwd archief- en documentatiecentrum dat in 1987 begon met het verzamelen van beeldmateriaal. Het beeldarchief telt momenteel ruim 4000 videocassettes

(VHS) met captaties (theatervoorstellingen, opera-uitvoeringen, dansvoorstellingen, performances van muziektheaters) en televisiedocumentaires over podiumkunsten. Sinds 2002 verzamelt het VTi ook mondelinge bronnen.

In 2002 ontwikkelde het VTi het project *Stafkaart Theatraal Erfgoed*, op basis waarvan na verloop van tijd de Podiumarchief-website (<http://www.podiumarchief.be>) tot stand kwam.⁸⁰ Beide initiatieven beoogden het opsporen en in kaart brengen van de archieven van Vlaamse theatergezelschappen. Om de beperkte geschreven bronnen aan te vullen, was men voor het lokaliseren van bewaard gebleven archivalia aangewezen op veldwerk: het interviewen van personen die in de theaterwereld actief zijn of waren. Op basis van de interessante gegevens die dergelijke interviews opleverden, werd besloten meer stelselmatig naar getuigen op zoek te gaan en hun getuigenissen te registreren.

VTi-medewerksters Tine Rams interviewde circa 100 respondenten over hun persoonlijk archief of over elders bewaard archief dat hun activiteiten in de Belgische theaterwereld documenteert. Bij het afnemen van de interviews werd gebruik gemaakt van een vragenlijst die als check-list fungeerde, maar niet noodzakelijk van a tot z werd afgewerkt en dus eerder als losse structuur fungeerde. De respondenten vulden geen identificatiefiche in maar identificeren zichzelf wel in de loop van het interview.

De interviews werden opgenomen op minidisk en vervolgens naar audio-CD gekopieerd. (Verscheidene kopieën per interview.) Aanvankelijk werd elk interview volledig getranscribeerd, uit tijdseconomische redenen werd er echter kort nadien voor geopteerd enkel als zeer relevant ervaren passages volledig uit te schrijven. Andere passages worden alleen samengevat op bandinhoudsfiches, die verwijzingen naar de tijdscores bevatten.

Elke respondent ontving een volledig exemplaar (op CD) van zijn/haar interview, evenals een integrale transcriptie van fragmenten die het VTi wenste toegankelijk te maken voor derden. Indien hierover een overeenkomst bereikt werd (wat vervolgens in een contract geformaliseerd werd), werd het fragment in kwestie (als audio-file) on-line geplaatst op de

⁸⁰ Over deze stafkaart werden ook artikels gepubliceerd in *Courant* (een uitgave van het VTi) en in de *Bibliotheek- en Archiefgids*. Beide artikels kunnen worden geraadpleegd op <http://www.theatraalerfgoed.be/erfgoed.aspx?Culture=nl&tabid=+529>

Podiumarchief website. De transcriptie ervan is full-text doorzoekbaar en leidt naar de audiofragmenten.⁸¹

In totaal kunnen ruim 350 fragmenten on-line worden beluisterd. De volledige interviews kunnen, mits toelating van de respondent, geconsulteerd worden in de VTi bibliotheek. Een overzicht van alle interviews werd opgemaakt voor intern gebruik, maar wordt niet in de bibliotheekcatalogus opgenomen.

1.2.13. Vlaamse Radio en Televisie (VRT)

Contactgegevens:

Reyerslaan 52

1043 Brussel

Telefoonnummer beeldarchief: 02 / 741 3438

Faxnummer beeldarchief: 02 / 733 5815

Telefoonnummer klankarchief: 02 / 741 37 25

<http://www.vrt.be>

Respondenten:

Rémonde Panis, Chris Steyaert en Lieve Van der Straeten, interview op 10 mei 2004.

⁸¹ <http://www.podiumarchief.be/erfgoed.aspx?Culture=nl&tabid=+509&myControl=verkennen&mode=geluid>

Mondelinge geschiedenis activiteiten:

De Vlaamse Radio en Televisie (VRT) beschikt over drie grote archieven: het Documentenarchief,⁸² het Beeldarchief en de Geluidsarchieven Radio. De Geluidsarchieven Radio bestaan uit meerdere deelarchieven, waarvan vooral het Woordarchief in het kader van het hier voorgesteld onderzoek belangrijk is.⁸³ Zowel het Woord- als het Beeldarchief bevatten ongemonteerde opnamen van interviews of afgewerkte programma's waarin interviewfragmenten werden verwerkt. Wie op zoek gaat naar mondelinge, historische bronnen kan in deze archieven dus interessante ontdekkingen doen. De toegang tot beide archieven is voor externe, niet-commerciële onderzoekers echter beperkt.

Het Woord- en Beeldarchief bewaren documenten met het oog op intern hergebruik (heruitzendingen, compilatieprogramma's) of externe exploitatie (verkoop aan externen, die daar een vergoeding voor moeten betalen). Het zijn *gebruiksarchieven*, geen bewaararchieven. Voor het oprichten van een bewaararchief bestaat immers geen juridische dwang vergelijkbaar met het in Frankrijk geldende wettelijk depot op nieuwsuitzendingen. Er bestaat evenmin een andere dwingende afspraak. Men heeft bijvoorbeeld geen bepalingen over archivering opgenomen in de beheersovereenkomst met de Vlaamse regering, waardoor er ook geen extra middelen voor ter beschikking staan. Onderzoekers die deze archieven wensen te consulteren, kunnen dus slechts met mondjesmaat worden geholpen. Naast deze grote archieven beschikken bepaalde productie-eenheden ook over interne archiefcollecties. Voor wie op zoek gaat naar mondelinge, historische bronnen, is vooral het archief van het Canvasprogramma *Histories* interessant. Ook deze collectie is echter gericht op intern gebruik en beschikt noch over middelen, noch over infrastructuur voor dienstverlening aan externen.

Het **VRT-Woordarchief** kan onmogelijk alle uitgezonden radioprogramma's archiveren en bewaren. In welke mate programma's al dan geheel of gedeeltelijk bewaard worden, hangt grotendeels af van hun inhoud en van de mate waarin de productiekeren hier belang aan hecht. Het is de producer die na elke uitzending of na de stopzetting van een programmareeks al dan

⁸² Het Documentarchief komt in deze tekst verder niet aan bod, maar is natuurlijk belangrijk voor onderzoekers die bepaalde beeld- of geluidsarchivalia in een ruimere context willen plaatsen door gegevens over hun productie op te zoeken.

⁸³ De andere onderdelen zijn de Audiotheek, het Geluidenarchief en de Muziekrestauratie.

niet beslist om het programma geheel of gedeeltelijk (bijvoorbeeld onderdelen zoals vooraf geregistreerde interviews) bij het Woordarchief te deponeren. Terwijl sommige programma's quasi integraal bewaard zijn (*Alinea*, *Rondas*, *De Nieuwe Wereld*, de programma's van Pat Donnez, de dramaproducties van Radio 2,...) is van andere producties nauwelijks materiaal geconserveerd.

Het Woordarchief streeft er naar van elke programmareeks minimum één uitzending te bewaren en speelt daarom in toenemende mate een proactieve rol, waarbij het producers aanspoort hun programma's (gedeeltelijk) te deponeren. Wat de bewaring van actualiteitsprogramma's (uitzendingen van de nieuwsdienst, programma's als *Voor de dag*, *De wandelgangen* en *Actueel*) betreft, heeft het Woordarchief eveneens een actiever beleid. Dagelijks worden alle uitgezonden fragmenten (vooraf opgenomen en gemonteerde stukjes, live afgenomen interviews,...) op een archiefmap van de interne VRT-server geplaatst. Na verloop van tijd (gewoonlijk binnen de 14 dagen) worden deze bestanden op CD-R gebrand.⁸⁴ Hierbij maakt men momenteel⁸⁵ gebruik van phthalocyanine schijfjes, die volgens de fabrikant een levensduur van 200 jaar hebben. Van elk schijfje worden twee exemplaren vervaardigd, die op aparte plaatsen worden bewaard. Muziekopnamen worden nooit gecomprimeerd en het Woordarchief zou voor gesproken bijdragen graag dezelfde politiek hanteren. Om financiële redenen is men echter gedwongen naar het mpeg2 formaat te comprimeren. Lagere compressievormen zoals het mp3 formaat worden van de hand gewezen omdat ze radiofonisch niet aan de kwaliteitsminima voldoen en evenmin aan de archiefnormen beantwoorden. (Het achteraf bewerken van dergelijke opnamen is problematisch.)

Het Woordarchief beschikt over een reusachtige 'back catalogue', die qua Vlaamse radiogeschiedenis teruggaat tot 1930 (het jaar waarin het Belgisch Nationaal Instituut voor Radio-Omroep, de voorloper van de VRT, werd opgericht), maar ook aangekochte

⁸⁴ De 'kopjes', met andere woorden de bindteksten die de commentator live brengt, worden niet opgenomen. Ze worden wel als tekstbestand gearhiveerd op afzonderlijke dragers. Deze informatie is interessant voor historisch onderzoek, maar intern – waar vooral op hergebruik van archivalia wordt gefocust – is er weinig vraag naar.

⁸⁵ In het verleden (archivering op CD-R werd geïntroduceerd in 1996) experimenteerde men met diverse andere soorten. Deze eerste generatie schijfjes lijdt momenteel al aan degeneratie. Momenteel test men via steekproeven regelmatig de staat van de schijfjes, zodat men indien nodig tijdig kan ingrijpen.

geluidsfragmenten uit het einde van de 19^e eeuw bevat.⁸⁶ Deze collectie wordt, met een huidige achterstand van circa 2 jaar, sinds 1990 intensief ontsloten via het computerprogramma Basisplus (dos-versie). Voor 1990 werd archiefmateriaal ontsloten via kaartenbakken en archiefmappen. Deze gegevens worden met terugwerkende kracht in het computersysteem ingevoerd. De beschikbare Basisplus software is naar huidige normen weinig gebruiksvriendelijk, enkel ervaren gebruikers kunnen vlot opzoeken verrichten in dit systeem. Men zoekt op termijn dan ook naar een kwalitatief en betaalbaar alternatief platform.

Het **VRT-Beeldarchief** ontstond formeel in 1992 door de samenvoeging van twee aparte archieven: het Algemeen Beeldarchief en het archief van de Nieuwsdienst.⁸⁷ De eigenlijke samensmelting verliep vrij organisch: beide archieven waren in het kader van een automatiseringsproject sinds 1986 naar elkaar toegegroeid. Het Beeldarchief bewaart in principe alle afgewerkte programma's die de Vlaamse openbare televisie ooit opnam en uitzond. Het Beeldarchief beschikt ook over diverse beeldcollecties die men bij derden verwierf: privé-verzamelingen en archieven van diverse instellingen, bedrijven en verenigingen. In het verleden, met andere woorden voor de samenvoegoperatie, werd om uiteenlopende redenen (financiële of technologische beperkingen, gebrek aan medewerking van productiekernen,...) een inconsistent beleid gevoerd. Rechtstreeks uitgezonden programma's werden gedurende vele jaren bijvoorbeeld niet opgenomen. Het Beeldarchief vertoont daarom wat ouder materiaal betreft heel wat lacunes.

De beeld dragers die door de VRT worden bewaard, bevinden zich op diverse locaties. Op pellicule gefilmde beelden worden hoofdzakelijk door het Beeldarchief bewaard en gedeeltelijk bij andere instellingen (vooral het Koninklijk Filmarchief) in bewaring gegeven. Op video- en beeldband geregistreerd materiaal van de sport- en nieuwsdienst (afgewerkte

⁸⁶ Eigen producties gaan terug tot 1931 maar men beschikt ook over opnamen gemaakt door voorgangers. Medio 2004 omvat het archief bij benadering 263.0000 langspeelplaten (diverse formaten en toerentallen?) 35.000 geluidsbanden, 130.000 CD en CD-R schijfjes, 3.000 DAT cassettes en een onbekend aantal geluidscompactcassettes.

⁸⁷ Een korte historiek van het VRT-Beeldarchief (1953-2002) kan teruggevonden worden in Van der Straeten, L., & De Groef, E. (2002). *VRT Beeldarchief: Historiek / Het beeldarchief nu*. Brussel: VRT (onpubliceerde brochure).

programma's en een selectie van ruwe opnamen⁸⁸) bewaart het Beeldarchief zelf in geacclimatiseerde opslagruimten. Materiaal van alle andere algemene programma's, met andere woorden van alle eigen producties die niet door de nieuws- en sportredacties worden gemaakt, bevindt zich dan weer in de opslagplaats van de technische diensten: de Videotheek.⁸⁹ Inhoudelijke informatie over wat in al deze vindplaatsen gevonden kan worden, is (gekoppeld aan voldoende technische gegevens om de desbetreffende beeld dragers terug te vinden) gecentraliseerd in het Beeldarchief, dat dus als centraal aanspreekpunt fungeert. Het Beeldarchief bewaart ook visiekopieën (op VHS) van alle uitzendingen zoals die op antenne gaan: dit parallelarchief is een zeer handig werkinstrument voor researchers. De lange termijnbewaring van deze archivalia is een constant aandachtspunt van het Beeldarchief, dat op korte termijn een grootschalige operatie lanceert om alle beeldbanden naar een digitaal formaat te kopiëren.

Hoewel men voor oudere bestanden nog op (inmiddels ingescande) steekkaarten is aangewezen, wordt het Beeldarchief inhoudelijk ontsloten via het Basisplus programma dat ook door het Woordarchief wordt gehanteerd wordt.⁹⁰ Op termijn hoopt men dit programma via een ingrijpende 'upgrade' naar een gebruiksvriendelijkere webomgeving om te schakelen. Het is de bedoeling op termijn alle oudere informatie in deze database in te voeren. De keuzes die men maakt en prioriteiten die men stelt, worden natuurlijk bepaald door de mate waarin er vraag naar is een bepaald soort onderwerpen. Alle sportonderwerpen werden inmiddels in Basisplus ingevoerd. Een soortgelijke inhaaloperatie wordt nu uitgevoerd voor nieuws- en cultuuronderwerpen. Vervolgens wil men 'life style' onderwerpen aanpakken.

Het Beeldarchief is in principe enkel toegankelijk voor medewerkers van de VRT. Programmamakers van externe productiehuizen die voor de VRT werken kunnen eveneens bij het archief terecht, indien de met hen gemaakte productieovereenkomst daar een duidelijke

⁸⁸ Men kan onmogelijk alle rushes bewaren. Een uitzondering op deze regel wordt gevormd door het archief van Maurice De Wilde, dat eigenlijk niet onder de nieuws- of sportredacties ressorteerde, maar omwille van zijn groot historisch belang toch integraal door het Beeldarchief wordt bewaard.

⁸⁹ Men zorgt ervoor dat deze afdeling voortdurend met nieuw materiaal wordt gevoed door programma's enkel uit te zenden nadat een exemplaar bij de Beeldband afdeling werd gedeponneerd. Deze verplichting geldt niet voor programma's die zeer kort op de bal spelen zoals *Man bijt hond*.

⁹⁰ Het beheer van de gemeenschappelijke thesauruslijsten is in handen van het Beeldarchief.

clausule over bevat. Wetenschappelijke onderzoekers en studenten kunnen het archief eveneens raadplegen, maar niet in onbeperkte mate. Privé-bedrijven en particulieren kunnen via de commerciële afdeling (tegen betaling) beeldmateriaal consulteren.

De redacties van een aantal programma's, waarvan de afgewerkte uitzendingen wel in het Beeldarchief belanden, bewaren hun productiearchief zelf. Wanneer deze programma's ophouden te bestaan, tracht het Beeldarchief hun intern archief, na selectie te verwerven. In welke mate dergelijke interne archieven op termijn al dan niet bij de grote archiefafdelingen terechtkomen, is in grote mate afhankelijk van de productiekern en van het archief.

De redactie van *Histories* beschikt over een dergelijk intern archief dat naast visiekopieën van eigen uitzendingen (die men ook in het VRT-Beeldarchief terugvindt) ook heel wat uniek materiaal bewaart, vooral de volledige versies van interviews die voor de eigen programma's werden opgenomen. Dit geldt enkel voor interviews die door eigen medewerkers werden afgenomen en gefilmd, niet voor coproducties. (Bij het afsluiten van coproducties worden tot dusver geen dwingende afspraken over de archivering van het ruwe materiaal gemaakt.) De interviews, doorgaans gefilmd op digitale Betacam, worden numeriek geklasseerd volgens het interne serienummer van het programma waarvoor ze werden geproduceerd. Deze interviews zijn in principe enkel bestemd voor intern gebruik, ze zijn dan ook niet diepgaand ontsloten of gedocumenteerd. Het archief bevat ook interviews die voor 'voorlopers' van *Histories* werden opgenomen, bijvoorbeeld voor *Boulevard* en voor programma's van pioniers als Jerome Verhaege en Maurice De Wilde.⁹¹ Hoewel dergelijke interviews momenteel relatief systematisch gearchiveerd worden (de regisseur van het desbetreffende programma speelt hier natuurlijk een belangrijke rol in) zijn zeker niet alle ooit opgenomen interviews bewaard. In het verleden heeft men in het kader van bezuinigingsmaatregelen bijvoorbeeld vrij veel gewist.

⁹¹ De ongemonteerde interviews van beroemde De Wilde programma's als *De Nieuwe Orde* worden echter wel bij het VRT-Beeldarchief bewaard

1.3. Internationale context

1.3.1. Britse respondenten

1.3.1.1. British Library National Sound Archive – Oral History Society

Contactgegevens:

British Library National Sound Archive

96 Euston Road

London NW1 2DB

Telefoonnummer: 0044 / 20 / 741 27 676

<http://www.bl.uk/collections/sound-archive/nsa.html>

Oral History Society

c/o Department of History

Essex University

Colchester C04 3SQ

UK

Telefoonnummer: 0044 / 20 / 741 27 405

Respondenten:

Robert Perks, interview op 23 augustus 2004.

Mondelinge geschiedenis activiteiten:

Het *British Library National Sound Archive* beschikt als onderdeel van de wereldwijd gerenommeerde *British Library* over een geluidsarchief van uitzonderlijke omvang, dat ook een omvangrijke collectie mondelinge, historische bronnen bevat. Het voor deze bronnen verantwoordelijke diensthoofd, *Oral History Curator* Robert Perks, is tevens *Secretary* (eerder voorzitter dan secretaris) van de *Oral History Society*.⁹² Het van hem afgenomen interview vond plaats in de *British Library* maar betrof evenzeer de visie van de *Oral History Society*. Perks is als (inter)nationale autoriteit⁹³ tevens betrokken bij de totstandkoming van nationale standaarden met betrekking tot *oral history* en een van de architecten van de brochure *Helping your application – Oral history projects (Heritage Lottery Fund)*⁹⁴ die in dit rapport als model naar voor wordt geschoven.

De *Oral History Society* streeft naar een versmalling (en eventuele verdwijning) van de kloof tussen academici en lokale historici door de inburgering van een algemeen gestandaardiseerde aanpak bij de productie, het behoud en het beheer van mondelinge, historische bronnen. Via de website van de organisatie verstrekt men richtlijnen met betrekking tot vraagstellingstechnieken, ethische uitgangspunten, documentatiestandaarden (minimumvereisten randdocumenten) enz. Deze worden ook uiteengezet door een aantal *oral history trainers*, die overal te lande cursussen geven. Een recente interne evaluatie door de *Oral History Society Committee* bracht aan het licht dat men op dit terrein vrij succesvol is, maar meer inspanningen moet doen om standaarden voor het catalogeren en ontsluiten van mondelinge, historische bronnen te ontwikkelen. In dat verband is er een groeiende consensus

⁹² <http://www.oralhistory.org.uk/>

⁹³ Zie ook de reeds elders vermelde publicaties Perks, R. (1990). *Oral history: an annotated bibliography*. British Library: London; Perks, R., & Thomson, A. (Eds.). (1998). *The oral history reader*. London - New York: Routledge.

⁹⁴ Deze volledige brochure kan worden teruggevonden als laatste bijlage bij dit rapport.

dat volledige transcripties (waar in het verleden vaak op werd gehamerd) geen absolute vereiste meer zijn en goede bandinhoudsfiches moeten volstaan.

Het *British Library National Sound Archive* verzamelt op beeld- en geluidsdragers vastgelegde mondelinge, historische bronnen, maar produceert er in de mate van het mogelijke ook zelf.⁹⁵ In het kader van het *Collect Britain* project, dat nog steeds actief is,⁹⁶ werd bijvoorbeeld een *Millennium Memory Bank* aangelegd. Men beschikt, afhankelijk van het aantal projecten dat lopen, over 8 à 10 veldwerkers die mondelinge, historische bronnen creëren.⁹⁷ Hierbij worden natuurlijk de door de *Oral History Association* voorgeschreven normen gerespecteerd.

Voor het registreren van interviews gebruikt men momenteel bij voorkeur de *PMD670 Professional Solid State Portable Recorder* (die ook door het *Imperial War Museum Sound Archive* wordt gebruikt). De opnamen worden voor conservering vervolgens op CD-R (phthalocyanine) schijfjes overgeschreven. (Deze worden echter als ‘intermediair’ beschouwd, men rekent er op na verloop van tijd voldoende opslagruimte te hebben om alles op servers te bewaren.) Om fragmenten on-line beluisterbaar te maken op de website, gebruikt men soms mp3 bestanden, maar de ‘masters’ worden steeds zonder resolutieverlies bewaard. In het verleden werd ook met minidisk gewerkt, maar omwille van twijfels over de stabiliteit van het systeem, werd daar na verloop van tijd van afgezien.

Op lange termijn hoopt men alle op (ver)oude(rede) dragers bewaarde mondelinge, historische bronnen te kunnen digitaliseren. Men doet dit stelselmatig en digitaliseert momenteel bijvoorbeeld de collectie met betrekking tot ‘visual arts’: ruim 3000 uren interviews. Het is de bedoeling de mondelinge, historische bronnen zo eenvoudiger te kunnen bewaren en beheren: er zijn geen plannen om het hele archief op termijn (ongecontroleerd) via het internet ter beschikking te stellen van gebruikers.

⁹⁵ <http://www.bl.uk/collections/sound-archive/holdings.html>

⁹⁶ <http://www.collectbritain.co.uk/>

⁹⁷ Deze interviewers, die soms worden aangevuld door vrijwilligers, worden telkens op projectmatige basis aangenomen en zijn dus niet permanent aan de *British Library* verbonden.

1.3.1.2. Imperial War Museum (IWM)

Contactgegevens:⁹⁸

Lambeth Road

London SE1 6HZ

United Kingdom

Telefoonnummer: 0044 / 207 / 416 50 00

Faxnummer: 0044 / 207 / 416 5374

<http://london.iwm.org.uk>

Respondenten:

Margaret Brooks, interview op 23 augustus 2004.

Mondelinge geschiedenis activiteiten:

Het *Imperial War Museum* (IWM), opgericht na de Eerste Wereldoorlog, documenteert alle militaire operaties waarbij Groot-Brittannië (en het voormalige ‘British Empire’) betrokken is of was, met aandacht voor allerlei facetten van de conflicten in kwestie, bijvoorbeeld de implicaties die militaire conflicten voor de burgerbevolking hebben. In 1972 werd in de schoot van het IWM een *Sound Archive* opgericht, dat *oral history* projecten op touw begon te zetten. Tot op heden speelt dit archief een actieve rol in de productie van mondelinge,

⁹⁸ Dit is het algemene contactadres van het IWM London. Het IWM heeft ook enkele bijhuizen, onder andere op de voormalige luchthaven van Duxford, waar veel archivalia (waaronder de geluidsarchieven) worden bewaard. Voor consultatie is men echter op Londen aangewezen.

historische bronnen over de manier waarop soldaten en burgers conflictsituaties ervaren (hebben).⁹⁹ Dergelijke interviews worden momenteel afgenomen van Britse soldaten die ingezet werden in Irak (tijdens of na de Tweede Golfoorlog) maar werden in het verleden ook afgenomen van veteranen uit de Eerste Wereldoorlog. Deze mondelinge, historische bronnen, waarin de respondenten ook over hun jeugd worden bevraagd, documenteren niet alleen de zogenaamde Grote Oorlog, maar ook het einde van de negentiende eeuw.

De interviews worden afgenomen door stafleden en vrijwilligers. In het verleden, toen men nog transcriptie-typisten in dienst had, werden deze interviews volledig getranscribeerd. Momenteel beperkt men zich tot het opstellen van gedetailleerde bandinhoudsfiches, die in geïndexeerde catalogi worden opgenomen. Voor elk interview is een identificatiefiche en een copyright agreement beschikbaar. Indien het IWM over de rechten beschikt, kan een derde een kopie van het interview kopen.

Oorspronkelijk werden deze interviews geregistreerd op analoge geluidsbanden (*open reel tapes*), in de jaren 1980 schakelde men over op audiocassettecassettes, aan het einde van de jaren 1990 schakelde men over op minidisk en sinds het begin van de jaren 2000 werkt men met de *PMD670 Professional Solid State Portable Recorder* (die ook door de *British Library National Sound Archive* wordt gebruikt). Van elke mondelinge, historische bron bestaan in principe drie versies. Een archiefkopie (master), een hoogwaardige luisterkopie (voor eventueel gebruik in tentoonstellingen) en een minder hoogwaardige publiekscopie, bestemd voor consultatie door derden. Sinds 2004 wordt geen publiekscopie meer gemaakt: recente interviews kunnen nu via de computer worden beluisterd. Ook oudere mondelinge, historische bronnen worden met terugwerkende kracht gedigitaliseerd. Dit biedt praktische voordelen, maar bij gebrek aan opslagruimte (*server space*) kan men niet alle interviews op de server bewaren. Daarom worden oudere mondelinge, historische bronnen (die men sinds 1998 met terugwerkende kracht digitaliseert) overgeschreven op CD-R (phthalocyanine) schijfjes. Voor archiveringsdoeleinden slaat men de geluidsopnamen op als WAV-files, voor de website en voor gebruik door externen maakt men gebruik van mp3 bestanden.

⁹⁹ Daarnaast verzamelt men ook toespraken, geluidseffecten, opnamen van oorlogspoëzie enz.

De collectie mondelinge, historische bronnen die het IWM bewaart, beslaat circa 38.000 uren opnamen, die met uitzondering van *restricted recordings*, allemaal toegankelijk zijn.

Via de website kan men fragmenten van deze mondelinge, historische bronnen on-line beluisteren. Deze illustreren de rijkdom van de collectie en moeten onderzoekers en andere geïnteresseerden naar het IWM lokken, het is niet de bedoeling (en gezien de omvang van de collectie ook onmogelijk) om alles on-line beschikbaar te stellen.

1.3.2. Nederlandse respondenten

1.3.2.1. Internationaal Instituut voor Sociale Geschiedenis (IISG)

Contactgegevens:

Cruquiusweg 31

101 AT Amsterdam

Nederland

Telefoonnummer: 0031 / 20 / 66 858 66

Faxnummer: 0031 / 20 / 66 541 81

<http://www.iisg.nl>

Respondenten:

Huub Sanders, interview op 27 mei 2004.

Mondelinge geschiedenis activiteiten:

Het *Internationaal Instituut voor Sociale Geschiedenis* (IISG) werd na een lange aanloopperiode opgericht in 1935 en werkt sinds het einde van de jaren 1970 binnen het kader van de Koninklijke Nederlandse Academie van Wetenschappen (KNAW). Het IISG verzamelt primair bronnenmateriaal over sociale bewegingen met het oog op specifiek en comparatief onderzoek. Het zwaartepunt van deze onderzoeksacties ligt in Nederland, maar men documenteert ook historische en hedendaagse buitenlandse bewegingen (Spaanse burgeroorlog, Duitse sociaal-democratische beweging in het interbellum, actuele groeperingen in Turkije, India, Burma en Latijns-Amerika), vooral indien het archief van deze bewegingen in het land van herkomst bedreigd wordt, bijvoorbeeld door ondemocratische regimes. Het IISG wordt daartoe gefinancierd door het Nederlandse onderwijsministerie en vindt extra middelen via diverse projectkanalen.

Respondent Huub Sanders is als Wetenschappelijk Medewerker Verzamelingen en als Vakreferent verantwoordelijk voor de beeld- en geluidscollecties van het IISG. Deze collecties omvat affiches (ca. 80.000 exemplaren), foto's (archieven van fotografen en kranten), films en geluidsopnamen. De IISG geluidscollectie wordt vooral aangevuld door schenkingen. Men aanvaardt alle aangeboden audiovisuele archivalia die enige relevantie voor het IISG hebben: grammofoonplaten met strijdlieden of registraties van toespraken bijvoorbeeld. In totaal beschikt men ongeveer over 14.000 geluidsdocumenten.¹⁰⁰

IISG medewerkers maken regelmatig gebruik van interviewtechnieken om bewegingen waarover weinig of geen geschreven bronmateriaal bestaat, beter te documenteren. Zo werden zowel in het land van herkomst als in het buitenland (waarheen sommigen gevlucht zijn) interviews afgenomen van personen die hadden deelgenomen aan de Iraanse oppositie tegen de Sjah of steun verleenden aan de communistische partij in het noordoosten van Indië. Dergelijke interviewprojecten zijn doorgaans ad-hoc initiatieven die worden ondernomen

¹⁰⁰ Men kan in de on-line catalogus van <http://www.iisg.nl> zoeken op trefwoorden als 'interview' of 'audiocassette' om een vollediger beeld te krijgen.

wanneer de gelegenheid zich voordoet. Ook een lopend interviewproject met kinderen van Spanjaarden die het land tijdens of na de Burgeroorlog ontvluchtten, leunt aan bij mondelinge geschiedenis.

Dergelijke getuigenissen vinden hun geschreven neerslag in onderzoeksverslagen en andere publicaties die het IISG publiceert of stimuleert, maar worden niet systematisch op geluidsdrager geregistreerd. Medewerkers die wel opnamen maken, beslissen zelf in welke mate ze al dan niet randdocumenten (identificatiefiche, contract, bandinhoudsfiche enz.) aanmaken. Het IISG heeft terzake geen algemene of geïnstitutionaliseerde politiek. Hieruit volgt dat de betrokken onderzoekers ook zelf bepalen of ze de gemaakte opnamen al dan niet bij het IISG in bewaring geven. Sommigen verkiezen hier niet toe over te gaan om de anonimiteit van de respondent(en), die soms nog vervolgd worden, te waarborgen.

1.3.2.2. Meertens Instituut

Contactgegevens:

Joan Muyskensweg 25

Postbus 94264

1090 GG Amsterdam

Nederland

Telefoonnummer: 0031/ 020 / 462 85 00

Faxnummer: 0031 / 020 / 462 85 55

<http://www.meertens.knaw.nl>

Respondenten:

Kees Grijpink en Theo Meder, interview op 27 mei 2004.

Mondelinge geschiedenis activiteiten:

Het Meertens Instituut, opgericht in 1926, onderzoekt en documenteert de verscheidenheid van taal en cultuur in Nederland. Het zwaartepunt ligt op contemporair onderzoek naar factoren die een rol spelen bij het bepalen van sociale identiteiten in de Nederlandse samenleving. De werkgebieden omvatten: etnologisch onderzoek van de functie, de betekenis en de onderlinge samenhang van cultuuruitingen taalstructureel, dialectologisch en sociolinguïstisch onderzoek naar taalvariatie binnen het Nederlands in Nederland, met een nadruk op grammaticale en naamkundige variatie.

In het kader van deze opdracht verricht men ook wetenschappelijk onderzoek naar Nederlandse volksverhalen. Het Meertens Instituut beschikt momenteel over ruim 32.000 verhalen: de helft van deze collectie werd in de jaren 1960-1970 verzameld door Dam Jaarsma. Sinds 1994 wordt deze volksverhalencollecties systematisch ontsloten via de *Nederlandse Volksverhalenbank* (<http://www.verhalenbank.nl/>).¹⁰¹ Jaarsma maakte bij zijn onderzoek naar volksverhalen nauwelijks gebruik van opnameapparatuur. De onderzoeker bezocht zijn respondenten, liet hen verhalen vertellen en maakte hierover schriftelijke nota's. Van primair belang was het vergaren van informatie over de structuur van het verhaal, niet de exacte woorden die deze of gene verteller op dat ogenblik gebruikte om dit verhaal over te brengen. Bandrecorders of andere opnameapparaten werden bijna uitsluitend gebruikt voor het vastleggen van volksliedjes, waar naast de letterlijke tekst ook de melodie diende te worden bewaard.

¹⁰¹ Deze site, die ontwikkeld werd door Theo Meder, is vergelijkbaar met de *Vlaamse Volksverhalenbank*, die in § 1.1.2. aan bod komt.

Hoewel er af en toe wel geluidsopnamen worden gemaakt (bijvoorbeeld in het TCULT project¹⁰²) word de bovenvermelde onderzoekstraditie grotendeels voortgezet. Bij onderzoek naar volksverhalen worden dus ook vandaag niet stelselmatig geluidsopnamen gemaakt. Indien men geluidsopnamen maakt, belanden deze in het geluidsarchief, waar ze apart van eventuele metadocumenten (over de aanmaak waarvan er geen algemeen beleid wordt bepaald) worden bewaard.

Het Meertens Instituut beschikt overigens wel over een zeer professioneel uitgeruste studio voor de restauratie en digitalisering van oude geluidsbanden, grammofoonplaten etc. Deze worden zowel gebruikt voor het beheer van eigen collecties als voor het beschermen van externe collecties.

1.3.2.3. Nationaal Instituut voor Oorlogsdocumentatie (NIOD)

Contactgegevens:

Herengracht 380

1016 CJ Amsterdam

Telefoonnummer: 0031 / 20 / 523 38 00

Faxnummer: 020 / 523 38 88

<http://www.niod.nl/>

Respondenten:

¹⁰² TCULT (1 mei 1998 - 1 mei 2002) was een interdisciplinair onderzoeksproject naar taal en cultuur in de multiculturele wijken Lombok en Transvaal in Utrecht.

David Barnouw, interview op 28 mei 2004.

Mondelinge geschiedenis activiteiten:

Het Nederlands Instituut voor Oorlogsdocumentatie (NIOD) werd opgericht kort na het einde van de Tweede Wereldoorlog. Een van de hoofdtaken van het Instituut bestaat uit het verrichten van onderzoek naar de geschiedenis van Nederland en Nederlands-Indië voor, tijdens en na de Tweede Wereldoorlog. Sinds enige jaren is het werkterrein van het Instituut verruimd, door het onderzoek naar de Tweede Wereldoorlog voortaan te plaatsen in een breder historisch/chronologisch en geografisch kader. De te bestrijken periode begint globaal bij de Eerste Wereldoorlog om tot ver na 1945 door te lopen. (In 1996-2002 werd uitzonderlijk onderzoek verricht naar ‘de gebeurtenissen voor, tijdens en na de val van Sebrencza’ en de rol van de *Dutchbat* rond 1995, maar het NIOD breidt zijn onderzoek niet stelselmatig uit tot het einde van de twintigste eeuw.)

Het NIOD beschikt over een grote collectie archivalia, waarin AV-materialen slechts een kleine plaats innemen. De meeste AV-archivalia waarover men beschikte, Japanse propagandafilms bijvoorbeeld, werden overgedragen aan het Nederlandse Instituut voor Beeld en Geluid. Het NIOD bewaart wel een aantal mondelinge, historische bronnen die enkel als papieren archivalia zijn overgeleverd. Men beschikt bijvoorbeeld over volledige uitgetypte transcripties van processen (tegen al dan niet vermeende oorlogsmisdadigers) en van interviews met ter dood veroordeelden (Duitse militairen, Nederlandse collaborateurs) waarvan geen geluidsopnamen bestaan. Het NIOD beschikt ook over vragenlijsten die B.A. Sijes in de late jaren 1940, vroege jaren 1950 door vele personen liet invullen om meer informatie te verzamelen over de februari – staking van 25-26 februari 1941.¹⁰³ Deze documenten zijn alle vrij toegankelijk voor onderzoekers. Hetzelfde geldt voor de honderden interviews die werden afgenomen ter voorbereiding van het Weinreb-rapport dat het

¹⁰³ Gezien het illegale karakter van deze staking en het toenmalige gevaar voor represailles, bestond hierover virtueel geen (door de stakers geproduceerd) archiefmateriaal. Dit onderzoek leidde tot de publicatie van Sijes, B. A. (1954). *De Februari-staking: 25-26 februari 1941*. 's Gravenhage: Nijhoff.

toenmalige Rijksinstituut voor Oorlogsdocumentatie (zoals het NIOD toen heette) publiceerde.¹⁰⁴

Het NIOD heeft in het verleden, behalve in het kader van concrete projecten als de voorbereiding van het Weinreb-rapport, geen stelselmatige interviewsessies opgezet. Er is, anders dan bijvoorbeeld bij het Imperial War Museum het geval was, nooit planmatig overgegaan tot het op beeld- of geluidsdrager vastleggen van mondelinge getuigenissen over facetten van bijvoorbeeld de Tweede Wereldoorlog. Ook momenteel voelt men geen behoefte om op deze manier extra bronmateriaal te gaan creëren: het behoud en beheer van het beschikbare bronmateriaal vergt alle beschikbare tijd en middelen.

1.3.3. Ruimere context: XIII International Oral History Conference ~ ‘Memory and Globalization’

De *International Oral History Association (IOHA)*¹⁰⁵ organiseerde van 23 tot en met 26 juni 2004 haar dertiende, tweejaarlijks terugkerend internationaal congres in Rome. Het thema *Memory and Globalization* werd, zoals bij dergelijke grootschalige conferenties vaak het geval is, niet strikt gevolgd maar diende eerder als vlag om een zeer uiteenlopende lading te dekken.

Het programma omvatte ettelijke parallelsessies: soms werden, verspreid over verscheidene locaties, tegelijkertijd tot 14 sessies georganiseerd, waaraan per sessie drie tot zes sprekers uit diverse landen deelnamen. Volgende onderwerpen kwamen aan bod:

- archives (2 sessies)
- arts (1 sessie)

¹⁰⁴ Giltay Veth, D., & van der Leeuw, A. J. (1976). *Rapport door het Rijksinstituut voor Oorlogsdocumentatie uitgebracht aan de minister van Justitie inzake de activiteiten van drs. F. Weinreb gedurende de jaren 1940-1945, in het licht van nadere gegevens gezien*. 's Gravenhage: Staatsuitgeverij.

¹⁰⁵ <http://www.ioha.fgvr.br>

- cities (3 sessies)
- diaspora (5 sessies)
- education (2 sessies)
- elites (2 sessies)
- families and generations (2 sessies)
- film and theater (2 sessies)
- folklore and modernity (1 sessie)
- gender (6 sessies)
- health and healing (2 sessies)
- history and the memory of the past (5 sessies)
- land and memory (2 sessies)
- life styles (2 sessies)
- local/regional/global activists/relationships (4 sessies)
- methodology (2 sessies)
- migrations (7 sessies)
- movements (3 sessies)
- music (2 sessies)
- narratives (3 sessies)
- digital technologies and new media (1 sessie)
- politics (2 sessies)
- religion (4 sessies)
- repression (2 sessies)
- resources and environments (1 sessie)
- (rural) workers (7 sessies)
- telling to live (2 sessies)
- war (3 sessies)

Zowel de uiteenlopende inhoud van de sessies als de heterogene professionele herkomst van de deelnemers (academici uit de meest uiteenlopende disciplines van de menswetenschappen, medewerkers van musea en archieven, sociale werkers, mensenrechtenactivisten,...) toonde aan dat *oral history* wereldwijd ingang heeft gevonden en op zeer diverse terreinen wordt toegepast. De variabele inhoudelijke kwaliteit van de

bijdragen bewees eveneens enerzijds dat wetenschappers uit Groot-Brittannië en de Verenigde Staten nog steeds toonaangevend zijn, anderzijds dat men in vele landen op dit Anglo-Amerikaanse peil achterop hinkt.

Internationale congressen als deze IOHA bijeenkomst vormen een belangrijk overlegforum en bindmiddel tussen *oral historians* en stimuleren het ontstaan van internationale netwerken. Dat er geen actieve deelnames (presentaties van onderzoek) van Belgische (Vlaamse of Franstalige) mondelinge geschiedenis projecten op dit congres te bespeuren vielen, is in dat opzicht betreurenswaardig.

7. Bijlage 2: Selectieve bibliografie

Baum, W. K. (1977). *Transcribing and editing oral history*. Nashville: American association for state and local history.

Baum, W. K. (1987). *Oral History for the Local Historical Society*. Nashville: AASLA.

Counce, S. (1994). *Oral history and the local historian*. London: Longman.

De Wever, B., & François, P. (2003). *Gestemd verleden: mondelinge geschiedenis als praktijk*. Brussel: Vlaams Centrum voor Volkscultuur.

Descamps, F. (2001). *L'historien, l'archiviste et le magnétophone: de la constitution de la source orale à son exploitation*. Paris: Comité pour l'histoire économique et financière de la France.

Dunaway, D. K., & Baum, W. K. (Eds.). (1996 rev.). *Oral history: an interdisciplinary anthology*. Walnut Creek: AltaMira press.

Green, A. (2004). Individual remembering and 'collective memory': theoretical presuppositions and contemporary debates. *Oral History*, 32(2), 35-44.

Mercier, L., & Buckendorf, M. B. (1992). *Using Oral History in Community History Projects*. Los Angeles: Oral History Association.

Perks, R. (1990). *Oral history: an annotated bibliography*. British Library: London.

Perks, R., & Thomson, A. (Eds.). (1998). *The oral history reader*. London - New York: Routledge.

Ritchie, D. A. (2003 - 2nd ed.). *Doing oral history: a practical guide*. New York: Oxford University Press.

Schorzman, T. A. (1993). *A Practical Introduction to Videohistory: The Smithsonian Institution and Alfred P. Sloan Foundation Experiment*. Melbourne: Krieger Publishing.

Seldon, A., & Pappworth, J. (1983). *By Word of Mouth: Elite Oral History*. London: Methuen.

Thompson, P. (1988 (2nd. Ed.)). *The voice of the past: oral history*. Oxford: Oxford University Press.

Tonkin, E. (1998). *Narrating our pasts: the social construction of oral history*. Cambridge: Cambridge University Press.

Van Molle, L. (2002). Luisteren naar het verleden: het gebruik van mondelinge bronnen. In C. Vancoppenolle (Ed.), *Een succesvolle onderneming. Handleiding voor het schrijven van een bedrijfsgeschiedenis* (pp. 147-165). Brussel: Algemeen Rijksarchief.

Yow, V. R. (1994). *Recording Oral History: A Practical Guide for Social Scientists*. London: Sage.

8. Bijlage 3: Studiedag Mondelinge, historische bronnen in Vlaanderen - programma

Mondelinge, historische bronnen in Vlaanderen

Studiedag woensdag 15 september 2004

PROGRAMMA

13.30	Verwelkoming door Bruno De Wever en Karel Velle (UGent)
13.40	Voorstelling van het onderzoeksrapport <i>Van Horen Zeggen</i> door Roel Vande Winkel (UGent)
14.00	Mondelinge, historische bronnen in Vlaanderen: • <i>Mondelinge geschiedenisproject Zusters van Liefde</i> door Bruno De Wever en Kaat Leeman (Archief en Museum Zusters van Liefde)• <i>Mondelinge, historische bronnen in het KADOC</i> door Carine Dujardin

(KADOC)

- *Mondelinge bronnen voor het Romain Deconinck-project* door Björn Rzoska (VCV)
- *Beheer van geluidsarchieven, ervaring van het Stadsarchief Antwerpen* door Inge Schoups (Stadsarchief Antwerpen)

15.00 Pauze

15.30 Publieksdiscussie

16.30 Slot

9. Bijlage 4: Oral history projects - Helping your application
(Heritage Lottery Fund, June 2004)

June 2004

Helping your application

Oral history projects

Contents

Introduction.....	4
1. HLF aims	4
2. What is oral history?	4
3. Why oral history matters	4
4. Funding for oral history projects	4
5. What are your project's aims?	4
6. Planning and managing your project.....	4
7. Making your interviews available.....	4
8. Community involvement and partnerships.....	4
9. Working with schools and colleges.....	4
10. Wider issues	4
11. Sources of advice and information	4
Publications and web sites	4
Organisations.....	4
12. Oral history project checklist.....	4
Appendix A.....	4
Practical interview advice	4
Appendix B	4
Example costs for an oral history project.....	4
Appendix C.....	4
Our grant programmes	4

Appendix D	4
Our offices	4

You can get more copies of this guidance note by:

- downloading it from www.hlf.org.uk;
- phoning our helpline on 020 7591 6042; or
- contacting us by textphone on 020 7591 6055.

The guidance note is also available in large print, in Welsh and on audio-cassette in English. If English is not your first language, we can provide a translation if you ask us.

The Heritage Lottery Fund would like to thank Dr Robert Perks, The British Library Sound Archive, for his help with this guidance note.

Introduction

We have designed this guidance note to help you think about a possible application to us for an oral history project.

We can offer advice before you apply, but please help us to help you by:

- reading this guidance note first;
- getting any specialist oral history advice you need;
- deciding how much funding you are likely to ask us for;
- asking us for an application pack for the particular grant programme you are interested in;
- filling in a pre-application form (included in all application packs); and
- sending the pre-application form to your country or regional Heritage Lottery Fund office **before** you fill in the actual application – the staff will then contact you to offer advice on your project.

Please read this guidance note and the notes in the application packs and use them together.

I. HLF aims

We, the Heritage Lottery Fund (HLF), give grants to support a wide range of projects involving the local, regional and national heritage of the United Kingdom.

We support projects which aim to:

- encourage more people to be involved in and to make decisions about their heritage;
- conserve and enhance the UK's diverse heritage; and
- make sure everyone can learn about, have access to and enjoy their heritage.

All the projects we fund must meet one (or both) of the first two of these aims and must meet the third.

2. What is oral history?

“Of course there was no birth control. Your babies came, and you said that happens, nothing you could do about it. They just took nature as it was handed out to them. And when you were pregnant, well, if you were a bit sensitive, you just did not go out, you didn’t like people to see you.”

From the East Midlands Oral History Archive, supported by HLF.

”Another revolution just after the [Second World] War was the advent of the freezer and frozen food... I had heard that they had frozen peas in this shop in Romford and we were all agog to try this new element of eating, and sure enough when I got there they had this cellophane, film packet of frozen peas. I brought it home in great triumph and cooked it and were well won over.”

From the Basildon and Billericay Domestic Technology Interviews, supported by HLF.

“I do remember being quite aware that I was different culturally. I do remember that boys, especially little boys, used to do this thing with their eyes; they pulled back their eyes like a Chinese person. Well, that used to get to me...I was scared to be different.”

From the Vietnamese Oral History Project, supported by HLF.

Oral history is the recording of people’s memories, feelings, attitudes and experiences on audio or videotape. It is living history. It is all around us. Everyone has a story to tell about their life that is unique to them. Oral history is first-hand evidence of the past, but it is also traditions, folklore and stories passed down from generation to generation by word of mouth.

Oral history is about facts but it also records memories and opinions that are open to debate, analysis, evaluation and interpretation. This is one of the most challenging and exciting things about oral history. Memories can be selective; they can merge similar events into one and are influenced by a whole range of factors such as age, gender, social status, cultural background, and even by the interviewer. Personal testimonies can disagree with one another. Oral history can explore sensitive topics such as prejudice, fear and division, often as a way of improving understanding and challenging stereotypes. The way in which people make sense of their lives is as valuable a historical source as facts.

3. Why oral history matters

Oral history can move, explain, excite, reveal, enrich, startle and entertain. It personalises the past, making our heritage more appealing, understandable and enjoyable. But it is also history that is at risk. Memories die when people die: lost forever unless we collect and preserve them.

Spoken accounts fill gaps in the historical evidence of books and documents. They provide a more rounded view that includes all kinds of people, many otherwise hidden from history. Oral history can also bring together different cultures, encourage understanding and give a voice to diverse groups and communities.

Oral history is a vital tool in understanding our recent past. It is a lasting heritage resource, made available to people through public archives, libraries, museums, heritage centres and web sites. Through partnerships, oral history also embraces and enlivens other activities. For example:

- Oral history adds life and context to museum, gallery and heritage objects, displays and exhibitions.
- Oral history makes valuable educational material. School children use oral history to explore their communities and question history face-to-face. Talking about the past also brings different generations together.
- Oral history forms part of community work with a wide range of people including 'reminiscence' activities with older people, encouraging a sense of self-worth.

4. Funding for oral history projects

We support oral history projects of all sizes across the UK, from small community projects to large national projects. You may wish to collect new recordings, preserve and improve people's access to existing sound archives, or record oral history as part of a wider project.

By 'oral history project' we mean a piece of work which:

- has a set time limit; and
- is extra to the usual day-to-day activities of your organisation.

We do not support core activities (what your organisation does on a daily basis).

You may apply for a grant for an oral history project, or a wider project which has an oral history element, under the following HLF grant programmes:

Awards for All	grants of £500-£5,000
Your Heritage	grants of £5,000 to £50,000
Local Heritage Initiative	grants of £3,000 to £25,000 for projects led by local groups (in England)
Young Roots	grants of £5,000 to £25,000 for projects involving young people aged 13-20
Heritage Grants	grants over £50,000

See appendix C for further details of these grant programmes.

Please note that all applications must meet HLF's general criteria and any additional criteria for the particular grant programme to which you are applying.

5. What are your project's aims?

You need to show us that you have clearly defined aims for your project. To help you work out the aims of your project, think about these questions.

Have you got the right theme for your oral history recordings?

Previous projects supported by us have recorded the experiences of people working in Tyneside's shipyards; the life and times of Welsh-speaking women between 1920 and 1960; the changing heritage of the Irish village of Augher; the experiences of Black and ethnic minority communities in Wolverhampton; the history and impact of the oil industry in Shetland; and the personal accounts of perilous journeys made by Vietnamese refugees to the UK. These are just a few examples. Look at our web site <http://www.hlf.org.uk> for more.

You may want to focus on a particular group, community, place, event or activity, or tackle a specific issue. You will need an idea of how much material there might be on your chosen theme in order to decide how many recordings you want to make and how large your project might be.

What are your project's aims?

For example, if your project is focusing on the history of a village, you could break down the theme into sections such as:

- family life;
- local traditions;
- industry and work;
- housing;
- transport; and
- leisure activities.

Make sure you research your theme thoroughly to avoid repeating work already carried out or in progress. Your project may cover a new theme or fill gaps in existing records. If in doubt, check the theme of your project with the Oral History Society or the British Library Sound Archive (see section 11 for contact details).

Once you are clear on your project's theme, you can move on to the following questions.

Is there a need or demand for your project?

You must show that there is a need or demand for your project. Gather letters of support by talking to the people, group or community you wish to involve. You need to assure us that you have a sufficient number of willing interviewees so that you can meet the aims of your project. Where possible, you should also involve and get written support from your audience: that is the people who will want to listen to your oral history recordings once available.

How will you make your recordings available to the public?

This is a main aim of all oral history projects we fund. After your project your recordings must be kept safely in a place where everyone can have access to them.

A local archive, library, museum or heritage centre is ideal. Make sure you talk to your chosen organisation in the early stages of planning your project. There is a lot to discuss. This is covered further in section 7. If you are not passing on your recordings to a local record office, library, museum or heritage centre, how will you preserve them for the future? And how will you make the recordings available to others? You will need to show us a suitable alternative which safeguards the recordings for the future in appropriate conditions.

You should also consider other ways of giving people access to your recordings; for example, publishing transcripts with other material in a book, using the recordings in an exhibition, art installation or theatrical performance, or creating educational material or a web site. We expect the projects we fund to offer a range of opportunities for people to have access to the heritage on which the project focuses. The extent of the public access we expect from your project will be in proportion to the size of the grant and not all projects will produce all these outputs.

Are there any other benefits of your project?

Your project is likely to involve a range of people, not just as interviewees but also as interviewers and support staff. It may offer training to people who have no experience of oral history. It may bring together communities or people of different ages. You may work in partnership with local groups or organisations of different kinds, including services such as health or education. Your project aims should include wider public benefits of this kind.

Do your project aims meet ours?

Check your project's aims against those of HLF (see section 1).

6. Planning and managing your project

You must show us that your project is carefully thought out to meet its aims and deliver the best possible results.

Are your staff resources and timescales realistic?

Oral history work tends to involve a lot of people and a lot of time. Produce a breakdown of staff time and allow a contingency (normally 10%) for when things do not run according to plan. For example, a large number of interviews might be cancelled, or one of your key staff might unexpectedly leave the project. Analyse all the risks facing your project to work out a realistic contingency.

There is no simple yardstick or formula but a full-time interviewer can be expected to complete a minimum of 50 interviews (around 250 hours) in a year. Besides recording interviews, you need to allow staff time for:

- research and preparation;
- building and maintaining relationships with interviewees;
- travelling to interviews;
- making copies of the recorded interviews; and

- documenting each interview, providing a written summary of the content.

People frequently underestimate the time taken to document interviews, yet it is an essential activity if your recordings are to be made widely available. On average it takes two hours to summarise a one-hour interview (2:1 ratio). Full word-for-word transcriptions take even longer (6:1) and you need to budget separately for this. It is not essential to have full transcriptions. You should budget for staff time and resources in the final phase of your project to document your recordings before you pass them on to their home in a permanent collection.

Is your budget realistic?

Besides staff, oral history projects require specialist equipment and consumables. You may also need to budget for training, travelling expenses, the production of publicity material and miscellaneous costs. Remember that the value of the time that volunteers spend on your project can be counted as part of your non-cash contribution to the total costs of your project.

Of course every project is different but you may find the example costs in appendix B useful in working out the costs of your project.

Have you talked to the experts?

To plan your project, cost it accurately and deliver the best results, you need the input of experts. These may be experienced oral historians or experts in other fields related to your chosen theme.

If your project is run by experienced people, you will need to provide evidence of their previous successful oral history projects. If you do not have a track record of running successful oral history projects, you will need to show us that you have the necessary help from outside your organisation. This will include letters of support from an oral history organisation, statutory body (e.g. a library), or other appropriate professionals.

You can get advice from the Oral History Society which has representatives across the UK (see section 11).

Have you got the right people?

Oral history projects demand a range of skills including project management, research, interviewing (and sometimes filming), documenting, cataloguing and archiving. You need to make sure that you not only have the right people but enough of the right people's time. For example, have you allowed enough time for interviewers to record the number of interviews you are aiming for? This is

particularly important if your project involves volunteers. Remember that you will need to advertise all paid posts in your project team.

Have you considered the need for training?

Oral history projects offer staff and volunteers enormous scope for personal development and training. We are committed to increasing skills and involving people from all backgrounds in the UK's heritage. If you do need to train project staff or volunteers, plan and budget for recognised professional training (as approved by the Oral History Society). Specialised training may be required if your project involves children, ethnic minority groups and communities, or people with disabilities or special needs. Another way to fill gaps in skills, is to involve partner organisations from related fields and talk to groups in your area who have experience of carrying out oral history projects. Staff at HLF may be able to put you in touch with these groups.

The Oral History Society, the British Library, and the British Universities Film and Video Council run professional training courses (see section 11).

Have you got the right equipment?

First decide whether to record people's accounts on audio or videotape. Each has its merits, but videoing tends to be more expensive and complicated. You should seek up-to-date advice on the most suitable equipment, be familiar with the technical options and get quotes for costs. Appendix A includes practical advice on equipment.

It is likely that you will also require computer equipment and software to document and index your recordings; see appendix A.

Remember you will need to get competitive tenders for all goods, works or services that you need for your project.

Before you pass on your recordings, you will be temporarily responsible for storing them in the right conditions: in lockable storage in a cool and shady environment, away from smoking areas, fire risks, heat sources, food stuffs, magnetic sources and lightning conductors.

Have you set project targets?

You need to set targets to show how you will meet your project's aims; for example:

- the quantity of work you will undertake: such as the number of hours of recorded interviews, the number of documented interviews, the number of recordings passed to an organisation for permanent collection, and the number of users of your recordings (if appropriate);
- the quality of work you will undertake;

- the outputs e.g. exhibitions, educational materials, web pages you will produce; and
- the timescales in which you will complete the different project activities.

Have you a plan in place to monitor and evaluate your project?

How will you know that you are achieving your targets and what will you do if they are not met? You will need a clear plan that covers the length of your project.

Larger oral history projects rely on a project manager, steering group or other experienced professional to monitor and evaluate work as it is done. You may need to allow for some top-up training of staff and volunteers if problems are encountered.

How will you know that the material you produce is being used? And by whom? How will you know what the users think of it? You should think about ways of gathering feedback from people involved in the project and from users.

Don't leave evaluation until the end: include it from the beginning and show us your plans.

7. Making your interviews available

All the oral history projects we support have to make their recordings available to the public. This is not an afterthought and needs to be planned from the outset. Public archives, libraries, museums or heritage centres are ideal for keeping your recordings in a safe place where everyone can listen to them. You need to think about these issues.

Will you make duplicate copies of recordings?

This is for safety purposes. Make sure you have the staff, time, materials, technical know-how and equipment to make copies of your recordings. You should store originals and copies separately, in the appropriate conditions (see appendix A).

Will you document the interviews?

You will need to document and index your interviews. Without this, people will not be able to find and listen to your recordings (see appendix A for more information). The best way is to use computer equipment and software, with back-up systems in place. Remember to talk to the organisation that will look after your recordings when the project is completed. They may be able to advise you on the best system to use.

Do you have deposit agreements?

You need to ask every interviewee to complete a clearance form consenting to their recording being deposited in a public collection (see section 10). In some cases they might not want to allow access to the recordings for a set period of time for reasons of confidentiality or because they made comments about living individuals which might be upsetting or slanderous.

You will also need a written agreement (called a deposit agreement) from the organisation that will look after your recordings when you have finished your project. Discuss the organisation's requirements thoroughly: in exactly what form do they require your recordings and documentation? You are responsible for providing your work in the right condition so that the organisation can make your recordings available immediately, with the minimum of extra work.

Check with the organisation that they meet British Standard 5454:2000 'Recommendations for the storage and exhibition of archival documents'. (If you're interested in finding out more about this standard, visit <http://www.bsi-global.com>). We would not expect an organisation to charge you for holding your recordings or making them available to the public, but it is best to check.

You also need to be clear about the types of material you are gathering. If, besides recordings, you collect photographs, documents or artefacts, what will you do with them? Think this through clearly as you will be responsible for making all the material you collect available to the public and you may not be able to pass on all the material to the same permanent home.

Are there any barriers to access to your recordings?

You need to think about how easy it will be for people to have access to your recordings in their permanent home. There might be physical, sensory, intellectual, cultural or financial barriers which prevent people from getting as much access as they would like. For example:

- how accessible is the place where you have deposited the recordings?
- is there easy access for people with disabilities?
- are there any charges for listening or viewing?
- are there adequate playback facilities for people to listen to or view the recordings?
- if appropriate, are there multi-lingual user guides available?
- are web resources involving audio designed so that most people can access them easily on their home computers?
- will web-based resources be useable and accessible to all, including those with disabilities?

The World Wide Web Consortium's useful 'W3C Accessibility Guidelines' are online at <http://www.w3.org/tr/wcag/>

8. Community involvement and partnerships

Without community involvement or partnership with other organisations, oral history projects are less likely to succeed. The quality of work is at risk and costs can be needlessly high.

When assessing applications, we look for:

- written evidence of support from the community and partner organisations;
- a clear understanding of everybody's role in the project;
- sharing of staff, accommodation, equipment and other resources with partners (both during and, as part of making your recordings available, after the project); and
- the use of outside expertise, reducing the risks of your project going wrong.

9. Working with schools and colleges

Some oral history projects want to involve pupils and students in schools or colleges in the project itself as interviewers; others want to produce resources for teachers or students based on their recordings. If you want to do either of these, you cannot do it in isolation.

Make sure you involve the school or college as early as possible and get specialist advice on how this part of the project will work. Allow yourself the time, resources and budget to edit and arrange your recordings and to have your material designed to make it attractive and appropriate for the intended users.

Any resources you create will need to be linked to appropriate national curricula. If you are involving children as interviewers or interviewees, you should also seek advice on safety issues and staff training. See also 'Involving children' in section 10.

To find out more about what HLF expects in projects that work with schools or colleges, read our guidance note **‘Thinking about learning’** which you can download from <http://www.hlf.org.uk>.

10. Wider issues

Practical risks

You will need to identify and assess any practical risks involved, especially if your project involves younger people, people with disabilities or interviewers entering situations of potentially high risk. Consult with participating organisations and specialist advisors. Your project plan may need to take into account specific requirements such as statutory responsibility and personal security.

Employment

When it comes to employing staff and recruiting volunteers, are your practices inclusive? You will need to send us a copy of your equal opportunities policy and any other relevant policies. Remember that you will need to advertise all paid posts in your project team.

Ethics

You need to familiarise yourself with issues around personal confidentiality and sensitivity. Your interviewees should understand fully what is involved in the project and what you will do with their recorded memories. Try to anticipate future uses. The Oral History Society publishes Ethical Guidelines available online at <http://www.ohs.org.uk/ethics>

Copyright and Data Protection

To make full public use of your recordings, you will need the written consent of your interviewees. Ask them to sign a clearance and copyright form. There is a sample form on the Oral History Society’s web site at <http://www.ohs.org.uk/ethics>. You will also find a summary of those parts of current copyright law that relate to oral history.

If you are processing or holding personal information about living people on a computer, you will need to be registered under the Data Protection Act. You will find further details online at <http://www.dataprotection.gov.uk>.

Involving children

If children are to be interviewers or interviewees, seek specialist advice on security and staff training. You will find useful guidelines on the 'Legal and Ethical Issues in Interviewing Children' at <http://www.esds.ac.uk/aandp/create/guidelineschildren.asp>

Involving people with disabilities

If people with disabilities are to be interviewers or interviewees, consult with local groups that represent people with disabilities, such as your local Access Group, and with specialist advisors. Plan and budget for any specialist equipment and training. You will find useful guidelines on the 'Legal and Ethical Issues in Interviewing People with Learning Difficulties' at <http://www.esds.ac.uk/aandp/create/guidelineslearningdifficulty.asp>

11. Sources of advice and information

Publications and web sites

Oral history: talking about the past

Robert Perks, (Historical Association, 1995).

A brief and basic introduction.

Museum Practice

Issue 25 (pages 44-61) **Oral History**

(Museums Association, 2004)

A publication available on subscription from the Museums Association. It includes practical advice, guidance and case studies, often with wider relevance than just museums.

The voice of the past: oral history

Paul Thompson, (Oxford University Press, 2000).

Essential reading for any oral history project.

Doing oral history: a practical guide

Donald A. Ritchie, (Oxford University Press, 2003).

An accessible and sensible guide in question-and-answer format.

Giving voice: practical guidelines for implementing oral testimony projects

(Panos Institute, London, 2003)

Of particular value for ethnic community and multicultural projects.

Tel: 020 7239 7629; Email: oraltestimony@panoslondon.org.uk

Mapping memories: reminiscence with ethnic minority elders

Edited by Pam Schweitzer (Age Exchange, 2004)

Practical guidance plus stories collected in an Age Exchange project in London

Every tree has its roots: refugees from Vietnam and their children speak out about here and there

Refugee Action

A booklet and CD-Rom with useful practical advice about how to set up and run an oral history project, covering documentation, language issues and resources

Tel: 020 7654 7700; <http://www.refugee-action.org>

Talking in class: oral history and the National Curriculum

Allan Redfern, (Oral History Society, 1995)

Essential for projects planning to work with schools.

The Oral History Reader

Robert Perks and Alistair Thomson (eds), (Routledge, 1998)

An essential compilation of key writings.

Organisations

Oral History Society

This national and international organisation is dedicated to the collection and preservation of oral history, with a network of around 30 local representatives across the UK. Its web site provides useful advice on getting started, along with information

on copyright law and ethics, reading lists, weblinks and back issue contents of articles and reviews from the Oral History Journal. The society runs a range of training courses.

Oral History Society
c/o Department of History
Essex University
COLCHESTER
C04 3SQ

<http://www.oralhistory.org.uk>

The British Library Sound Archive Oral History Department

One of the largest sound archives in the world. Thousands of oral history recordings are described online at <http://www.cadensa.bl.uk>, and you can listen to them by appointment (details at

<http://www.bl.uk/collections/sound-archive/nsaservices.html/listening>).

The BL's CollectBritain project also provides web access to hundreds of local-interest audio recordings at <http://www.collectbritain.co.uk/>. Training courses are also available.

The British Library Sound Archive
96 Euston Road
LONDON
NW1 2DB

Tel: 020 7412 7404/7405

Fax: 020 7412 7441

Email: nsa-oral@bl.uk

<http://www.bl.uk/nsa>

British Universities Film and Video Council

The Council offers advice on audio-visual material and runs regular training courses.

<http://www.bufvc.ac.uk>

Scottish Oral History Group

This group offers advice and details of meetings and local groups.

Scottish Oral History Group
University of Edinburgh
27 George Square
EDINBURGH
EH8 9LD
Tel: 0131 667 1000

Scottish Life Archive

The Archive's collections include oral evidence of the rural, maritime, urban and industrial history of Scotland. The Archive makes oral history interviews, and also acts as a repository for work undertaken by other organisations or groups.

National Museums of Scotland
Chambers Street
Edinburgh
EH1 2JF
Tel: 0131 247 4076
Email: d.kidd@nms.ac.uk
<http://nms.ac.uk/archive>

Museum of Welsh Life

The museum has a long track-record of oral history work. It can provide Welsh-speaking advice and contacts with local groups.

Department of Cultural Life
Museum of Welsh Life
St Fagans
CARDIFF
CF5 6XB
Tel: 01222 573426
Email: beth.thomas@nmgw.ac.uk
<http://www.nmgw.ac.uk/mwl/collections/sound/>

The Museums, Libraries and Archives Council

The development agency working for and on behalf of museums, libraries and archives in England

16 Queen Anne's Gate

London SW1H 9AA

Tel: 020 7273 1444

Fax 020 7273 1404

<http://www.mla.gov.uk/index.asp>

email: info@mla.gov.uk

Regional Museums, Libraries and Archive Councils

May be able to offer advice, support and small grants to organisations wanting to do oral history projects in England

For a list of Regional Agencies see

<http://www.mla.gov.uk/action/regional/regionsmap.asp>

Museums Association

Publishes 'Museums Practice' and other information about museums

24 Calvin Street

London

E1 6NW

Tel: 020 7426 6970

Fax: 020 7426 6961

<http://www.museumsassociation.org>

Your local record office, archive, museum or library

These organisations might already be involved in oral history and be able to offer support and advice. Useful web sites include:

<http://www.upyourstreet.com> for local community information;

<http://www.local-history.co.uk> to find local historical organisations;

<http://www.hmc.gov.uk/archon> to find local record offices;

<http://www.mda.org.uk/vlmp> to find local museums; and

<http://www.mla.gov.uk/links/fulllist.asp?linkcatid=2> for a list of public libraries

British Standards Institute

You will find details of all British Standards online including BS5454:2000, *Recommendations for the storage and exhibition of archival documents*.

<http://www.bsi-global.com>

Age Exchange

Age Exchange aims to improve the quality of life for older people by emphasising the value of their memories to old and young, through pioneering artistic, educational, and welfare activities

The Reminiscence Centre

11 Blackheath Village

London SE3 9LA

Tel: 020 8318 9105

Fax: 020 8318 0060

Email: administrator@age-exchnage.org.uk

<http://www.age-exchange.org.uk>

World Wide Web Consortium

W3C Accessibility Guidelines

<http://www.w3.org/tr/wcag/>

Data Protection, Information Commissioner

You should familiarise yourself with the Data Protection Act, which applies to oral history projects. <http://www.dataprotection.gov.uk>

12. Oral history project checklist

Project aims

Do you have a well-considered theme for your project?	
Have you researched your theme to avoid repeating previous or current work?	
Is there a need or demand for your project?	
Do you have written support from the group or community you wish to involve, or from your audience (people who will want to listen to your recordings once available)?	
Is an aim that your recordings will be stored safely and made available to all?	
Have you considered all the benefits of your project?	
Do your project aims meet HLF aims?	

Planning and managing your project

Have you talked to your regional HLF team about your project?	
Have you talked to oral history experts?	
Have you talked to other relevant experts?	
Are staff resources and timescales realistic?	
Is your budget realistic?	
Have you got the right people (staff, volunteers)?	
Have you considered the need for training staff or volunteers?	
Have you found the right people to interview?	
Have you got the right equipment?	
Have you set project targets?	
Have you a plan in place to monitor and evaluate your project?	

Making your interviews available

Will you make duplicate copies of recordings?	
Will you document the interviews?	
Do you have a deposit agreement with an archive, library, museum or other heritage centre? If not, how will you make your recordings available to the public?	
Does this permanent place of deposit have the right storage conditions and does it provide the widest possible public access?	
Have you decided how else the public will have access to your recordings e.g. publication, exhibition, web site?	
Have you allowed for the necessary time, resources and budget to produce these outputs?	

Community involvement and partnerships

Are you working with community and partner organisations before, during and after your project?	
Are you sharing resources and making full use of outside expertise?	

If you are working with schools or colleges

Have you involved the school or college and received specialist advice?	
Have you allowed for the necessary time, resources and budget to produce educational materials?	
Is your project linked to national curricula?	
Are you aware of the legal and ethical issues of working with children?	

Wider issues

Have you identified and assessed any practical risks?	
Do you have an equal opportunities employment policy?	
Have you read the Ethical Guidelines published by the Oral History Society?	
Have you drafted a clearance and copyright form?	
Are you aware of the Data Protection Act and how it affects your project?	
If you are involving children, have you sought specialist advice?	
If you are involving people with disabilities, have you sought specialist advice?	

Appendix A

Practical interview advice

The following is a summary of the comprehensive advice offered by the Oral History Society (see section 11 for contact details).

Preparing for interviews

Start with an overall plan: a clear idea about what you want to find out and a list of questions on the theme of your project. Group the topics you want to cover in a logical way. Often a chronological (life story) structure is best. You can also refer to this list later to help you compare what people have said. However, do not stick rigidly to your list. It is not a script. It is there to jog your memory. Be flexible by giving each person the space and time to say what they think matters. The best interviews flow naturally and some of the most interesting things you discover will be unprompted. Of course, if the interview drifts too far from the theme, you can use your list of questions to get the interview back on track.

Before interviewing it is useful to do some background research, but make sure you do not lead the interview with your knowledge. You want your interviews to be lively, spontaneous, vivid and insightful. The best piece of advice is to allow people to be themselves.

Conducting interviews

Few of us are good at remembering dates and we sometimes merge similar events into a single memory. We also tend to add things we have been told by other people or have read about. So when we interview people it is important to get them to tell us about direct personal experiences (eye-witness testimony) rather than things that might have been heard second hand. Your interviewees are likely to feel nervous so be reassuring, sensitive and unhurried. Put your interviewees at ease by talking about the project: what you are doing, why you are doing it and what will happen to the recordings once they have been made. Offer them a copy of their recording and content summary. Leave a contact number and thank people for their time.

Interview tips

- Interview people one-to-one in their own homes. If possible chat to your interviewee by phone beforehand. Take issues of personal safety seriously.
- Choose a quiet place to make the recording and get the microphone close to the speaker.

- Use lapel microphones if your interviewees are happy to use them.
- Keep the questions short and clear (for example ‘what can you remember about your grandparents?’) and avoid asking leading questions that suggest answers (for example ‘I suppose you must have had a poor and unhappy childhood?’).
- Do not interrupt: your aim is to get the interviewee to talk.
- Listen carefully and maintain good eye contact.
- Nod and smile: positive body language is very effective. Lots of ‘yes’ and ‘ums’ on the tape can be off-putting for the listener.
- Ask questions that encourage description and reflection. Questions like ‘Why?’, ‘How did you feel?’ and ‘What sort of person was she?’ will help explore the interviewee’s motives and feelings.
- You may also need some closed questions that encourage precise answers (‘Where did you move to next?’) but do not press for this information if the interviewee is struggling to recall it.
- Be aware that interviewing can be an emotional and tiring process.

Video interviewing

There are an increasing number of training courses available which teach all aspects of film-making using digital video cameras, many of which are aimed at non-professionals. Here are some tips specific to video recording.

- Always film interviews on a tripod. Although wobbly pictures are the latest TV fashion, this trend will probably pass and in the long run jerky interviews will look dated and unprofessional.
- Find a good, light location for the interview. Usually the living room will work best. Get the interviewee to sit in their favourite armchair and put them in the best setting. Don’t worry about moving a few things around as long as you put them all back.
- Backdrops of fireplaces, paintings hanging on walls and cabinets with photographs often look good. So too does a framing with depth, so try not to sit interviewees directly against a wall.
- Don’t use professional lights unless you’ve been trained to – they can be difficult and sometimes dangerous.
- Sit just to the right or left of the camera. Make sure that the interviewee is looking at you and not at the camera - unless this is your chosen style.

- Get the shot size you want – head and shoulders is usually the best. Tell your interviewee not to move around too much, otherwise they will move out of your camera frame.

Advice on interview equipment

Technology, formats and prices change regularly. Get up-to-date advice about the most suitable recording equipment from the Oral History Society.

For audio recording, cassette (analogue) equipment is not recommended as it is becoming rapidly obsolete. Digital recording such as minidisc is now widespread and newer solid-state flashcard recorders are an option worth considering. Proper back-up onto another format such as CD-R must be considered in each case.

Always use an external microphone (such as a lapel microphone), which gives better results than one built into the recorder. If your recorder is stereo and has two microphone sockets, you can use two microphones: one on your interviewee and one for yourself.

The advent of cheap, miniature and easy-to-use digital video (DV) cameras in recent years has revolutionised the audio-visual market. It is now possible to buy a good quality DV camera for around £500. More professional cameras cost around £2,500. Online the BBC's training pages give a free guide to the more advanced DV cameras (<http://www.bbctraining.com>). The other vital pieces of equipment are a tripod and good external microphones – good sound is very important. These can be bought for less than £100.

Documenting interviews

When an interview is completed you should first make a copy of your original recordings. You might also want to budget for an extra copy to give to the interviewee. Now you are ready to document your recordings by typing a summary of the interview's content. Start by noting the basic information: the interviewee's full name, address and date of birth, and the place and date of the interview. Then list each significant theme as it occurs on the recording cross-referenced to the time-coded track-mark on the minidisc or other digital recording. You may also wish to collect a portrait photograph of each interviewee.

Documenting each interview is time-consuming but essential if recordings are to be made widely available. On average it takes two hours to summarise a one-hour interview (2:1 ratio). If you wish to produce transcriptions of recordings (the full interview typed out word-for-word), bear in mind that these are expensive. Allow five or six hours to transcribe a one-hour interview (5:1 or 6:1 ratio). You will also need special equipment or transcription software (such as <http://www.startstop.com/home.asp>) which allows you to use a remote foot pedal.

Full transcriptions of all your recordings are not essential if you have a summary of the interview's contents.

Using interviews

If you are producing a publication or exhibition from the oral history interviews, make sure you have planned sufficient time, budget and resources. Selection and editing take a great deal of time. There are a number of digital editing software packages that will run on a personal computer (such as Adobe Audition at <http://www.adobe.com/products/audition/main.html> and Sound Forge at <http://www.mediasoftware.sonypictures.com/products/soundforgefamily.asp>). These allow you to produce edited audio for exhibition soundtracks or CD publications.

Appendix B

Example costs for an oral history project

The project budget will vary according to the number of paid and/or volunteer staff; how much training and research is required; the number of recorded interviews; the travel involved; the number of interviews to be documented; the timeframe; and the type and number of outputs (e.g. exhibitions, publications, web sites).

You may not need to budget for everything in this list. For example, you may already have equipment or you may be able to share or borrow it from a partner in your project. Use this list to help you think about your project budget.

The following costs **(excluding VAT)** were estimates at June 2004.

Costs

Staff (people not already on the payroll)

Project Manager	£20k-£30k per annum plus on-costs
Interviewers/Fieldworkers	£17k-£25k per annum plus on-costs
Administrative/Clerical Support	£15k-£20k per annum plus on-costs
Technical Support	£15k-£25k per annum plus on-costs
Plus possibly education officers, cataloguers, web authors	
Plus translation services (assume minimum of 12:1 ratio)	c.£40 per hour
Value of volunteer labour (one of your non-cash contributions to the project)	£150 per day for skilled labour £50 per day for unskilled labour

Recruitment costs

Local, regional, national advertising	
Interview expenses	

Office overheads

Office space, rent, heating/lighting, security specifically for your project	
--	--

Equipment

Audio recorders (must be high-quality minidisc recorders)	c.£200+ each
OR solid-state flashcard recorders	c.£700+ each
OR video recorders (DV)	£500+ plus tripod etc.
Microphones (e.g. lapel microphones, two per recorder plus spares)	c.£30 each
Playback decks for office use	c.£300+
Dubbing/copying equipment (e.g. MD-CDR decks)	c.£500+ each
Computer with software to index/catalogue recordings	£1k+ plus portal for flashcard interface (as required)
Computer/printer for transcription	c.£1.5k
Transcription equipment/software	c.£300
Editing software	c.£400+
Scanner	c.£300
Stills digital camera	c.£300+
Storage furniture (lockable)	

Consumables

Minidiscs	c.£1 each
Gold CD-Rs for preservation copies	c.£1 each
Stationery	

Travel for staff and volunteers

Allow a minimum of two visits per planned interview	
---	--

Training of staff and volunteers

Oral History Society-recognised interviewing course (Recommend one introductory day plus minimum two follow-up/feedback days)	c.£300 per day plus room hire, catering, travel
--	---

IT training and support	
Specialist training as required	

Meetings

Travel, room hire, catering, for project meetings, volunteer meetings, advisory meetings	
--	--

Publicity

Leaflets/introductory publicity	
---------------------------------	--

Outcomes

Web site design, authoring and hosting	
Exhibition design, layout, construction	
CD and/or print publication	
Production of educational materials	

Miscellaneous costs

Data Protection notification	£35
Oral History Society membership	£25

Contingency

Add 10% of the total project costs	
------------------------------------	--

Appendix C

Our grant programmes

Awards for All

We run Awards for All along with other Lottery distributors at a local level. Through this scheme, we give grants of between £500 and £5,000 to small community groups, including new groups. We can fund up to 100% of the project costs. It is simple to apply for a grant, and you can get a quick decision.

Please phone 0845 600 2040 for information about Awards for All, or visit www.awardsforall.org.uk

Your Heritage

This programme offers grants of between £5,000 and £50,000 for projects which either care for heritage or increase people's understanding and enjoyment of it. Projects should also make it easier for people to gain access to heritage and benefit the community and the wider public. The application form is much simpler than that for Heritage Grants.

Heritage Grants

This programme offers grants of £50,000 or more to organisations which aim to:

- look after and enhance the UK's heritage;
- increase involvement in heritage activities; and
- improve access to and enjoyment of heritage.

It caters for a wide range of projects, including the very largest and most complicated.

Young Roots

Young Roots promotes the involvement of young people (aged 13 to 20) in their heritage. The programme offers grants of between £5,000 and £25,000. To be eligible for a grant, a project must increase opportunities for young people to learn about and get involved in their heritage, and be delivered through partnerships.

Phone 020 7591 6042 or textphone 020 7591 6255 for more details of these programmes, or see our website at www.hlf.org.uk

Local Heritage Initiative

This initiative helps local groups to investigate, explain and care for their local landmarks, landscape, traditions and culture. Through grants of between £3,000 and £25,000, the scheme helps local groups with a range of small-scale projects.

The scheme is run on our behalf by the Countryside Agency in England. It is being tested in Scotland by partnerships led by Scottish Natural Heritage, and in Wales by the Countryside Council for Wales.

Please phone 0870 900 0410 for information about the Local Heritage Initiative, or visit www.lhi.org.uk

Appendix D

Our offices

East of England

Kett House
Station Road
Cambridge
CB1 2JT
Phone: 01223 224870
Fax: 01223 224871

East Midlands

Chiltern House
St Nicholas Court
25-27 Castle Gate
Nottingham
NG1 7AR
Phone: 0115 934 9050
Fax: 0115 934 9051

London

7 Holbein Place
London
SW1W 8NR
Phone: 020 7591 6000
Fax: 020 7591 6001

North East

St Nicholas Building
St Nicholas Street
Newcastle upon Tyne
NE1 1RF
Phone: 0191 255 7570
Fax: 0191 255 7571

North West

9th Floor
82 King Street
Manchester
M2 2WQ
Phone: 0161 831 0850
Fax: 0161 831 0851

Northern Ireland

51-53 Adelaide Street
Belfast
BT2 8FE
Phone: 028 9031 1570
Fax: 028 9031 0121

Scotland

28 Thistle Street
Edinburgh
EH2 1EN
Phone: 0131 225 9450
Fax: 0131 225 9454

South East England

7 Holbein Place
London
SW1W 8NR
Phone: 020 7591 6000
Fax: 020 7591 6001

South West

Trinity Court
Southernhay East
Exeter
EX1 1PG
Phone: 01392 223950
Fax: 01392 223951

Wales

Hodge House
Guildhall Place
Cardiff
CF10 1DY
Phone: 029 2034 3413
Fax: 029 2034 3427

West Midlands

Bank House
8 Cherry Street
Birmingham
B2 5AL
Phone: 0121 616 6870
Fax: 0121 616 6871

Yorkshire and the Humber

Carlton Tower
34 St Paul's Street
Leeds
LS1 2QB
Phone: 0113 388 8030
Fax: 0113 388 8031

Textphone: 020 7591 6255

Website: www.hlf.org.uk

Heritage Lottery Fund

Head Office

7 Holbein Place
London
SW1W 8NR
Web: www.hlf.org.uk
Phone: 0207 591 6000
Fax: 0207 591 6001

Northern Ireland

51-53 Adelaide Street
Belfast
BT2 8FE
Phone: 028 9031 1570
Fax: 028 9031 0121

Scotland

28 Thistle Street
Edinburgh
EH2 1EN
Phone: 0131 225 9450
Fax: 0131 225 9454

Wales

Hodge House
Guildhall Place
Cardiff
CF10 1DY
Phone: 029 2034 3413
Fax: 029 2034 3427